Teknisk-historisk dokumentasjonsrapport

Jakt «Jelse»

Rigg og dekksarrangement

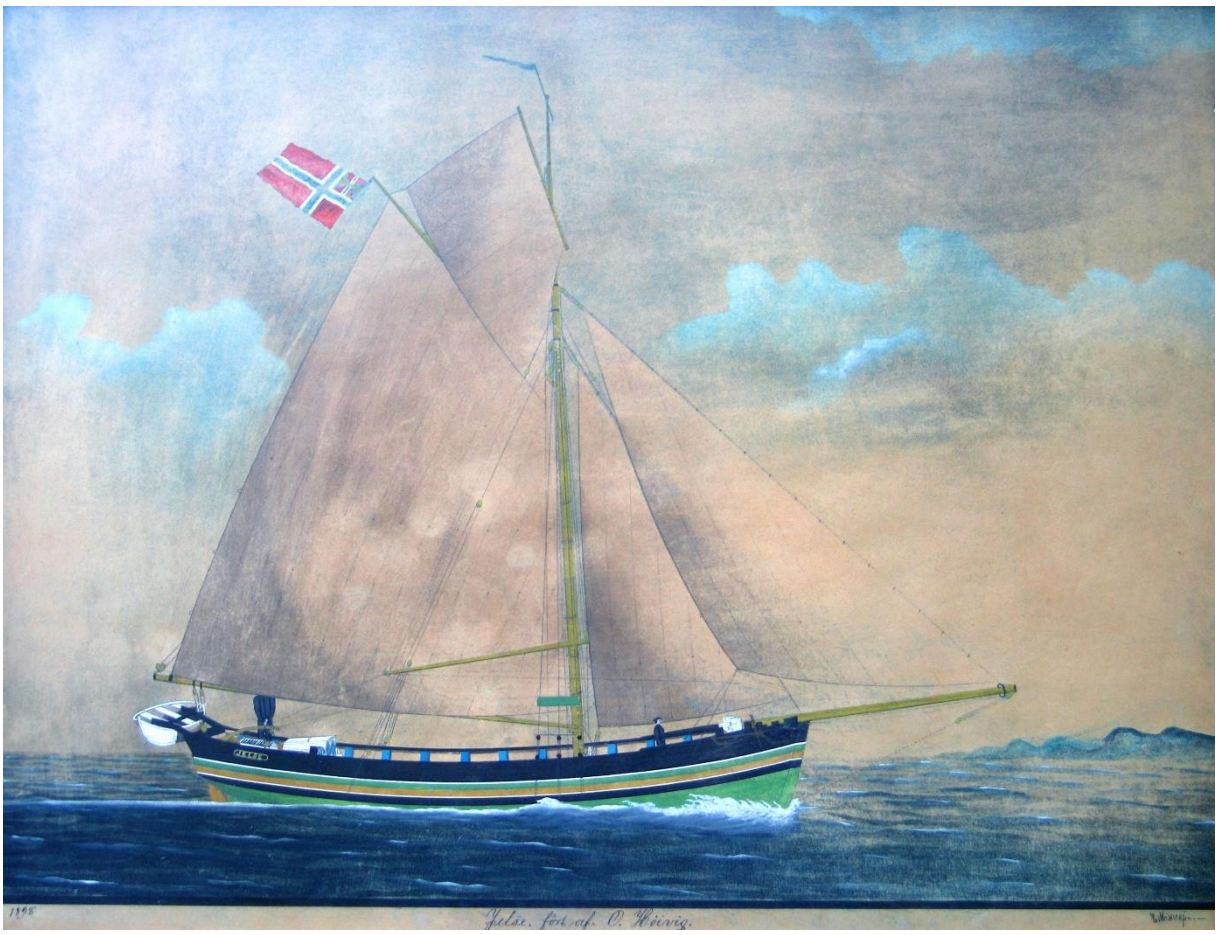

Versjon nr.	1
Dato	02.07.2021

Rapport nr. 5-21
Hardanger Fartøyvernsenter

Jakt «Jelse»
Teknisk-historisk dokumentasjonsrapport, jakt «Jelse», dekksarrangement og rigg
Sarah Sjøgreen og Morten Hesthammer
Hardanger Fartøyvernsenter, rapport nr. 5-21
Versjon nr. 1
Juli 2021

Rapporten er skrevet med tilskudd fra Riksantikvaren.

Innhold

Innledning ... 4
Metode ... 5
Kilder ... 5
Bakgrunn for rapporten ... 7
Fartøyets hoveddata ... 7
Foranledningen til bygging av fartøyet ... 7
Byggeprosessen ... 8
Dokumentasjon av dekksarrangementet ... 8
Dekksarrangementet ... 9
Forslag dekksarrangement for «Jelse» ... 12
Dekket ... 12
Lasteluke(r) ... 13
Akterdekk med skyveluke ... 14
Skyveluka ... 16
Skylightet ... 18
Nedgangskapper ... 18
Skostall ... 21
Pullerter ... 22
Kranbjelker eller kattknær ... 23
Svineryggen ... 24
Skansekledning ... 25
Lensepumpe ... 26
Rorarrangement ... 28
Roret ... 28
Styretalje ... 29
Dokumentasjon av rigg ... 29
Stående rigg ... 30
Vant, jomfruer og røstjern ... 30
Forslag til «Jelse» - vant, jomfruer og røstjern: ... 33
Lensetakkelet ... 34
Forslag til «Jelse» - lensetakkel: ... 38
Godset ... 39
Forslag til «Jelse»s stående rigg over godset: ... 40
Stag ... 43
Forslag til staget: ... 44

Vaterstag og barduner 45
Forslag til «Jelse» -vaterstag og barduner: 49
Løpene rigg og seil. 50
Klyver løpering og uthal 50
Forslag til «Jelse» -løpering og uthal: 53
Klyverleider og klyverfallet 54
Forslag til «Jelse» -klyverleider og klyverfallet: 57
Klyverskjøte og -skinkel 59
Forslag til «Jelse» -klyverskjøte og -skinkel: 61
Klyverseilet 62
Fokken 64
Fallet 65
Forslag til «Jelse» -fallet: 66
Halsen 67
Forslag til «Jelse» -halsen: 68
Skjøtet, løygang og ørefiken 68
Breifokk og rå 72
Breifokk fallet 72
Forslag til «Jelse» -breifokk fallet: 73
Breifokk hanger, toplente, uthal og braser. 76
Breifokk -seilet 79
Toppseil 81
Toppseilskjøtet 82
Forslag til «Jelse» - toppseilskjøte: 82
Toppseilfallet 83
Forslag til «Jelse» - toppseilfallet: 85
Forslag til «Jelse» - toppseilnedhal, -rå og -lisser: 86
Storseilet 88
Halsen 89
Forslag til «Jelse» - storseil hals: 91
Ved skjøtsbarmen 92
Forslag til «Jelse» - skjøtsbarm: 93
Storseilskjøtet og løygangen 94
Forslag til «Jelse» - Storeseilskjøtet og løygang: 95
Innfesting av bomstoppertalja 96
Forslag til «Jelse» - skjøtsbarm: 96
Bomløft og gaffelgaier. 97

Forslag til «Jelse» - bomløft og gaffelgaier: 100
Peakbarm 101
Forslag til «Jelse» - skjøtsbarm: 101
Peakfallet 103
Forslag til «Jelse» - peakfall: 105
Klofall 106
Forslag til «Jelse» for hvordan klofallet festes. 108
Konklusjon 109
Kilder 109
Referanser 109
Trykte kilder, foto og malerier 109

Innledning

Denne rapporten er laget for å ha en dokumentasjon å vise til når jakt «Jelse»s dekksarrangement og rigg skal gjenskapes. Dessverre finnes det få bilder og lite dokumentasjon å finne fra selve båten. Det betyr at vi har kikket en hel del på andre kilder, og ikke minst skipsportrettet av «Jelse» slik den framsto i 1895, samt fotografier av eldre småjakter fra Vestlandet, og da flest fra Vestland fylke.

Vi skulle så gjerne ha sett fotografier av «Jelse», eller andre Ryfylke-jakter, fra den aktuelle verneperioden. Det har vi ikke. Dvs. det finnes noen fotografier av Ryfylke-jakter, men de vi har hatt tilgang til er uklare og vi ser lite av dekksarrangementet. Derfor har vi forsøkt å finne bilder av småjakter generelt, og de beste og klareste fotografiene finner vi i Knudsen-samlingen tilhørende UiB. Ut ifra det vi har sett og klart å tolke oss fram til er det liten grunn til å tro at dekksarrangementet på «Jelse», og disse små Ryfylkejaktene for øvrig, skiller seg vesentlig ut fra andre småjakter. Det er enkelte ting som hører til om bord uansett om fartøyet hører til og er bygd her eller der. Treffsikre i den minste detalj blir vi dessverre ikke. Vi har ut over å studere fotografier også sammenlignet med de eksisterende småjaktene, som «Brødrene af Sand», «Anna af Sand» og «Oline». Ulempen med alle disse er at de har levd et så langt liv at de har blitt ombygd på veien, for deretter, i nyere tid, å bli restaurert til slik man tror de har sett ut. Resultatet er at tolkningen som ble foretatt ved restaureringa gjerne kan være feil i mange element, så derfor er det all grunn til å være skeptisk til å bruke nåværende utseende som fasit for hvordan de har sett ut. I tillegg har vi studert andre malerier laget av Halvor Mikkelsen, for å få et overblikk over nøyaktigheten hans ved skipsportrettene. Vi har latt oss imponere!

Et springende punkt når vi nå skal si noe om hvordan dekksarrangement og inndeling av innvendig rom har sett ut er hvordan fartøyet har vært brukt og hvor mange som har hatt sitt arbeide om bord. Har det vært mannskapsinnredning forut, slik vi ser på de større jaktene, eller var rommet helt forut en del av lasterommet eller til å lagre ting i?

I heftet «Folk i Ryfylke 1999» skriver Ernst Berge Drange blant annet:

«Dersom vi reknar på 5 jektefartøy på Sand kring 1800, er vi nok ikkje langt unna sanninga. Mannskapet var i tillegg til skipperen i beste fall ein vaksen mann. Oftare heldt det truleg med ein unggut, ein «jektegut».

Drange, som på den tid var forfatter av bygdebok for Sand og konservator ved Ryfylkemuseet, har studert folketellinger og annet nedskrevet materiale for å komme fram til sin konklusjon. Han skriver videre at konklusjonen i forhold til mannskapet var det samme i året 1865.

Siden vi nå bruker maleriet som referanse er det interessant å se at Mikkelsen har malt inn en skipper og en «jektegut», på samme vis som han gjorde da han malte portrett av «Brødrene» af Sand. For å sjekke om det alltid var slik han malte, har vi kikket på andre skipsportretter fra Mikkelsen sin hånd. På større jakter enn «Jelse» og Brødrene finner vi 3 -4 personer, og på skonnerter både 8 og 9 personer fordelt rundt på dekk. Det går også tydelig fram på maleriet hva som er en voksen person og hva som er en unggutt.

Ut fra både Dranges funn og Mikkelsens maleri drister vi oss til å si at mannskapet om bord på Jelse var skipper pluss én person. Det betyr at det er rom for begge personer til å bo akterut, men det er allikevel trangt i ruffen. I målebrevet av 1904 står det at av rominnholdet om bord er det et fratrekk på 1,1 for *«mandskabsrum»* og 2,16 for *«rum for føreren».* Til sammen er fratrekket på 9,23 kubikkmeter. Det betyr at rominnholdet for mannskapsrommet er 3,11 kubikkmeter, ca. halvparten av skipperlugaren. Mannskapet, det vil i dette tilfelle si en unggutt, hadde et lite krypinn i akterkant av ankerspillet. Nede under dekk må det ha vært temmelig trangt og mørkt, for her kan det ikke ha vært noe skylight eller lys ovenfra.

Metode

For å komme fram til et svar på hvordan «Jelse» har vært rigget og arrangert over dekk har vi hatt lite og ingenting å hente i fra selve båten. Det gamle er fjernet, og de sporene vi finner er så vidt vi forstår fra seinere tid. Noen fotografier å støtte oss på har vi heller ikke, så det vi står igjen med er et malt skipsportrett og muligheten til å sammenligne med tilsvarende båter.

I all hovedsak har vi tatt utgangspunkt i skipsportrettet. Det ser ut til å være ganske nøyaktig utført. Enkelte detaljer overrasker oss når vi finner dem på maleriet, og når vi ser etter tilsvarende detaljer på andre mindre jakter ser vi at de samme detaljene ofte finnes der også. Spesielt i riggen er det mulig å hente ut detaljer på dette viset da riggen er så synlig. Verre er det med dekksarrangementet som i hovedsak befinner seg bakom rekke og skansekledning. Vi har derfor måttet sammenligne med de små jaktene fra fotografiene vi har tilgjengelig og eksisterende småjakter, som Oline, Brødrene af Sand, og Anna af Sand.

Siden «Jelse» er et såpass lite fartøy har den i all hovedsak vært utenfor fokuset til myndighetene. Et målebrev fra 1904 har vi fått kopi av fra eieren, og her står det noen mål som vi har forsøkt å holde oss til når det gjelder størrelse av nedgangskappe forut og lugar akter. Sannsynligvis kan det være noe informasjon å hente om «Jelse» dersom man kan finne båten på lensmannslistene for Rogaland. Disse har vi ikke studert.

Kilder

- Fartøyet selv

  I dette arbeidet har vi i svært liten grad kunnet bruke fartøyet selv som kilde, siden det gamle allerede er fjernet.

- Det malte skipsportrettet av «Jelse»

  I utgangspunktet har vi vært skeptiske til å se på skipsportrettet som en god nok kilde til å gjenskape «Jelse» etter, men det har vi revurdert i løpet av denne prosessen. Hvor stor kunstnerisk frihet har Halvor Mikkelsen, som maleren het, tillatt seg? Hvor god

kjennskap til båter og fartøy hadde han egentlig, og hvor mye har han fått med seg når han har vært om bord, tatt sine mål, for deretter å gå hjem og male? Vi vet alle at det er lett å tegne inn noe der man har glemt å ta mål, og bare ta en gjett på at det har måttet være omtrent slik, og det må vi nesten regne med at Mikkelsen også har gjort her og der. Hvor det er kan vi selvsagt ikke vite, men om det var noe iøynefallende ville nok eieren av «Jelse» vegret seg for å kjøpe maleriet. For å sjekke om maleren har malt inn de samme detaljene på sammenlignbare fartøy har vi sjekket en hel del malerier og sett på detaljene. Kun på enkelte detaljer ser det ut til at han har laget en standard, f.eks. vantøyer og bolster/kinnbakker i masta. Ellers ser det ut til at når det gjelder blokker, beslag, o.l., så er det ingen standard. Det virker rett og slett troverdig.
Og Mikkelsen, hvem var nå han?
Halvor Mikkelsen var født i Stavanger i 1842 som sønn av skipsbyggmester Johan Severin Michelsen og Jorine f. Reiersdatter i Stavanger. Halvor dro tidlig til sjøs, men kan ikke ha seilt i svært mange år. I folketellingen for 1865 står han oppført som bakersvenn, noe som tyder på at han må ha vært hjemme i en periode før dette. Anlegg og øvelse i malerkunsten må han ha hatt da han på 1870 tallet startet opp en masseproduksjon av skipsportretter i gouache teknikk. Både hans bror Engvald og hans far malte skipsportretter, så anleggene og interessen for faget har nok ligget latent i Halvor fra barndommen av. Fra ca. 1877 og fram til sin død i 1899 produserer han skutemalerier på løpende bånd, og gjerne flere av samme båt. For å serieprodusere et bilde legger han flere ark over hverandre og stikker nåler igjennom for å markere strategiske mål som lengde av båten, høyde på masten osv. Mikkelsen har nok utelukkende levd av sine malerier i denne perioden, og i folketellingene for 1885 og 1891 finner vi ham titulert som maler og senere som malermester. Med slike titler skulle man tro at han tok på seg andre maleroppdrag enn kun skipsportrettmalerier, men det kan vi ikke verifisere. Ved sin død i 1899 tituleres han som «skibsmaler» i dødsannonsen, så skuteportretter var nok allikevel den største inntektskilden. Selv om Halvor Mikkelsen holdt til i Stavanger malte han ofte fra Haugesund hvor markedet med mindre kystfartøy var større. Selv i dag, 121 år etter hans død, regnes Mikkelsen som en av nordmennene med flest skipsportretter på samvittigheten.

- Fotografier av andre småjakter

  På nettsidene https://digitaltmuseum.no/, http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-nkx-0243.html, https://www.nb.no/search?mediatype=bilder
  har vi funnet de fotografiene vi har brukt til å sammenligne med skipsportrettet. Noen av disse fotografiene er av særdeles god kvalitet, og har vært til stor nytte og hjelp. Ulempen er at de fleste av disse jaktene er fotografert i Hordaland, og ikke i «Jelse» sitt hjemdistrikt Rogaland. Det kan selvsagt være særegenheter innenfor disse nabodistriktene, som vi kanskje ikke får fanget opp. Vi har noen foto fra Rogaland og Ryfylke, men disse er av betydelig dårligere kvalitet slik at detaljene ikke trer fram.
- Anna af Sand, Brødrene af Sand, Oline

  Dette er de eksisterende småjaktene vi kjenner til i Norge, og som det er naturlig å sammenligne «Jelse» med. Spesielt Oline, som er av omtrent samme størrelse som «Jelse» er interessant. Ulempen med alle disse er at de er gjenskapt, og hvor godt grunnlaget har vært for denne jobben er usikkert. Brødrene af Sand kjenner vi godt til siden jeg, Morten Hesthammer, ledet restaureringsarbeidet av denne da den ble satt i

stand på Hardanger fartøyvernsenter i 1998 – 99. En hel del har skjedd i løpet av disse årene, og da spesielt har vi nye muligheter til å finne og studere gamle fotografier.

- Bilbrev av 1861

  Bilbrevet forteller oss at dekksbåten Jelse har blitt ombygd i 1861, og reint byggeteknisk nevnes det at beitinger, spill, pullerter, stilk og stevn er av eik. Resten av båten må da være av furu, som nevnes som det andre byggematerialet. Dette må vi anse som sikre opplysninger.

- Revideret maalings-bevis, datert 1904

  Målingsbeviset forteller oss at «Jelse» har jakterigg, at den er utstyrt med halvdekk akter, som ganske så sikkert er hytta over *Rum for Føreren.* I tillegg er det en liten lugar forut kalt *Mandskabsrum.* Kubikkinnholdet i halvdekket, lugarene og nedgangskappa forut er nevnt i Målingsbeviset, og er faste holdepunkter for gjenoppbyggingen.

Bakgrunn for rapporten

Denne rapporten er laget etter ønske fra eier og Riksantikvaren. Vi har etter beste evne gått gjennom den tilgjengelige dokumentasjonen og ikke minst støttet oss til skipsportrettet av «Jelse». Etter det vi har funnet kommer vi med forslag til løsninger for båten.

Fartøyets hoveddata

Data	Ved levering	(årstall-årstall)	2021
Byggeår	Ca 1766	1861/1898	
Byggested, -verft	Ukjent	Ryfylke	
Konstruktør	Ukjent		
Lengde		40,4 fot	40,4 fot
Bredde		15,6 fot	15,6 fot
Dypgang		4,9 fot	4,9 fot
Tonnasje		Brt. 14,29 Tons	Brt. 14,29 Tons
Rigg		jakterigget	jakterigget
Hovedmaskin		-	-
Kjenningssignal			
Eventuelt fiskerimerke		-	
Fartøyets funksjon		Frakt	Fritidsbåt
Eiere		Ole Høivik, Jelsa	Knut Sørensen, Kråkerøy

Kommentar til byggeår: For jakt «Jelse» har vi ført inn 1861 som byggeår, men det er ifølge bilbrevet det året hvor båten blei ombygd. Dendrokronologisk undersøkelse viser at båten er omtrent 100 år gammel allerede på det tidspunkt.

Foranledningen til bygging av fartøyet

Foranledningen til byggingen kjenner vi ikke til.

Byggeprosessen

Heller ikke byggeprosessen har vi kjennskap til.

Dokumentasjon av dekksarrangementet

Figur 1: «Jelse» ligger her midt i bildet. Året er 1921, og anledningen til festivitasen er et bryllup. Dessverre er fotografiet for dårlig teknisk til få noen gode detaljopplysninger ut av.

Dekksarrangementet

Figur 2: Foto fra Ryfylkemuseet. Jakter på Sandsvikja. Fotografiet blir for uklart til at vi kan hente ut detaljeinformasjon.

Figur 3: Foto fra Ryfylkemuseet. Dette er en større jakt, som vi ser noe av dekksarrangementet til.

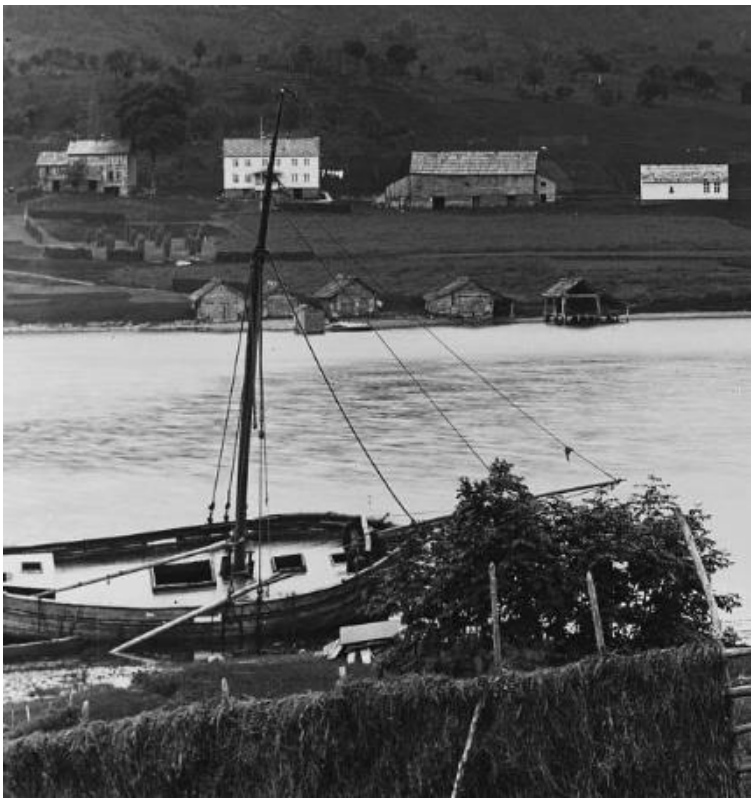

Figur 4: Foto Axel Lindahl. Liten jakt i Norheimsund, 1880. På denne jakte har man en liten lasteluke foran, og en større bak masta. Nedgangen til lugaren forut står kloss opp i ankerspillet, slik som vi ser på andre småjakter. Vi ser også at pumpestokken står rett i akterkant av masta.

Det er begrenset hva vi klarer å hente ut av maleriet når det gjelder dekksarrangementet på «Jelse». Vi kan se at rormannen står forhøyet, og at vi ikke snakker om et dekkshus, men et halvdekk eller en poop. Dette halvdekket er overbygget for skipperlugaren. Her er et skylight i forkant av rorkista og foran den, altså i forkant av halvdekket er det en nedgangsluke med skyvelokk.

Fotografiet, figur 3, viser en liten jakt som ligger helt i fjæra i Norheimsund. Denne har en ruff akterut, en luke aktenfor masta og en mindre luke mellom mast og ankerspill. Rundt masta er det et mørkt felt som tyder på at denne jakta har en skostall.

Figur 5: Foto tilhørende UiB. Utsnitt fra foto ubb-kk-2127-1167. Dette fartøyet ligger på Næs i Romsdal, og vi kan vel si at vi fjerner oss godt fra Ryfylke og Jelsa. Allikevel ser det ikke ut til at dekksarrangementet er så helt annerledes enn jaktene lengre sør. Dekksluke rett i akterkant av ankerspillet, litt større luke litt foran masta, skostall rundt masta og en lasteluke litt lengre akterover. Denne jakta er noe større enn «Jelse», og vi ser at de også har fått en liten luke foran dekksbyssa. Det er tvilsomt at «Jelse» har hatt en slik luke. Ut over selve dekksarrangementet ser vi at denne jakta ikke har naglebenk annet ut for masta og litt akterover.

Figur 6: Utsnitt av foto ubb-kk-1318-0862. Lasteluka foran masta på dette fartøyet har karmer som er kraftige og som er skrå utvendig. Helt oppunder spillrullen ser vi at det er en liten luke. Hvordan dekksarrangementet ser ut aktenfor masta ser vi ikke, med unntak av beitingene for skostallen. Det ser ikke ut til at det er spill til disse beitingene.

Figur 7: Foto fra Knut Sørensen. Dette er et foto av «Jelse» fra nyere tid, og her ser vi at «Jelse» både har pullert framme over rekka og ikke minst en nedganskappe som naturlig vil stå i akterkant av ankerspillet. Kan dette være en nedgangskappe som har hørt hjemme på båten også i eldre tid?

Forslag dekksarrangement for «Jelse»

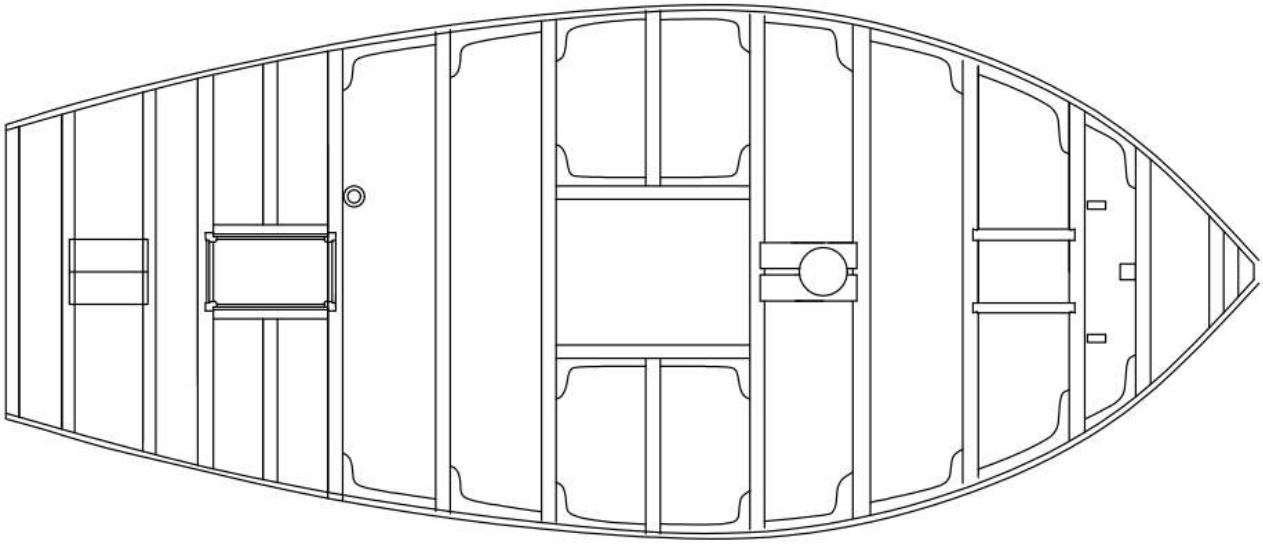

Figur 8: Skisse Morten Hesthammer. Vi ser for oss at bjelkelaget blir som på denne skissen. For å få bjelker nok til skyveluke og skylight blir de liggende tettere der. Dersom det er til å oppdrive bør det være et kne som baugband i stedet for korte bjelker på hverandre slik som skissen viser.

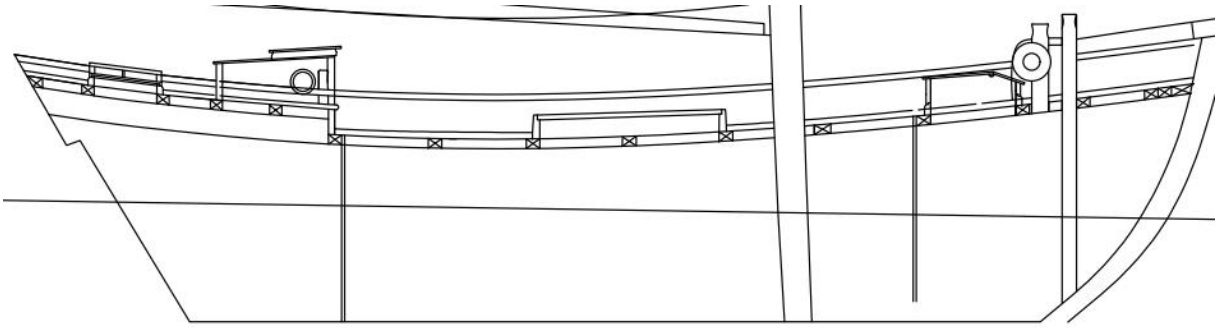

Figur 9: Skisse Morten Hesthammer. Dekksarrangement og rominndeling slik vi foreslår for rekonstruksjonen av «Jelse».

Bjelkene dimensjoneres med utgangspunkt i dem som ble fjernet, dvs. 150 x 150 mm i center av båten, og mindre høyde ute i borde, 125 x 150 mm. Bjelkebukten på hoveddekket er beregnet til 3% av største bredde, noe som er en tommelfingerregel på mellomstore fartøy. Poopdekket kan godt ha litt større kurve.

Bjelkehodene felles ca. 1'' ned i bjelkevegeren, og det skal lages en svalehale i den ene kanten av bjelken. Som vanlig er på Vestlandet lages bjelkene kvadratiske og legges ned 90 grader på springet.

Dekket

Det er ikke stort vi vet om dekket på «Jelse». Det som ble fjernet før restaureringa var 2'' x 4 - 5'' furu. Skandekket var ca. 1/2'' tykkere og lå som en innramming av dekket, på innsiden av rekkestøttene. Selve dekkeplankene var lagt slik at de fulgte skandekket hele veien midtskips, men måtte gå ut i spisser mot skandekket. Rundt masta var det et par brede midtfisker.

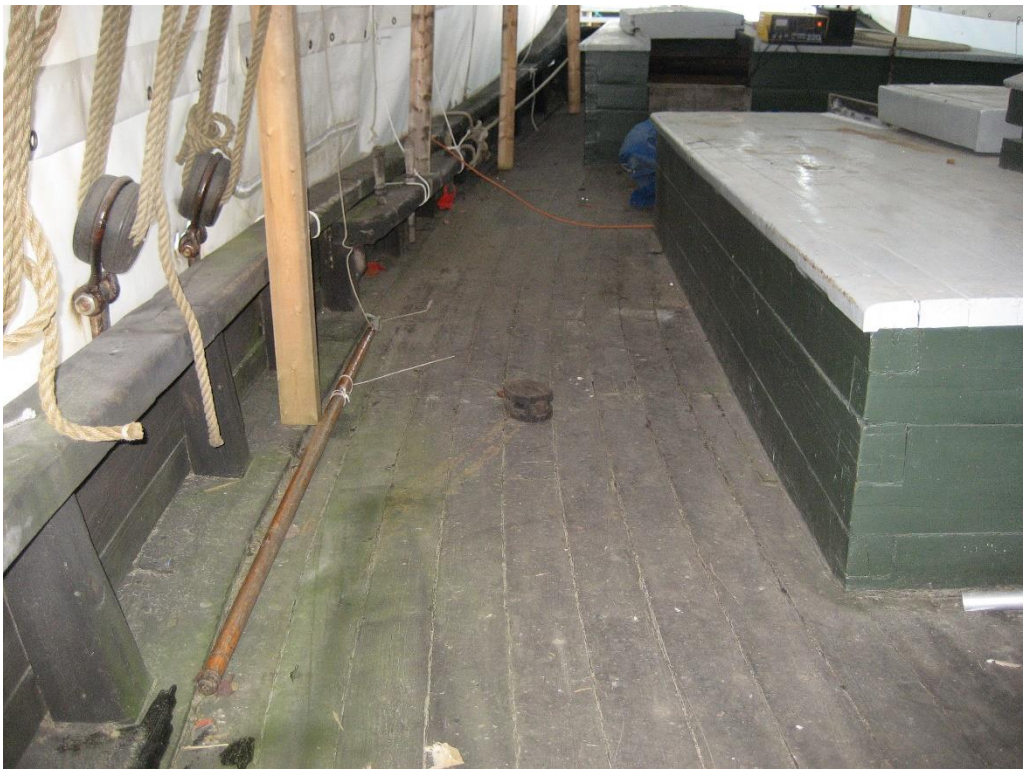

Figur 10: Foto HFS. Før restaureringa tok til ser vi at dekket har en kraftig kurve. De er lagt med en kurve som følger skandekket i hele midtpartiet, men gir tapt lengre framme.

Denne måten å legge dekk på kjenner vi igjen fra jaktegaleas Svanhild. Der var dekksplankene bredest på midten og smalnet av mot endene, slik at kurven ble mindre og mindre innover mot centerlinja. Plankene var fra gammelt av festet med furu trenagler. Det har vi også sett på andre jakter, f.eks. Dyrafjeld, bygd på Nordmøre og Polarstjernen, bygd i Skånevik. Når det nå skal legges nytt dekk på «Jelse» foreslår vi at dekksplankene følger skandekket, har en bredde på ca. 6'' midtskips og smalner mot endene. Vi foreslår også at de spikres fast med trenagler, Ø 21 mm, med lengder slik at de går ca 90 mm ned i bjelkene. For at de skal sitte godt blir det da boret med navarbor.

Lasteluke(r)

Siden lasterommet og lasteluka er det essensielle for et fraktefartøy, selve livsgrunnlaget, tar vi det først.

Maleriet av «Jelse» viser selvsagt ikke noe som ligger så lavt over dekket som lastelukene, så her må vi finne andre referanser for å se hva som var vanlig. Figurene 3 - 6 viser alle småjakter hvor det er en hovedluke litt aktenfor masta, og en mindre luke foran masta. «Jelse» er imidlertid såpass liten at det vanskeliggjør en luke mellom masta og nedgangskappa. Heller ikke på jakt Oline, som er en liten jakt på 45 fot, har man plassert en luke i dette område.

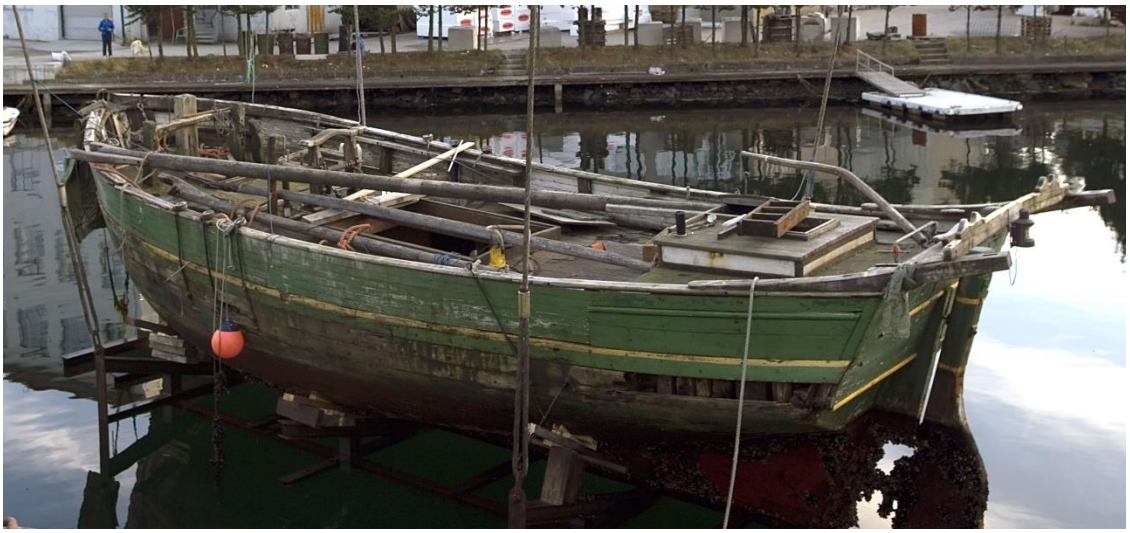

Figur 11: Foto Johannes Eide. Jakt Oline løftes på land i Høylandsvåg. Her ser vi dekksarrangementet slik det ble laget på 1980-tallet. Hva som er tatt ut fra fantasien og hvor god dokumentasjon det er basert på vet vi ikke. Det er verdt å merke seg akterdekket, hvor vi ser at skansekledningen går ut slik det gjør på hoveddekket, og derfor skiller seg ut i skansekledningen rundt.

Akterdekk med skyveluke

Maleriet viser at rormannen står på et forhøyet akterdekk. Det vi ikke kan si sikkert er hvor langt fram dette akterdekket går. Går det til fremkant av skyveluka, midt på eller til akterkant av denne? Alle tre alternativer ser ut til å ha vært brukt og mulige. Vi velger å tro at akterdekket går helt fram til forkanten av skyveluka. Det gjør at man får en lugar i akterskipet hvor det faktisk er mulig å ha lengde nok til en køye. På maleriet ser vi at lensepumpa er trukket så langt fram at den er synlig foran skyveluka. Vi oppfatter det slik at lensepumpa står til babord for skyveluka, og rett i forkant av akterdekket.

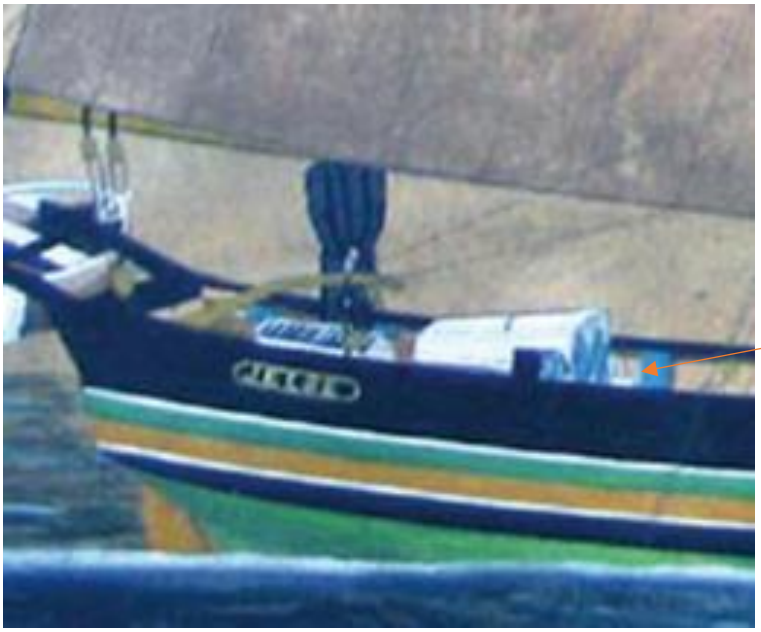

Lensepumpa er hvitmalt, og vi regner med at den står på siden av skyveluka og rett foran halvdekket.

Figur 12: Utsnitt av maleriet.

Figur 13: Foto Axel Lindahl. Kristiansund 1880. Her er en jakt som kan ligne på «Jelse» siden den har et akterdekk med skylight og en skyveluke i forkant av dekket. Se Figur 9.

Figur 14: Utsnitt av figur 10. Her ser vi at akterdekket er hevet omtrent til midt mellom hoveddekk og rekka. På denne båten ser det ut til at skyveluka kan gå ørlite grann foran poopskottet, men det kan være fantasien som bedrar. Vi ser rimelig klart at poopskottet er laget av 2 planker, og det ser ikke ut til at det er en ramme mellom bjelke og skott. På dekk ligger noe som ser ut til å være en stor kveil tau, og det er to luker aktenfor masta. Rundt masta er dekket tykkere enn for øvrig, og skostallen, eller naglebenken, som vi ikke ser hele av pga. hustaket, ser ut til å være en planke i forkant av masta.

Skyveluka

På maleriet stikker skyveluka ganske høyt opp over både halvdekk og rekke. Når båten er under seil ser vi at luketoppen fortsatt skrår akterover. Toppen av luka ser ut til å være buet, og har en større bjelkebukt enn dekket.

På maleriet er det malt en blå sirkel på siden av huset til skyveluka, og i forkant to firkanter i ruterform. De to sistnevnte kan være for å markere fyllinger i en eller to dører, men her er vi på gyngende grunn. Sirkelen på siden kan tolkes dithen at det er en lysventil, og det har vi tegnet inn i forslaget. Dersom det blåmalte er en lysventil kan vi tolke det dithen at dørene til skyveluka har vinduer. Det siste tviler vi på, men disse markeringene fremstår som en gåte for oss. Som en kuriositet kan vi henvise til figur 21, som viser dører med glass.

Forslag for «Jelse»:

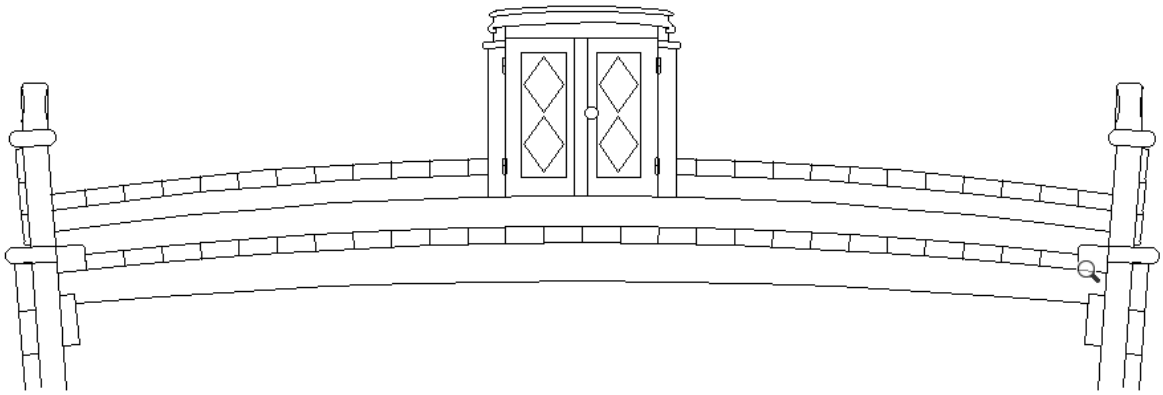

Figur 15: Skisse Morten Hesthammer. Her ser vi akterover mot akterdekk. Selve poopskottet er laget av 2 stk. planker, 2 1/2" tykke. Stolper er reist i plan med skottet, mens dekket rundt har et overheng på ca. 50 mm. Lensepumpa er ikke tegnet inn.

Figur 16 Ramverket og hjørnestolper sett ovenfra.

Skyveluka for «Jelse» lages på samme vis som det vi ser på Figur 14. Man hva ser vi egentlig? Går skyveluka aktenfor, flush med eller foran skottet? Vi velger å tro at den går flush med kledningen, for dersom den skal stikke litt framom skottet vil det dra med seg noen uheldige løsninger. Det vil være vanskeligere å holde tett, og om den skal trekkes et stykke framover må hovedbjelken kappes og støttes opp på annet vis.

Figur 17: Foto til venstre Knud Knudsen ubb-kk-1318-0850. Her ser vi en tilsvarende skyveluke, riktignok på en ruff og ikke på et halvdekk. Til høyre ses nedgangskappa på modell av kutter «Sjøblomsten», bygd av Lars Hammeraas. Her ser vi hvordan kappa går helt fram til skottet.

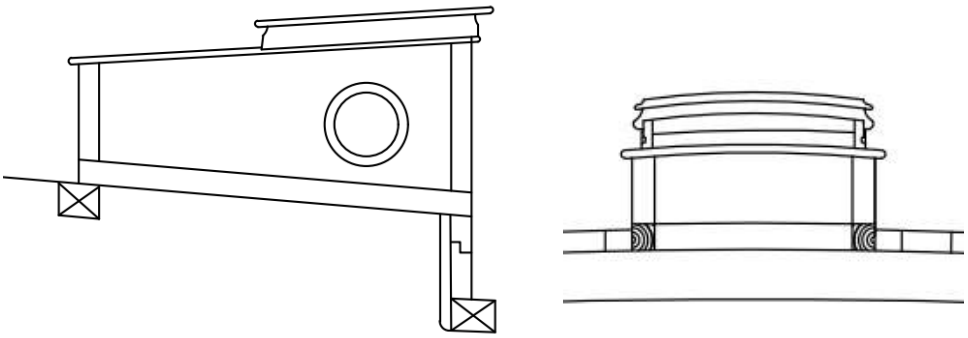

Figur 18: Skisser Morten Hesthammer. Her ser vi luka slik den kan framstå, sett fra siden og akterover.

Skylightet

Mellom skyveluka og speilet er det plassert et skylight med møne. Vi ser av maleriet at det er to glass i lokket og at det ligger en rist med spiler over glassene. Hvorvidt dette er et skylight hvor lemmene kan åpnes kan vi selvsagt ikke se ut fra maleriet, men det regner vi med at det er. Det betyr at det må hengsles, ha vannrenner og det som følger med. Vår erfaring er at slike skylight gjerne sto på en ramme, og at to kastekroker holdt skylightet fast til rammen. Da kunne man enkelt kroke løs skylightet og fjerne det.

Nedgangskapper

Det ser ut til å være riktig å plassere en liten nedgangskappe eller luke med et løst eller hengslet lokk rett i akterkant av ankerspillet. Men hvor høye bør sidene være? I målebrevet for 1904 er rominnholdet oppført som 0,09 tons, noe som tilsvarer et kubikkinnhold på 0,25 m3. En vanlig åpning for en nedgang er ofte 60 x 60 cm. Bruker vi dette får vi en nedgangskappe som er 69 cm høy. Det vil være så høyt at maleren, Mikkelsen, helt sikkert ville registrert den og latt den stikke over rekkehøyde. Vi ville altså sett den på maleriet. Det gjør vi ikke. Altså må den være lavere enn selve rekka.

Figur 19: Bilde til venstre: Foto via Knut Sørensen. Utsnitt av figur 7. Her ser vi en buet nedgangskappe med ramtre, fyllinger og hengslet lokk. Den kan minne om nedgangskappa til jakt Gjøa, som til høyre framstår i rekonstruert versjon.. Foto Hardanger Fartøyvernsenter.

Figur 20: Utsnitt av foto NF.W12876, Anders B Wilse, tilhørende Norsk Folkemuseum.. Nedgangskappa på denne skøyta som er fotografert i Kopervik ca. 1900, viser at man også brukte helt andre proporsjoner på lukene.

Det som hindrer nedgangskappa fra å være veldig bred på «Jelse» er selve spillrullen. Kjettingen må ha plass til å bli ført videre akterover, og derfor må bredden av nedgangen begrenses. Den eneste måten å få den ned i høyde på er så vidt vi kan forstå å ta med bjelkehøyden når volumet blir målt. Dersom vi ser for oss at selve kappa er 70 cm bred, med en åpning som er ca. 60 cm, kan vi få høyden ned. Måles det helt ned til underkant bjelker vil høyden over dekk bli ca. 40 cm, og dermed ikke være synlig på maleriet.

Dersom luka ikke er høyere enn 40 cm over dekket er det tvilsomt at det er en avrundet kappe, slik som vi ser på fotoet av «Jelse» i figur 11 og 17, men at det er en luke som ligner mer på luka i figur 18, om enn med litt annen bredde.

Figur 21: Foto Stavanger Sjøfartsmuseum. Fordekket på en modell av hønerævskøyte. Her ser det ut til at beitingene er trukket så langt fram at spillrullen går klar av palstøtta og at fangbjelken som støtter beitingene i forkant også får i forkant av palstøtta. Alt tyder her på at beitingene ikke går gjennom dekk, men at de er boltet til akterkant av bjelken med beslag på siden.

Ut fra fotografiene av andre småjakter ser det ut til at enkelte kun har en helt lav karm med et lokk som nedgang til lugaren. Da er det mulig å plassere luka på samme bjelke som akterkant av beitingene. Så tett på spillrullen kan vi ikke komme dersom nedgangen ruver litt.

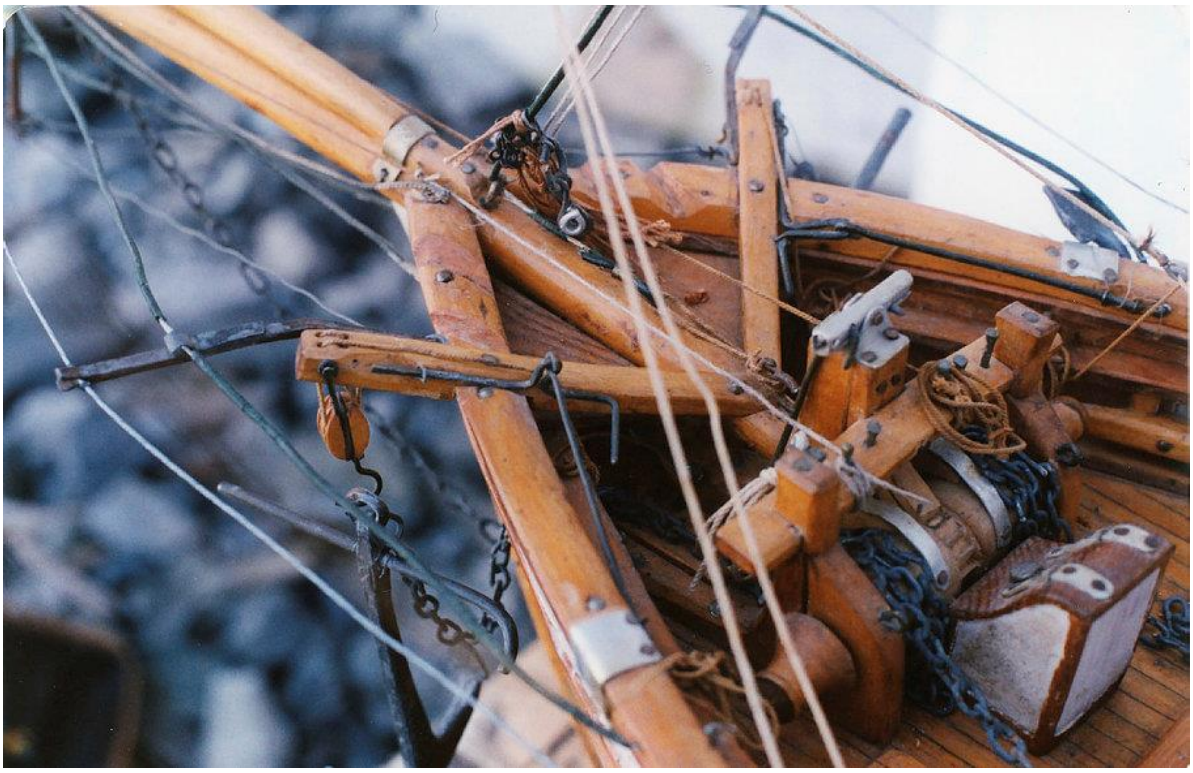

Figur 22: Foto Oddbjørn Hovland. på denne sjømannsmodellen av galeas Norden II ser vi at det er plassert en nedgangskappe tett opp mot spillrullen. Dette er riktignok et større fartøy, men plassen på dekk er allikevel ganske lik i så måte.

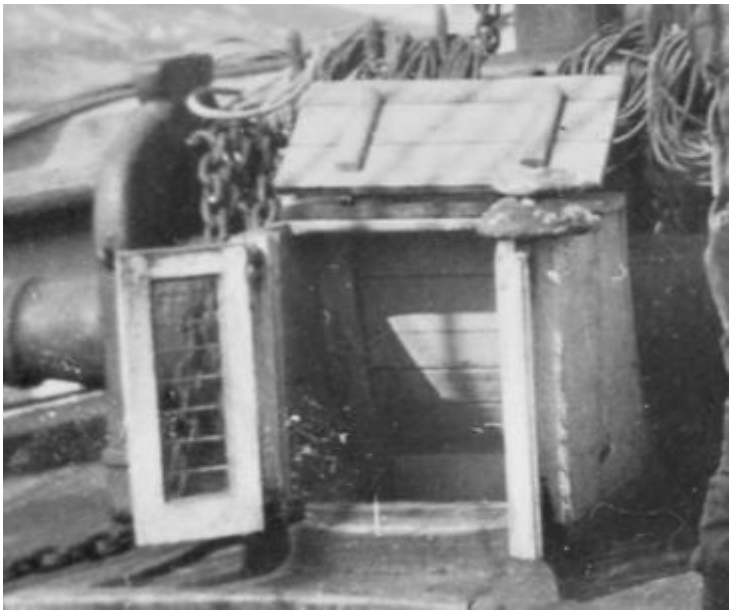

Figur 23: Foto Kystens arv. Utsnitt, fra fartøyet kalt "Severine", viser en flat nedgangskappe med buet front. Her ser vi til og med at dørene er laget på samme vis som lemmene på et skylight, altså med glassfyllinger. Kan det virkelig har vært glass maleren Mikkelsen har malt blått på skipsportrettet av «Jelse»?

Om man skal driste seg til et forslag for nedgangskappe på «Jelse» så er det på den ene siden fristende å kopiere den som sto på båten og er avbildet i figur 6, men den er høyst sannsynlig av for ny dato i forhold til vernetidspunktet. Det som taler for å kopiere den er at den med sikkerhet har tilknytning til båten. Det betyr at den blir såpass høy at den burde vært synlig på maleriet, og for liten i forhold til målebrevet av 1904. Derfor har vi valgt å ikke anbefale det, men lage en luke som holder høyde under topprekka. Se figur 22.

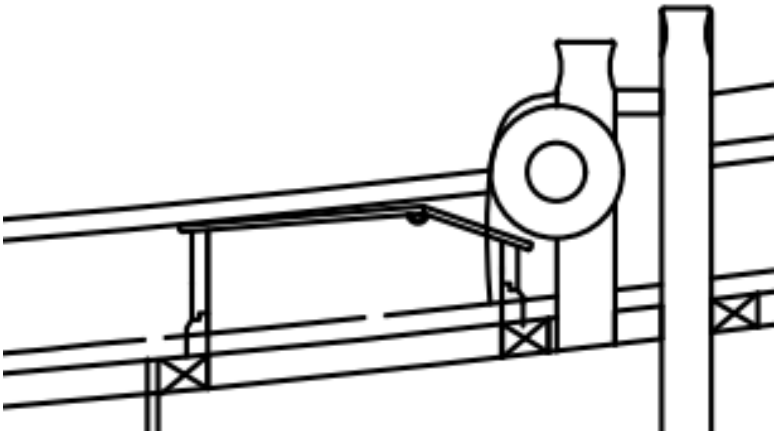

Figur 24: Skisse Morten Hesthammer. Her har vi skisset opp en luke med flatt tak, og som står tett oppunder spillrullen slik vi ser ut av foto av gamle småjakter.

Skostall

Fotografier av småjaktene viser at de aller fleste av dem har en skostall med beitinger. Beitingene står i akterkant av masta, og så går selve skostallen rundt om masta. På maleriet er det ikke malt inn hverken naglebenk eller kofilnagler, slik at det er umulig ut fra maleriet å si hvordan fallene har stått. Rett foran masta på maleriet er det noe som er malt hvitt. Om det er en skostall, så står den tilsynelatende litt merkelig plassert der foran masta. Litt oppklarende var det å finne fotografiet i figur 10, hvor det er en slik uvanlig skostall. I utsnittet i figur 25 ser vi at selve planken ser ut til å duppe ned til høyre for selve foten. Det er tvilsomt om man har latt en slik ås få en kurve nedover, så vi antar at føttene står i akterkant av mastrebjelken og at åsen svinger seg foran masta.

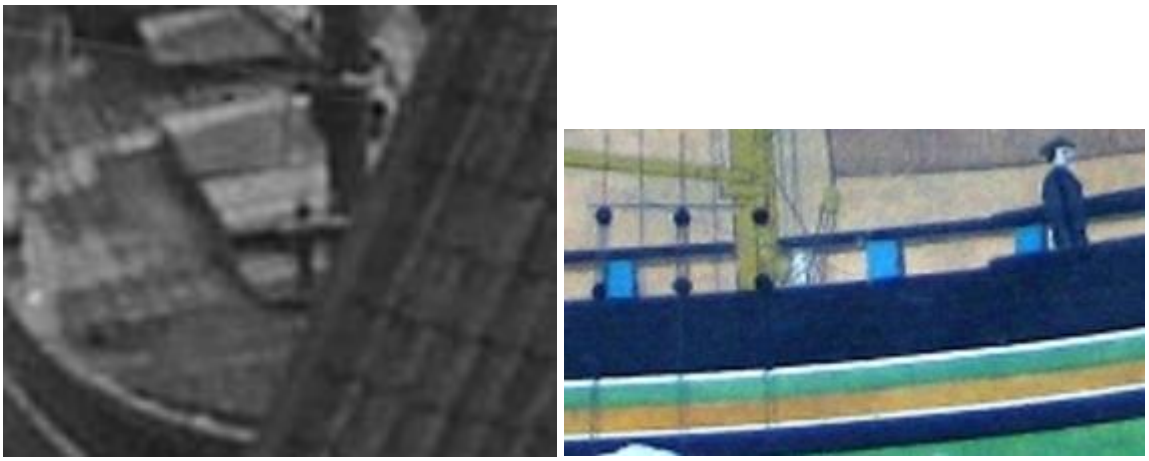

Figur 25: Utsnitt av figur 10 til venstre. Her ser vi en slags skostall foran masta. Er det en slik Mikkelsen har antydet på maleriet til høyre? Rett foran masta er det malt inn noe hvitt, og vi leser det dithen at det kan være skostallen. Det er i alle fall ingen beitinger i akterkant av masta, slik det var vanlig.

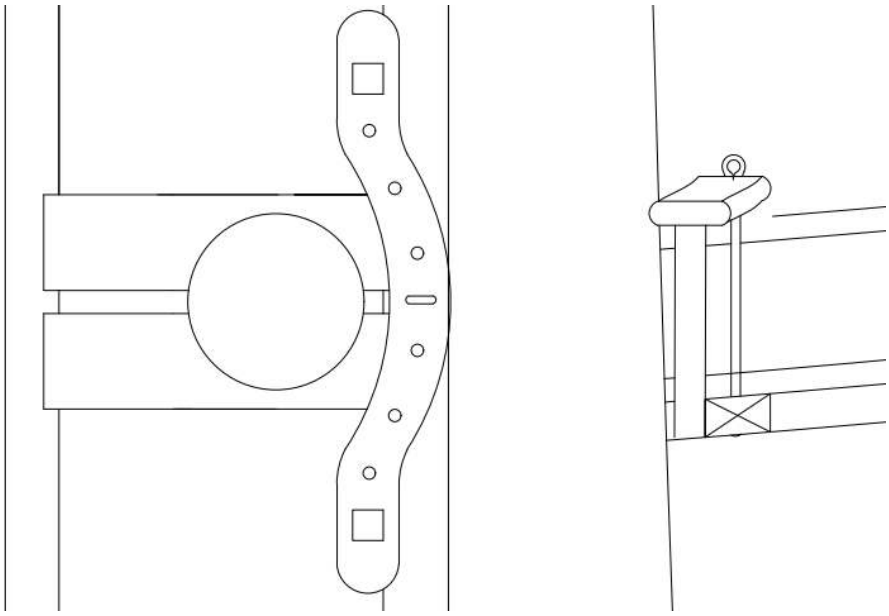

Figur 26: Skisse av skostallen slik vi ser det for oss. Føttene er her tegnet inn som firkanter, men kan like gjerne være dreide eller åttekantede. Dersom føttene går gjennom dekk, slik som på skissen blir de boltet til bjelken. Står de derimot tappet ned i dekket vil det gå en bolt ned gjennom hele foten, og bolten bør da spikres inn i bjelken slik som en fjørbolt. Åsen blir da litt rettere enn denne skissen viser.

Pullerter

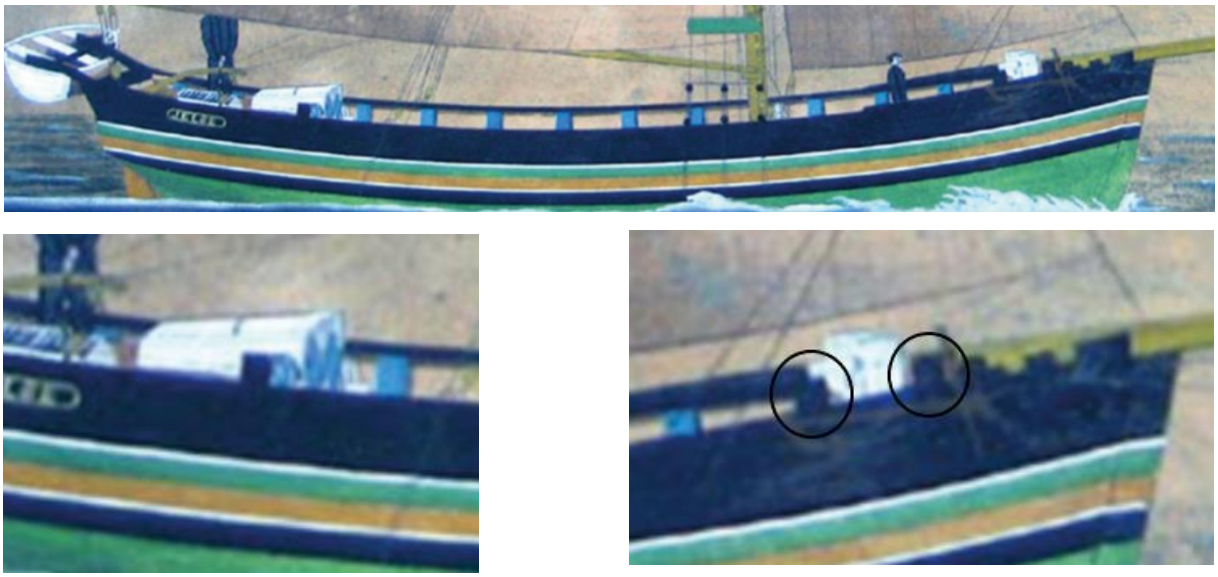

Figur 27: På disse bildene ser vi at det er to pullerter i framskipet og én pullert i akterskipet. Vi går selvsagt ut ifra at det er likt på babord side.

På maleriet ser vi én pullert akter og to forut. Disse stikker opp ovenfor rekke/svinerygg, og er således lange rekkestøtter. Når vi studerer fotografier av eldre småjakter virker det som om en slik løsning var helt vanlig i 1860 og 1870 årene, og at enkelte av de større jaktene også hadde slike pullerter i akterskipet et godt stykke inn på 1900-tallet. «Jelse» har tydligvis hatt dette også da maleriet blei malt rett over 1900. Jakt «Mathilde» i Norheimsund er en av disse. På noen fotografier ser vi at pullertene er kvadratiske i snittet, og da spesielt de pullertene som er plassert akterut. Etter foto å dømme kan det se ut som om pullertene er skjært ned i lengderetning, slik at de er mindre i lengderetning enn rekkestøttene de er en del av.

Figur 28: Utsnitt av foto ubb-kk-1318-0863. Her ser vi at pullertene stikker opp over topprekka og at de er kvadratiske i snittet. Sannsynligvis er det rekkestøttene som er laget kvadratisk gjennom topprekka..

Pullertene framme ser oftest ut til å være mer rektangulære i snittet. Fotografier viser at disse fremre pullertene ofte ligger jevnt med innsiden av rekka og svineryggen, men at de ikke skjærer helt gjennom disse og blir synlige på utsiden.

Figur 29: Utsnitt av foto ubb-k-1318-0862. Her ser vi at pullertene forut er rektangulære i snittet, og er så kraftige at de vises på innsiden av svinerygg og rekke. Portrettet av «Jelse» viser noe tilsvarende.

Kranbjelker eller kattknær

Ikke langt foran de to pullertene forut går en kranbjelke eller et kattkne ut over rekka. I dette dokumentet anser vi en kranbjelke for en som har foten støttet mot palstøtta, mens et kattkne er et rotkne hvor tåa løper ned på innsiden av en rekkestøtte og er boltet til denne. På maleriet ser vi at ankerstokken ligger inn over rekka mellom pullerten og armen av kranbjelken som stikker ut over rekka. Ut fra maleriet er det ikke til å se om det er brukt en kranbjelke eller et kattkne, siden vi kun ser enden som stikker over rekka. På de fotografiene vi har mulighet til å se i dette området virker det som om det var vanlig med kattknær på de eldre fartøyene, men helt konsekvent er ikke dette bildet. Både

«Anna af Sand» og «Brødrene af Sand» har kattknær. Ut fra den viten vi sitter med så langt, foreslår vi at «Jelse» utstyres med kattknær.

Figur 30: Utsnitt av foto tatt av Henriksen og Steen i 1932. Bildet viser kranbjelken på jakt Mathilde, og at den går helt inn til centerlinja hvor den er gjort fast. En slik løsning opptar en del plass slik at dekket ikke er fritt i framskipet. En slik løsning tror vi ikke det har vært på «Jelse».

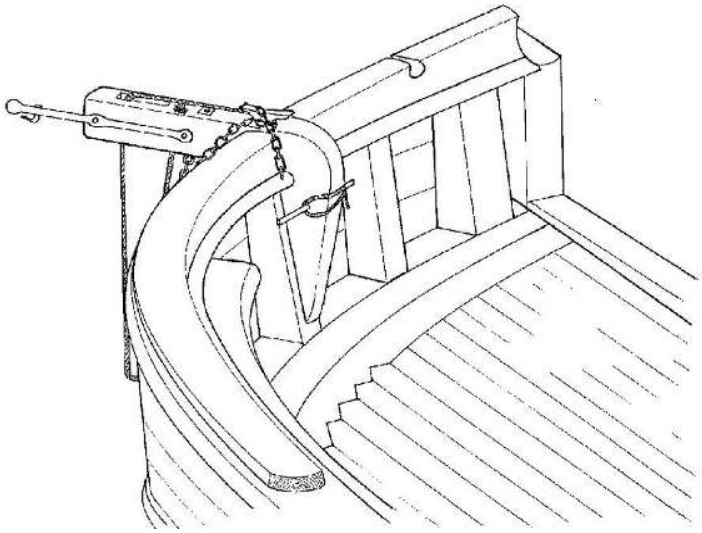

Figur 31: Tegning Morten Hesthammer. Kattkneet ligger på innsiden av en rekkestøtte og får selve kranarmen ut over skuteside.

Svineryggen

Figur 32: Maleren har malt svineryggen fra klyverbommen og ca. 75% av veien helt ned til masta.

Svineryggen går fra stevnen og akterover. Framme er svineryggen ganske høy, etter maleriet å dømme ca. 16 cm, og svinner hen i høyden akterover etter første pullert. Mellom stevnen og første pullert er det malt inn to kraftige halegatt. Disse går igjen på fotografier, og vi kan på de klareste bildene se at det var vanlig at svineryggen var ganske avrundetpå toppflaten, men ikke på alle fartøy. Vi foreslår at svineryggen på «Jelse» avrundes på toppen, slik som figur 32 viser.

Figur 33: Utsnitt av foto ybb-kk-1318-0845. Her ser vi tydelig halegattene og den fine avrundingen av svineryggen

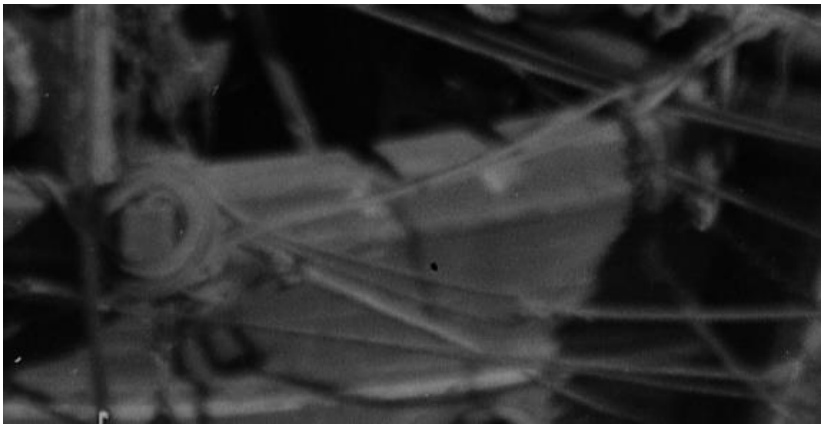

Figur 34: Foto Anders Wallevik, tilhørende Hardanger og Voss Museum. Utsnittet av fotografiet av jakt Haabet viser også et par kraftige halegatt, men at svineryggen der om bord var ganske flat på toppen.

Skansekledning

Figur 35: Utsnitt av maleriet. Skansekledningen på maleriet ser ut til å bestå av 3 stk omtrent like brede bord. På «nyere» jakter har man oftest en buet fylling som midtbord, men det ser ikke ut til å være malt slik på portrettet av «Jelse».

Figur 36: Utsnitt av ubb-kk-1813-0845. Her ser vi at hvert bord i skansekledningen er utstyrt med en perlestaff i begge kantene som møtes.

Figur 37: Utdrag fra ubb-kk-1318-0853. Selv om dette er fra en hønerævskøyte mener vi enkelte detaljer er overførbare til en jakt. Her ser vi at skansekledningen er av tre bord, og det kan se ut som om det nederste er noe tykkere. Vi ser også at det er skjært ut lenseporter, sannsynligvis ved kanten av en rekkestøtte. Dette er noe som går igjen på foto av mange småjakter i perioden rundt 1870.

Ut fra maleriet og fotografiene vi finner av eldre småjakter mener vi det blir riktig å la «Jelse» få 3 bord i skansekledningen, og gjerne la kantene få en perlestaff. Vi ser for oss at skansekledningen blir 25 mm tykk, men at den i akterskipet går opp i 38 mm tykkelse, siden disse bordene blir som skrogplanker å regne.

Lensepumpe

På de fleste jaktene vi kjenner til står lensepumpe(ne) plassert i akterkant av masta. Det er mulig det er slik på de større og «nyere» jaktene, Gjøa, Svanhild, Mathilde osv., som vi har sett fotografier av når de er på nordlandsfarten. Grunnen til at pumpene på disse står så langt fram er at de er bygd med liten styrlast og at vannet renner framover når baugpartiet presses ned under seiling. Maleriet av «Jelse», og fotografier av flere eldre småjakter, viser at lensepumpa er plassert lengre akterover.

Som det går fram av fotografiene står pumpa på siden av nedgangskappa og står skrått for å komme ned til det dypeste området. Hullet i pumpestokken er gjerne 5’’ i diameter med unntak av i bunnen, hvor emberten kiles fast. Her innsnevres hullet til 4’’.

Figur 38: På maleriet tolker vi det dithen at lensepumpa sitter rett ved siden av nedgangskappa, i forkant av halvdekket akter. Dersom det er som vi tolker det står ikke spaken til pumpa på plass.

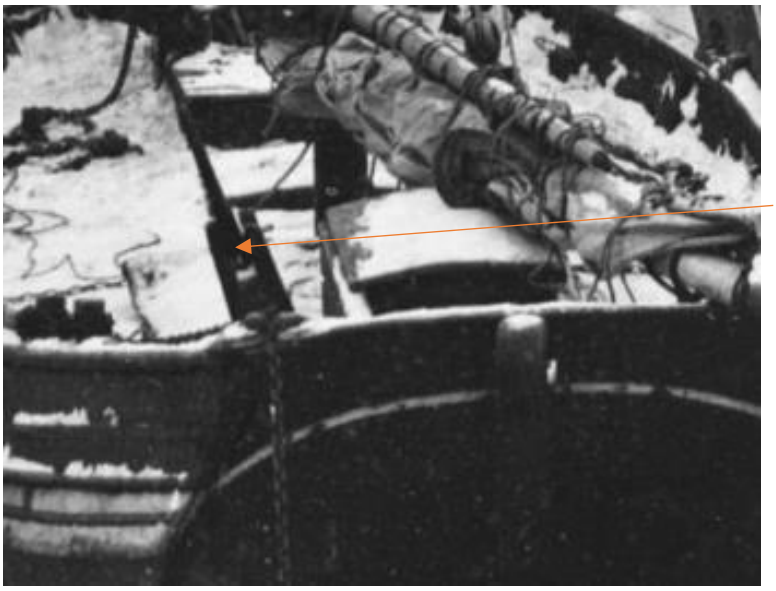

Figur 39: Utsnitt av ubb-kk-ns-0088.html. Her ser vi en pumpestokk som står på babord side og peker skrått ned mot centerlinja.

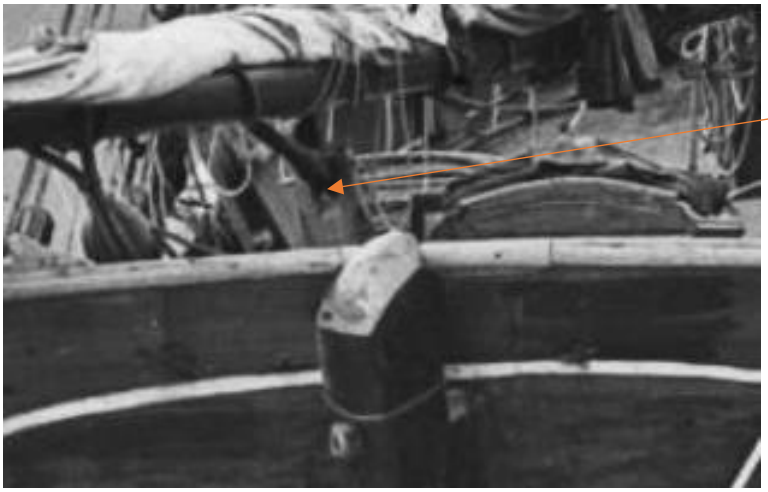

Figur 40: Utsnitt av ubb-kk-1318-0862.html. På denne lille jakta ser vi også pumpestokken på babord side.

Rorarrangement

Roret

Ut fra maleriet er det ikke godt å si noe om roret, for det ligger i le av skroget. Her er vi altså nødt til å støtte oss totalt til andre kilder.

Figur 41: Foto HFS. Oline i Norheimsund vinteren 1979/80. Fartøyet var ganske annerledes enn i seilperioden, men vi ser at det kraftige roret, og kranbjelkene, fortsatt er intakt. Vi legger også merke til at skansekledningen i akterskipet også på den tid var tykkere enn videre framover og at skandekket er markert. Det er også verdt å merke seg at det er en luftespalte over skandekket i hele lengden av poopen. Poopen er høyere enn foreslått på «Jelse», men ser vi hvor rorstammen gå inn gjennom hekken ser det ut til at det har blitt løftet opp og at den gamle hvalfitta står igjen et hakk lengre ned.

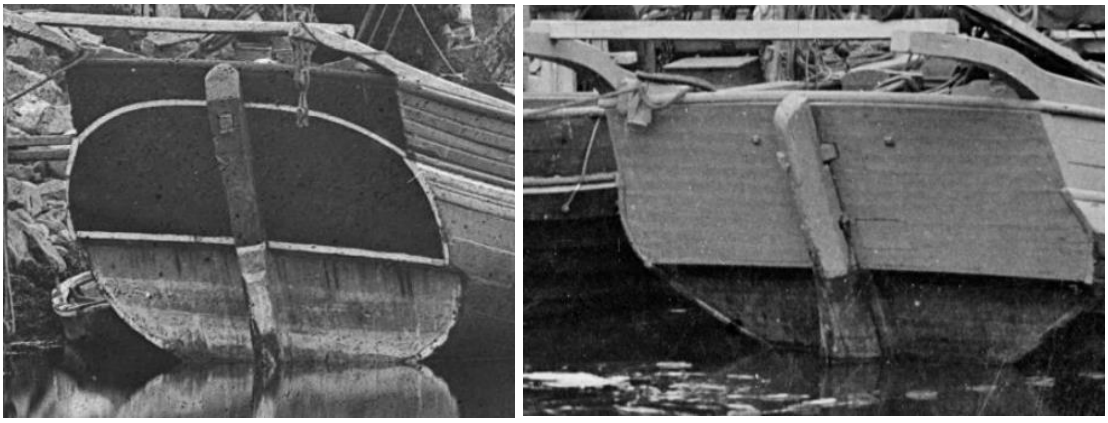

Figur 42: Foto fra Uib, Utsnitt fra ubb-kk-1318-0846 til venstre og ubb-ok-16421 til høyre.

Så vidt vi kan se er rorstammen alltid laget så kraftig at enden av rorkulten kan tres gjennom på jaktene. Rorstammen er like bred som akterstevnen undervanns, og gjerne litt større der rorkulten går

gjennom. En oppmåling av roret til Johanne Cathrine fra Tysnes, oppmålt i 2004, viser at dens ror både er smalere og mindre i lengderetning før det ble bredere og går over i rorplata.

Både på galeas «Svanhild» og et ror til Johanne Cathrine har en kraftig bolt som går gjennom roret overvanns. Denne bolten er det øverste av 3 rorhengsler. De to nederste er fingeliner, gafler som strekker seg på sidene av roret, slik det bl.a. er beskrevet av vandrelærer Johannes Selsvik.

Styretalje

Vi ser at rormannen står med en rorkult, og at han tilsynelatende holder i et styretau fra denne. Styretauet viser ut til rekka, og det ser ut til å være en blokk som «svever» over rekka. For oss ser det ut til at det er tegnet inn at blokka er kroket, eller festet, til rekka. Mange fartøy har hatt galger til styretaljeblokker, og da ofte laget slik at blokka kan dreie rundt akselen på galgen slik at den samtidig er låst fast i 90 grader på akselen. På mange fartøy var disse galgene til å fjerne, noe som gjerne var hendig i enkelte sammenhenger. På mindre båter måtte styretaljene ut i rekka for å få lagt rorkulten langt nok ut, mens på større fartøy festet man galgene i kanten av ruffen. I rekka kunne man feste styretalja i kanten av rekka, på en rekkestøtte, eller i en galge. Vi mener å se at ut ifra maleriet at det er en øyebolt i kanten av rekka, noe som er logisk nok, for dersom det er en galge vil visningen gjennom blokka bli helt gal.

Det er også malt en blokk rett under rorkulten, og det tolker vi dithen at det ikke er skivgatt i rorkulten, men at det henger en blokk ut på hver sin side av denne. Det er ganske likt slik det er på jakt Oline, og slik vi også har sett det på enkelte modeller, bl.a. av en hønerævskøyte som tilhører Stavanger Sjøfartsmuseum. Se figur 16.

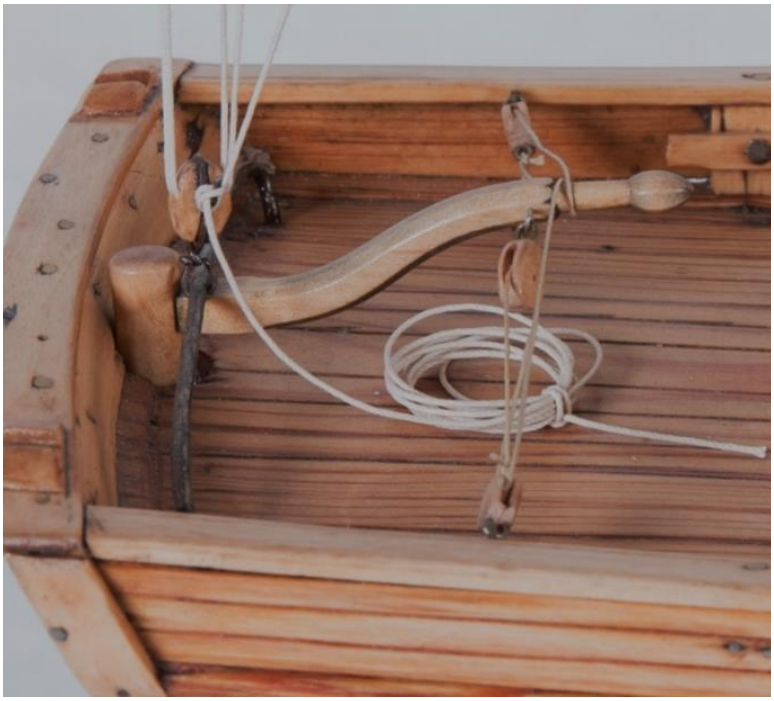

Figur 43: Foto Stavanger Sjøfartsmuseum. Rorkulten med blokker og beslag for styretalje på en eldre hønerævskøytemodell.

Dokumentasjon av rigg

Maleriet er det eneste dokumentasjon av «Jelse» som viser riggen. Det har svært mange detaljer, men det er også meget som er utelatt. Vi har funnet en god del foto av jakter som kan ligne på det vi vet om «Jelse» og som viser mange av detaljene vi ser på maleriet, og hvor vi ser mer av det som ikke fremgår.

Stående rigg

Maleriet viser ikke hvilke materiale som er i den stående rigg, men på de fotografier vi finner av mindre jakter har de stående rigg av hamp. Disse fotografiene er noe eldre enn maleriet, men det fremgår at hamperigg har vært vanlig på mindre fartøy i slutten av 1800-tallet. Vi har funnet et enkelt fotografi fra århundreskiftet (Ca. 1900) hvor barduner er av wire mens resten av den stående riggen er av hamp[1]. Vi regner med at «Jelse» har hatt hamperigg relativt lenge, og ikke gått over til wire før det eventuelt var nødvendig med et skifte.

Riggen fra jekt Brødrene i Bodø er kanskje den dokumentasjonen vi har som best viser hvordan arbeidet ble utført på en stående rigg av hamp. I tillegg har vi ved Hardanger Fartøyvernsenter målt opp de fire små hamperigger fra gaffelriggede båter på Kjerringøy. Disse er også en informasjonskilde, men kanskje mere i forhold til den løpende riggen på «Jelse». Enkelte andre deler som er dokumentert er med til å bestemme hvordan detaljer kan utføres.

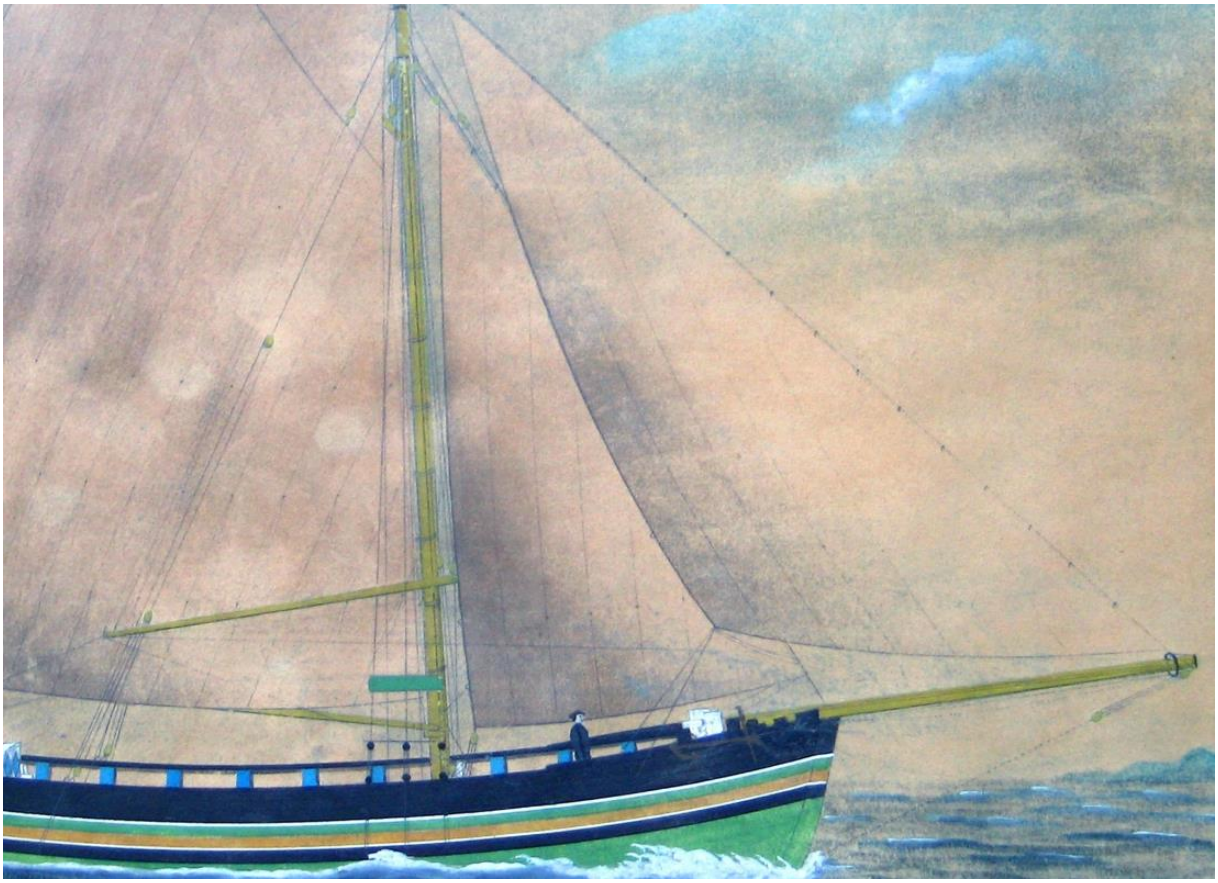

Figur 44 Maleri av Jelse. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Vant, jomfruer og røstjern

Det er tre vant på maleriet, og disse er strammet opp ved hjelp av jomfruer/taljereip. Vantenes lengder er laget slik at de øverste jomfruer sitter vannrett, og det ser ut til å være litt kortere mellom de fremste jomfruene enn de akterste. Rett over jomfruene sitter et styretre, og over denne lanternekassa. Midt mellom dem går ørefiken fra fokken inn til fremste vant. Røstjerna er tegnet med to streker. Det kan være selve røstjernet og skyggen mot skroget, men vi tolker det dithen at det er selve røstjernet som er laget av dobbelt rundjern.

[1] (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

På fotografier er det slike røstjern vi finner på en del andre fartøy. Det er rundjern som ligger dobbelt, men åpner seg til et øye rundt jomfruen i den ene enden og rundt festebolten i den andre enden. Det kan se ut som jomfruene i røstjernene har vært tynnere enn de i vantene på noen fartøy. På figur 45 er vantene ikke kledt rundt jomfruene, mens på andre er de det. Det er vanskelig å vite hva som har vært mest vanlig.

Figur 46: Utsnitt fra maleriet av «Jelse». Det er tre vant med jomfruer og taljereip. De øvre jomfruene sitter vannrett i forhold til hverandre. Vi ser at det er styretre og lanternekasse. Ørefiken til fokka sitter i fremste vantet mellom lanternkasse og styretre. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 45: Utsnitt fra foto av liten jakt. Røstjern av dobbelt rundjern. Jomfruene i røstjerna er tynnere enn dem i vantene. Vantene er ikke kledd i partiet rundt jomfruene, og fartøyet har hverken styretre eller lanternekasser. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

På figur 47 er det et styretre rett over jomfruene som låser vantene fast i posisjon slik at de ikke kan vri seg. Et stykke opp på vantene er det bendslet fast et lanternebrett, slik som på maleriet. På maleriet er det ikke vevlinger, men på fotografier ser det ut til at det var vanlig, men da gjerne kun på én side, og da helst på styrbord side.

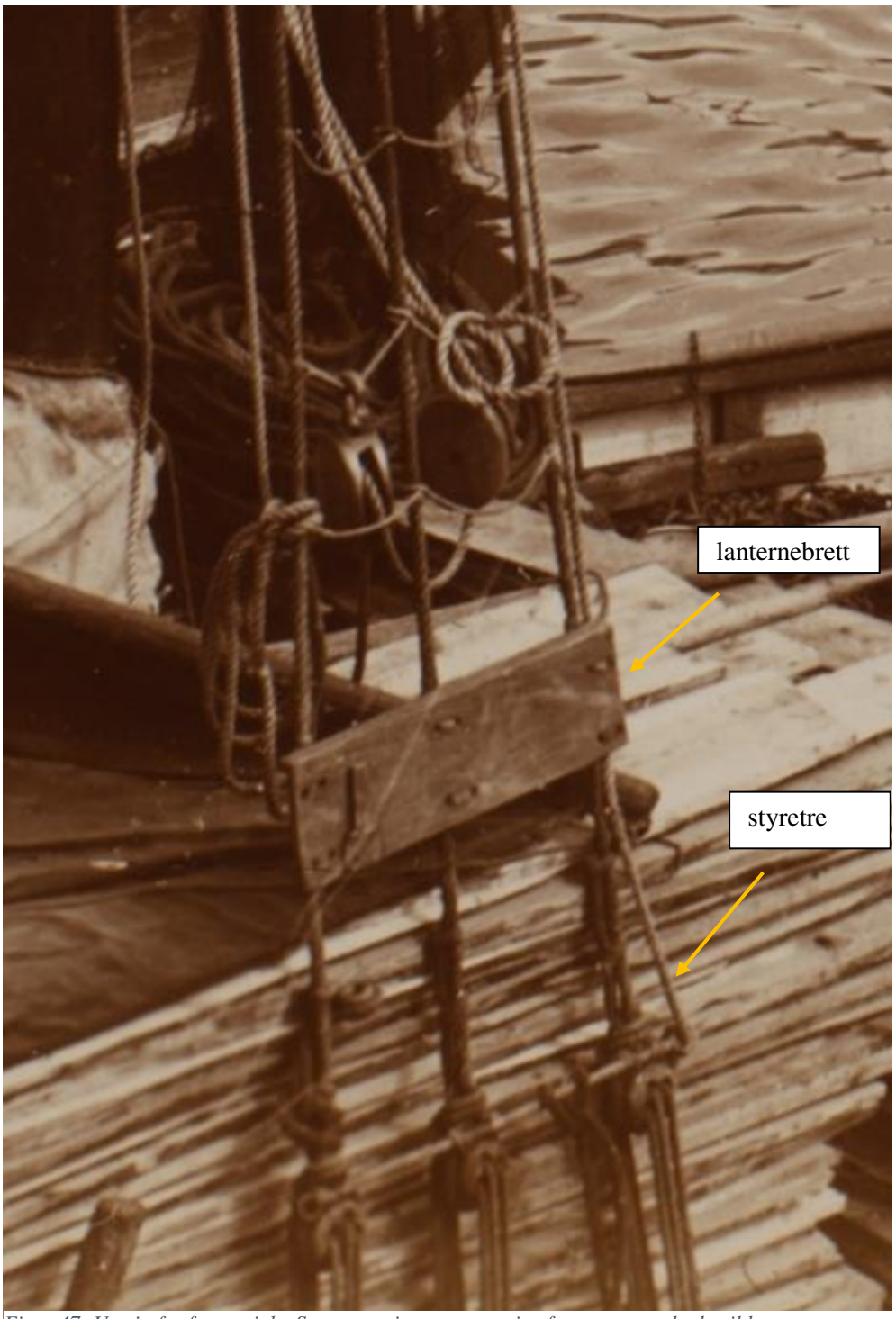

Figur 47: Utsnitt fra foto av jakt. Styretreet sitter rett over jomfruene og en planke til lanterna er bendslet til vantene. (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

Forslag til «Jelse» - vant, jomfruer og røstjern:

Som forslag for «Jelse» anbefaler vi å kle vantene rundt jomfru i det området hvor tampen ligger an mot den faste parten. Første bendsel nærmest jomfruen legges dobbelt med 5 mm line, 10 tørn i først lag og 9 tørn i andre. De to neste bendsler legges også dobbelt, men med 4 mm line. 9 tørn i første lag og 8 i andre lag. Der bendslene ligger mot vantene legges det først seilduk. Alle bendsler legges med krysstørn, se figure 48.

Figur 48: Dobbelt bendsel med krysstørn på gammel jekterigg. Foto: HFS.

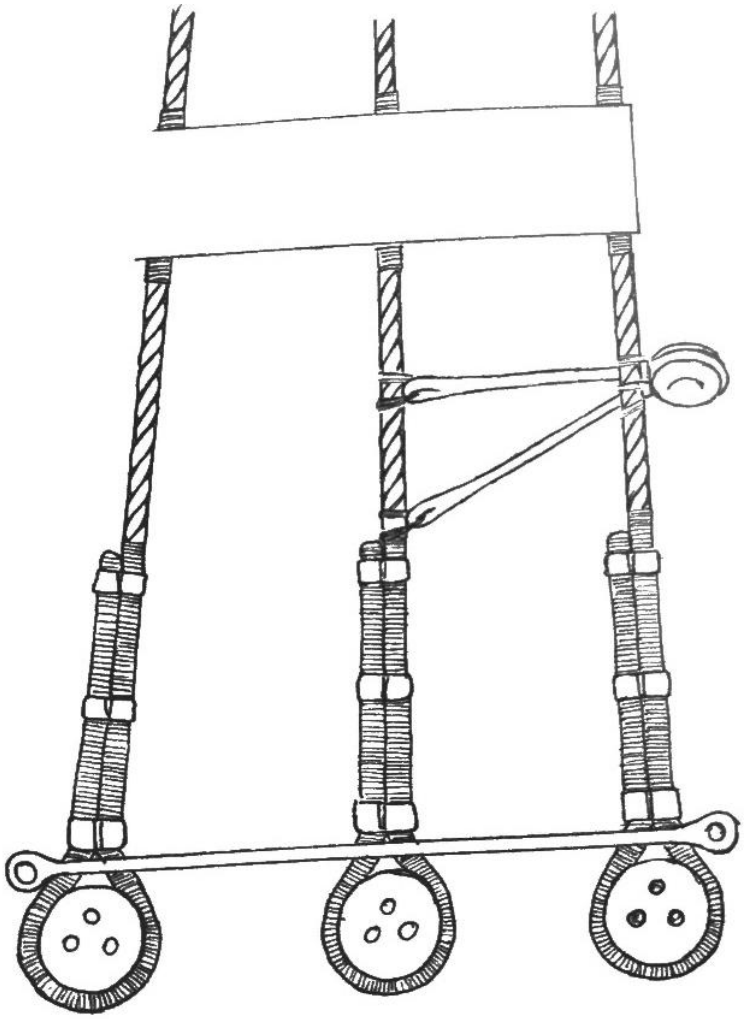

Figur 49: Rett over jomfruene bendsles et styretre fast og lengere oppe lanternekassa. Vantene kles under lanternekassa for å beskytte mot slitasje. Klodre til ørefiken kan festes over to vant som her eller over tre som på figur 45. Illustrasjon: Sarah Sjøgreen..

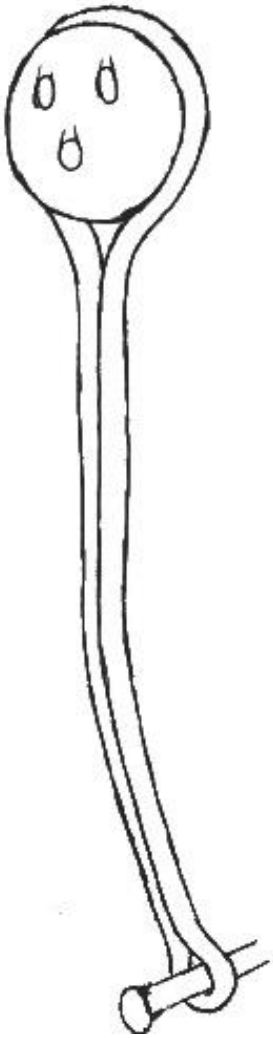

Figur 50 Forslag til røstjern. Illustrasjon: Sarah Sjøgreen.

Ut fra foto ser det ut som dimensjon på jomfruene er ca. halve mastediameteren på det tykkeste. Mål fra 8 jomfruer ved Nordlandsmuseet viser at jomfruene er halvt så tykke som diameteren og når vi deler tykkelsen med 2,5 får vi sporbredden rundt jomfruen. Tauet, dvs. vantet, som ligger rundt jomfruen er gjerne litt tykkere enn sporet er bredt. Hullene i jomfruene er gjerne litt under 1/6 av diameteren.

For «Jelse»:		i mm
Mast på det tykkeste:		300
Jomfru:	30/2=	150
-Tykkelse:	150/2=	75
-Sporbredde:	75/2,5=	30
Vant:		32
-Hull:	150/6=	25
-Taljereip:	25-3=	22

Lensetakkelet

Røstjernet til lensetakkelet er, på samme vis som røstjerna til vantene, tegnet med to streker på maleriet og det er kun ett enkelt røstjern pr. side. Men over topprekken deler det seg til to øyer. I det fremste øye er blokka til strekken kroket inn og i det aktre øyet sitter kroken til lensetakkelets forløper. Det er helt likt det vi ser på en del fotografier av mindre jakter. Røstjernet er laget av dobbelt rundjern som øverst har et slikt dobbel øye klinket fast.

Figur 52: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Røstjernet er tegnet som to streker, og over topprekka ser vi to øyer til lensetakkelet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 51: Utsnitt fra foto. Røstjernet er av dobbelt rundjern og et dobbeltøye er klinket fast øverst. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0850, 1872)

Figur 54: Utsnitt fra foto av liten jakt. Lensetakkel strekk blokk og forløper krok sitter i samme røstjern men i hvert sitt øye. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 53: Utsnitt fra foto av samme jakt som på bildet på figur 8. Her ses hele røstjernet. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

På maleriet sitter forløperen til lensetakkelet i det akterste øyet og går opp gjennom blokka i hovedblokka, for så å gå ned og være spleist om blokka til strekket. Strekket på maleriet ser ut til å gå gjennom en enkel på blokk nede og en enkel blokk oppe. Den oppe har hunsvott. Enden av strekket går ned litt foran røstjernet. Det er ikke flere detaljer å se på maleriet, men på foto er det tilsvarende arrangement på de småjaktene vi har funnet foto av. På figur 57 har lensetakkelet doppsko, og blokka til forløperen er hukket i den med krok. På figur 56 er forløperen er spleist rundt blokka til strekket og blokken i rekken er en stroppblokk med krok. Det er et oppsett som ser ut til å ha vært brukt på flere av de eldre småjaktene.

Figur 55: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Lensetakkel strekk ser ut til å være 2 skåren, og enden går ned litt i forkant av røstjernet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 57: Utsnitt fra foto av liten jakt. Lensetakkel har doppsko som blokka til forløperen er hukket i. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

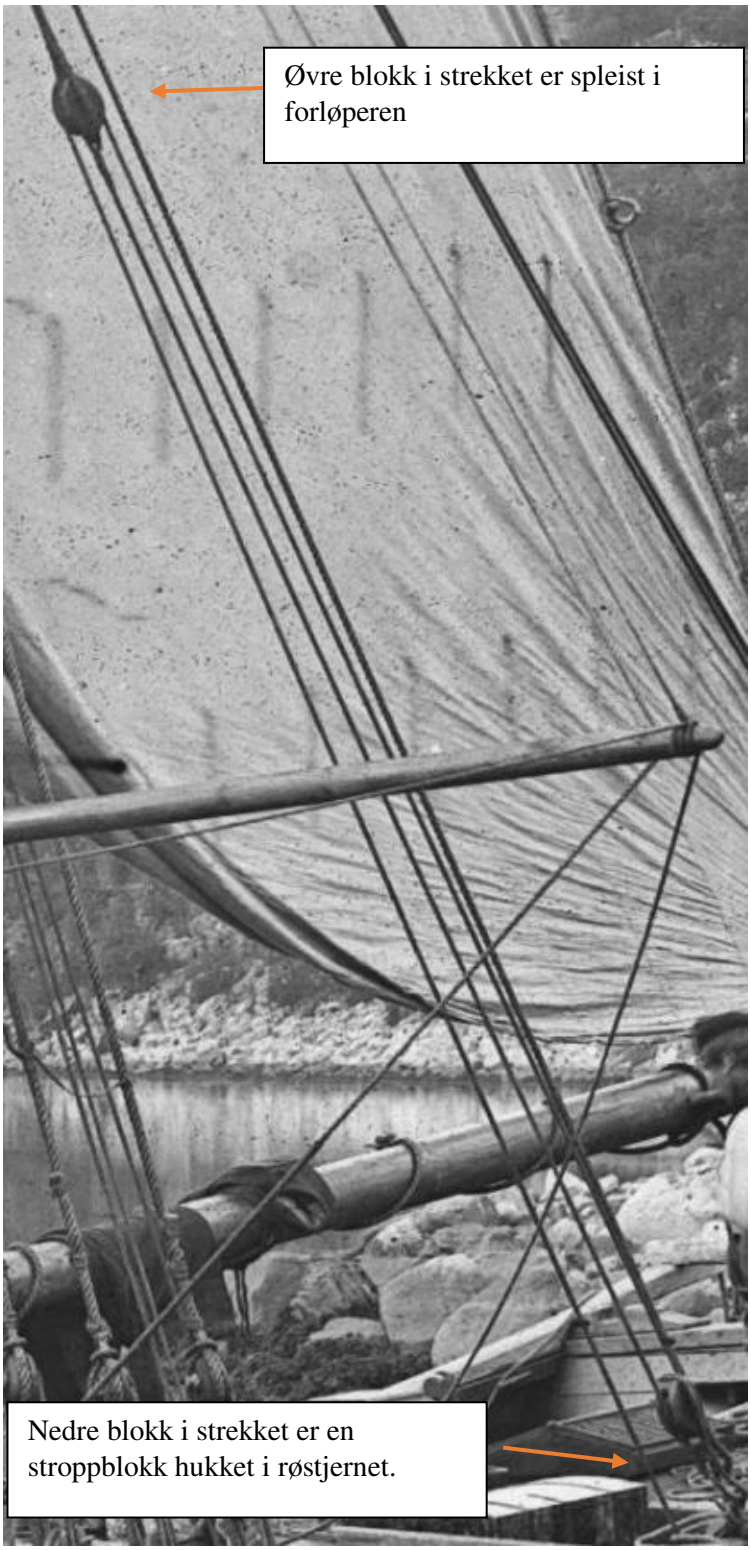

Figur 56: Utsnitt fra foto av liten jakt. Øvre blokk i lensetakkelets strekk er spleist fast til forløperen og har hunsvott. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse» - lensetakkel:

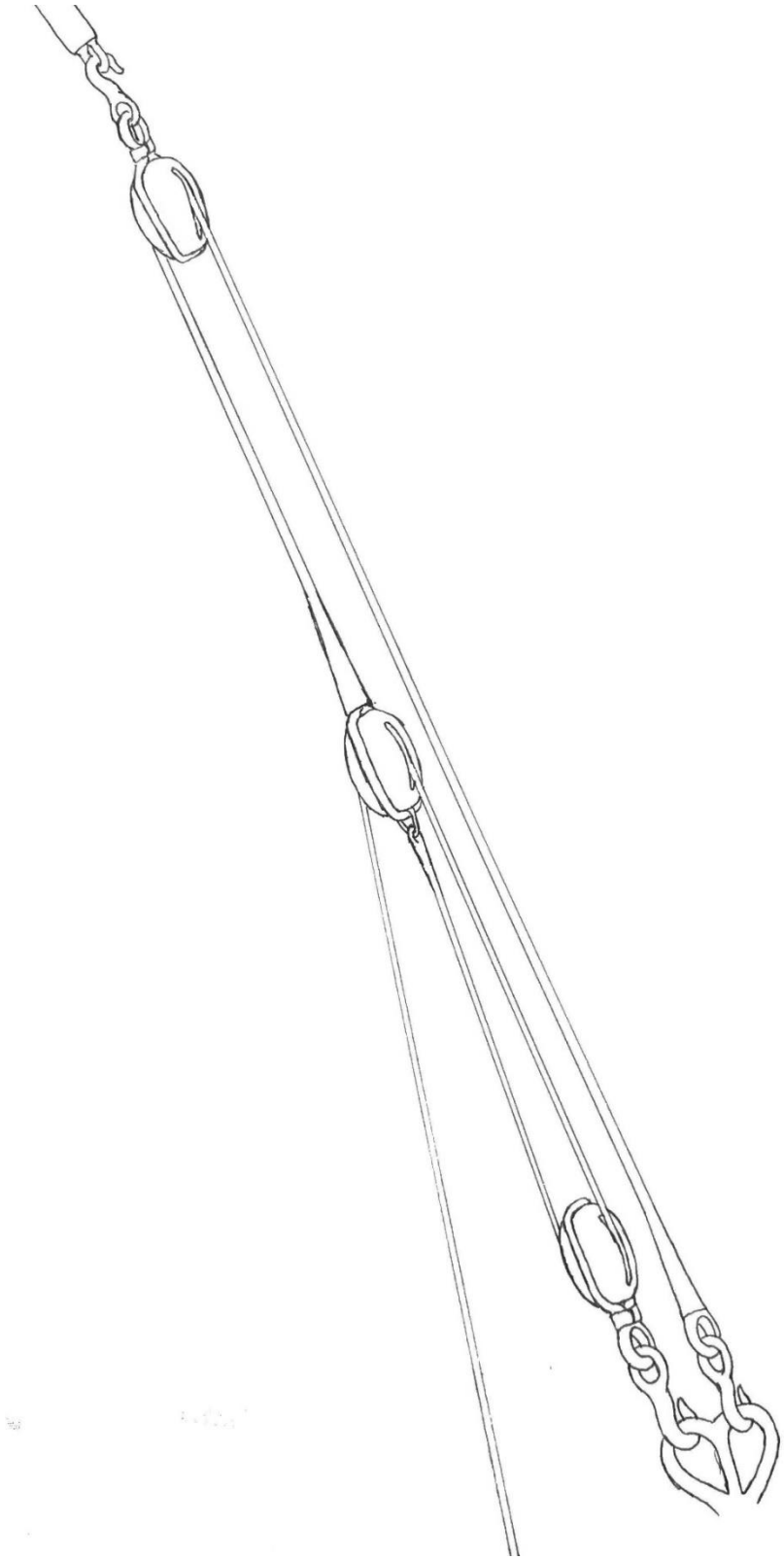

Figur 58: Forslag til lensetakkel på Jelse. Illustrasjon: Sarah Sjøgreen

Godset

Oppe omkring masta, på maleriet, er godset gjort som en forholdsvis smal strek og staget ligger på en kloss i akterkant av masta. Det ser ut som et beslag hvor vant og lensetakkel er festet og med en galge i akterkant til klofallblokka –figur 59. Å ha beslag i godset ser vi ikke på noen fotografier av tilsvarende fartøy. På disse er det kinnbakker og bolstre hvorpå stag, vant og lensetakkel ligger. Maleren Halvor Mikkelsen har malt godset likt på de bildene vi har sett på, så det kan være en forenkling fra hans side. På figur 60 ser vi godset på maleriene av *Elida* og *Fremad* hvor det er malt likt som på «Jelse»-maleriet.

Figur 60: utsnitt fra to malerier av samme maler som «Jelse» maleriet. (Mikkelsen, Elida, 1894) (Mikkelsen, Fremad, 1896)

Figur 59: Utsnitt fra maleri av Jelse. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 61 er et eksempel på hvordan det ser ut til å ha vært vanlig på småjaktene på Vestlandet. Det ser ut til aktre vantet danner par med lensetakkelet, slik at de er laget av det samme tauet. Dette er bendslet sammen til et øye som ligger rundt masta. Det er ikke noe klart bilde av det, men på noen foto[2] går ikke lensetakkelet inn over godset, men lengre nede mot aktre vant. Antall øyer rundt masta viser også at lensetakkelet ikke har et separat øye. Aktre vant og lensetakkelet ligger som nummer 1 og styrbord som nummer 2 over godset. De to fremste vantene danner et par til hver side og er bendslet sammen til et øyet som legges over masten. De ligger som nummer 3 til babord og 4 til styrbord. Staget ligger øverst i godset og har et forholdsvis romslig øye omkring masta. På de små jaktene med hamperigg er det ganske gjennomgående at staget ligger ovenpå vantøyene og ikke på en klamp i akterkant av masta. På fartøyet i figur 61 slutter masteøyet litt under bolstrene, og bendslene på vantene ligger ut for dem. På noen fartøy ser vi at de har hatt større øyer[3]. Alle er kledd der de ligger rundt masta, og det kan se ut som om de har et lag med smerting utenpå på de fleste bildene. Enkelte fotografier er svært klare og der ser vi at staget er vormet i hele lengden.[4]

[2] (Kjennerud, 1870-1914) (Knudsen, Parti fra Oppedalsbukten, Hardanger -0862 år 1872, u.d.)
[3] (Knudsen, Alvøen, 1873-1880)
[4] (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872) (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

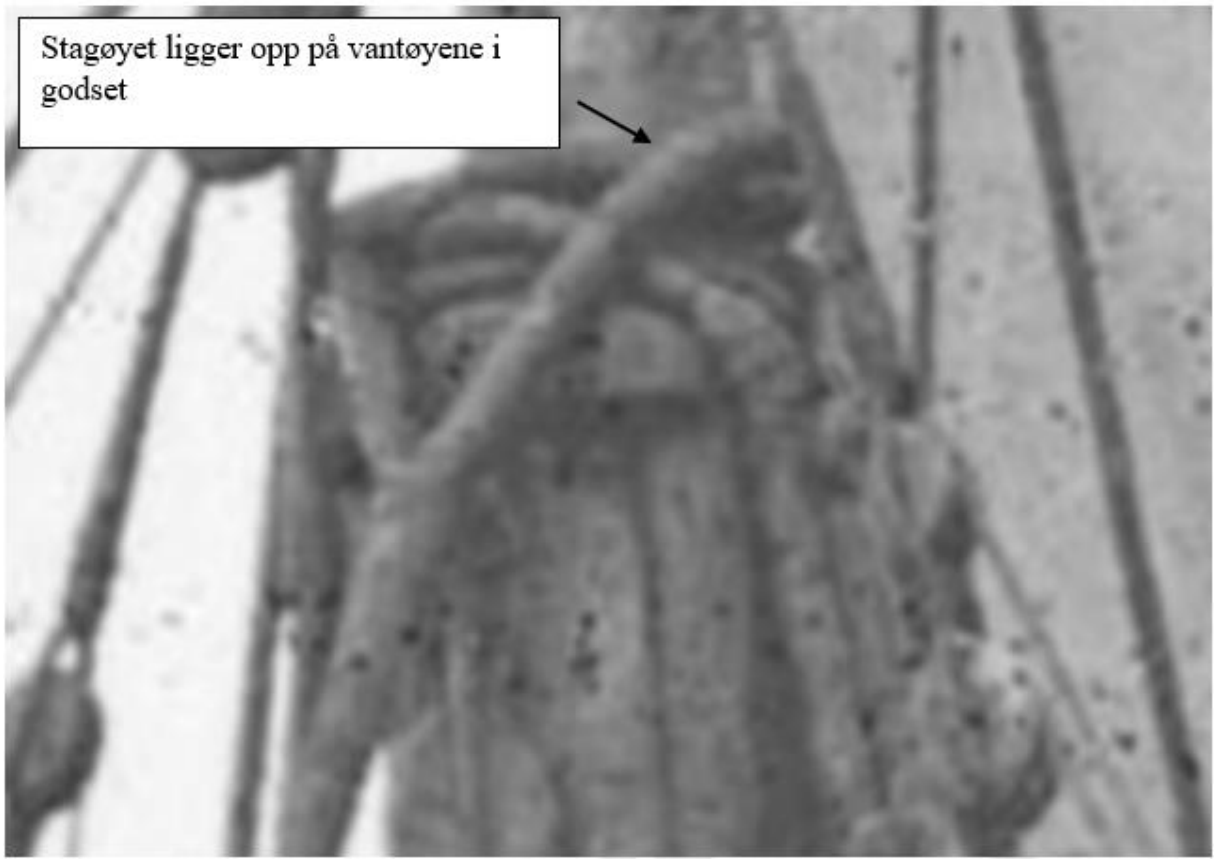

Figur 61 Utsnitt fra foto av liten jakt. Viser fire vantøyer og stagøyet, men ikke noe lansetakkel. Alt er kledd i godset, men det er vanskelig å se om det også er smerting. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse»s stående rigg over godset:

Fordi det er så gjennomgående på fotografiene av jakter foreslår vi at masta utstyres med kinnbakker med bolstre hvorpå vant- og stagøyne legges. Nederst, med babord først legges aktervant og lensetakkel. De blir bendslet sammen til et spenn med felles øye rundt masten. Lensetakkelet fullkles og avsluttes med en doppsko utenpå kledningen som blir smertet og kledd etter den er klinket på. Ovenpå disse ligger vantspennene som er de to fremste vant på hver side. Igjen legges babord nederst av de to. Øverst kommer staget med et romslig øye. Alle masteøyene er kledd og kledningen fortsetter et stykke ned forbi bendslene. På fremste er det behov for kledning lengre ned enn de andre fordi løpende tau vil kunne gnisse borti dem. I det området hvor råen kommer til å henge kles vantene med plattinger for å gi ekstra god beskyttelse.

Den stående riggen vormes og smertes før den blir kledd. Smertingen legges nedenfra og oppover og overlapper øverst i øyene. Etter at mastreøyene er ferdig kledd pålegges nok et lag smerting som pakker inn øyene og bendslene. Dette siste laget må også legges slik at det ikke er mulighet for vanninntrenging, spesielt påpasselig må man være der øyene samler seg til spleis eller bendsel (se figur 64).

Bendslene i masteøyene legges dobbelt med 5mm line. På samme vis som det første bendselet mot jomfruene. Men i vantøyene pålegges bendselet uten krysstørn (som på vantene fra Dåfjorden, og Fortuna sine vant i Rørvik figure 62.)

Figur 62: Bendsel i masteøye på vant fra Fortuna, Rørvik. Foto HFS

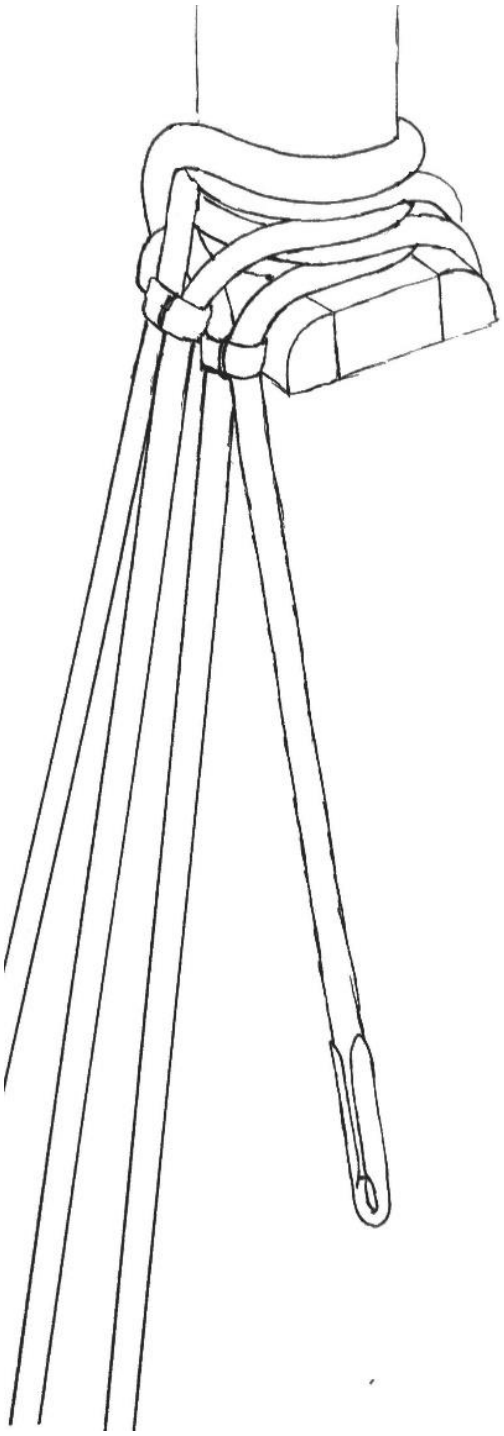

Figur 63: Forslag lensetakkel, vant og stag i godset på Jelse. Illustrasjon: Sarah Sjøgreen

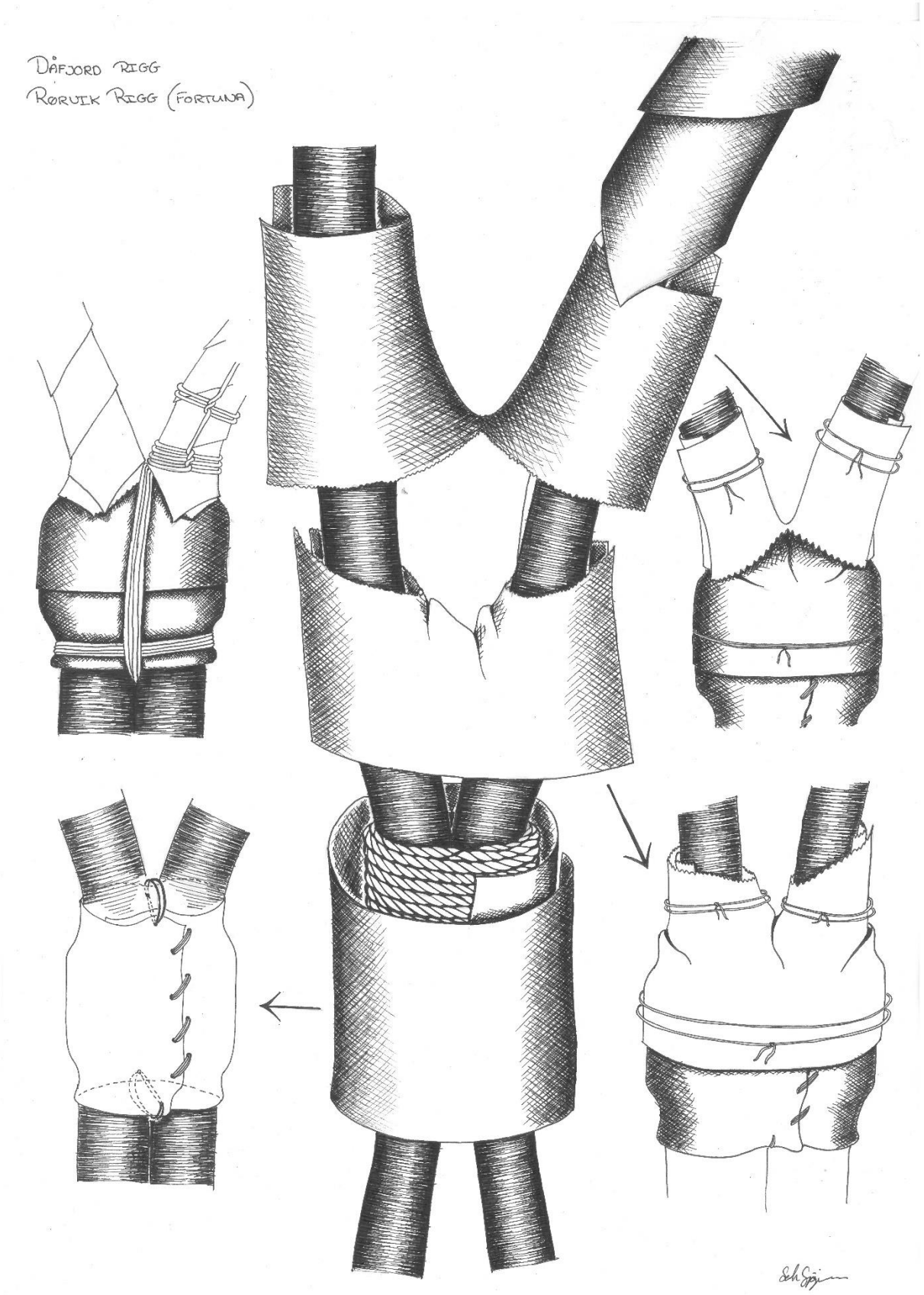

Figur 64: Ytterste lag smerting i godset pakker vantøye og bendsel inn slik at det ikke skal være mulig for vann å trenge inn. Det er slik det ble gjort på flere rigger Hardanger fartøyvernsenter har dokumenterte flere steder i landet.. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

Stag

Den nedre enden av staget på maleriet av «Jelse», viser ikke hvordan staget er festet der. Det er uvanlig for Halvor Mikkelsen å ikke ha tydeliggjort dette da han ellers har vært svært god til å få fram detaljer. På maleriet slutter staget oppå klyverbommen, og det viser heller ikke noe stevnbeslag. På andre malerier av Mikkelsen har han malt tydelig hvordan det er gjort på andre fartøy, slik som i eksemplene i figur 66 og 67.

Figur 65: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Staget slutter liksom i ingenting ovenpå bommen og stevnbeslag mangler også.. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 67: Her enda et utsnitt fra maleri av samme maler som viser at staget er surret ned til stevnen med jomfru, taljereip og huller i stevnen. (Mikkelsen, De Forenede, bygd 1847)

Figur 66: Utsnitt av maleri av samme maler som «Jelse»-maleriet. Det viser at staget går tvers gjennom stevnen. (Mikkelsen, Fremad, 1896)

På fotografier er det mest vanlig å se at staget går rundt bommen og tvers gjennom stevnen, for så å bli bendslet til seg selv, se figur 69. Men på noen fartøy går stagenden rundt en kause som sitter i stevnbeslaget, figur 68.

Figur 69: Utsnitt fra foto av liten jakt. Staget går tvers gjennom stevnen. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 68: Utsnitt fra foto av liten jakt. Staget sitter rundt en trinse i stevnbeslaget. (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

Forslag til staget:

På de fotografier hvor godset fremkommer tydelig ser det ut til at staget er 28% tykkere enn vantene. På «Jelse» blir det: 32x1,28= 40,96. Staget får da en diameter på 40 mm, eller kanskje 42 mm om man vil. Det vormes i hele lengden og kles fra omkring en meter over stevnen og til endes.

Siden der ikke er noe tydelig svar på hvordan staget sitter ved stevnen på «Jelse», er der flere muligheter. På bildene ser det ut som at det vanligste var å la enden gå tvers gjennom stevnen i et romslig hull. Med mangel på noe konkret på maleriet foreslår vi å ta utgangspunkt i det vi ser mest av på bildene.

Figur 71: Romslig hull tvers gjennom stevnen som staget går gjennom. Utsnitt av bilde: (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

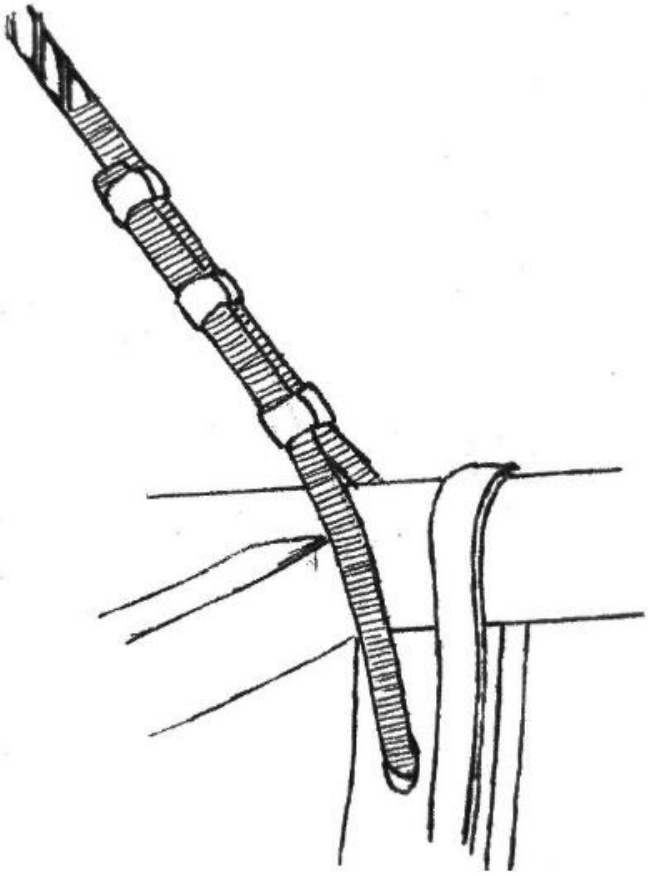

Figur 70: Forslag til stag. illustrasjon: Sarah Sjøgreen, 2020

Vaterstag og barduner

På maleriet ser vi ikke bardunene, enten fordi de ikke er malt inn, eller fordi fotografiet av maleriet er uklart. Vaterstaget er av kjetting som holdes stramt med en 3-skåret talje figur 72. Figur 73 viser hvordan det kan ha vært på «Jelse». Løsningene er ganske like og andre foto viser at det ser ut til å ha vært en vanlig måte å rigge det til på på mindre jakter. På nokken sitter et ringbeslag hvor vaterstaget er hukket i i underkanten. Det ser ut som stroppeblokker er mest brukt og at selve vaterstaget er av kjetting. Den kan løftes opp mot stevnen ved via en klodre, som sitter i kjettingen. Se figur 74.

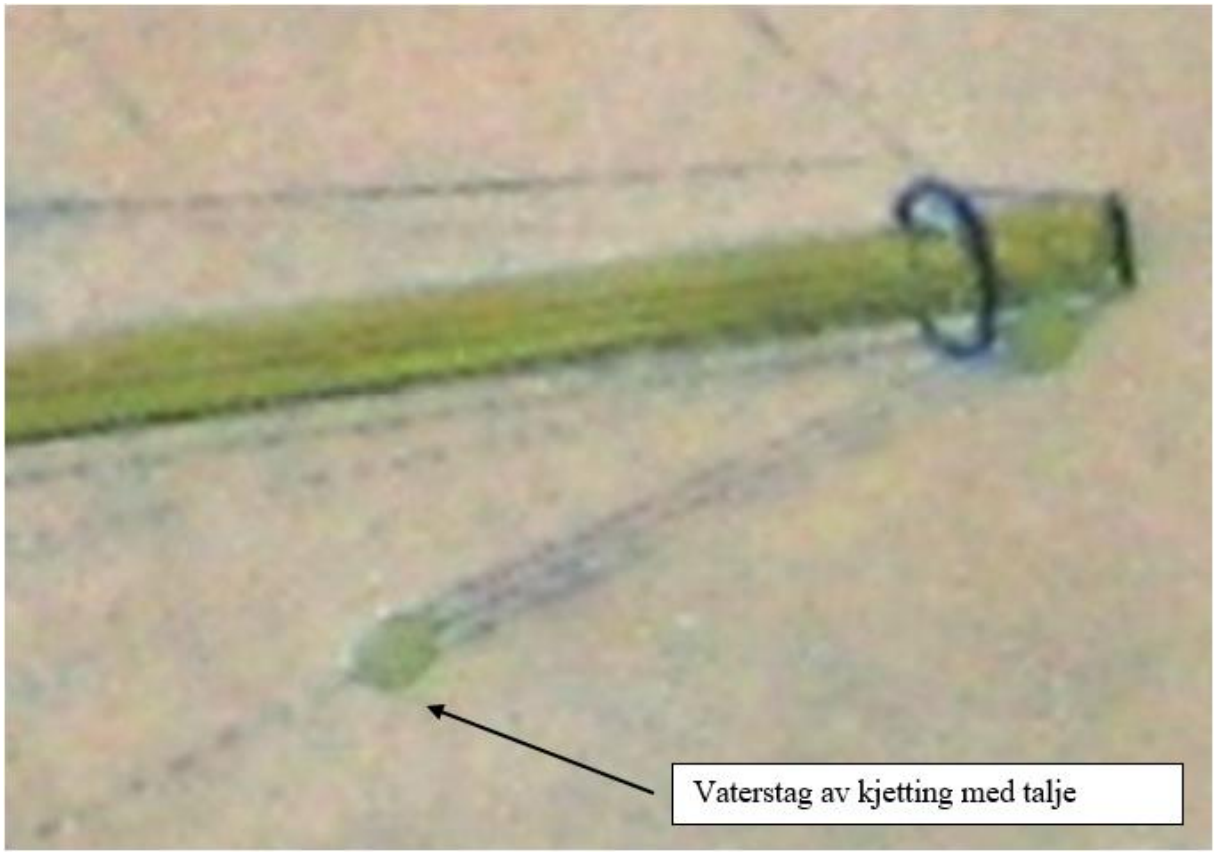

Figur 73: Utsnitt fra maleri av «Jelse». På nokken av klyverbommen sitter et beslag, og i dette er talja til vaterstaget hukket i. Det er av kjetting og strammes med 3-skåren talje. Bardunene er ikke til å se på maleriet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

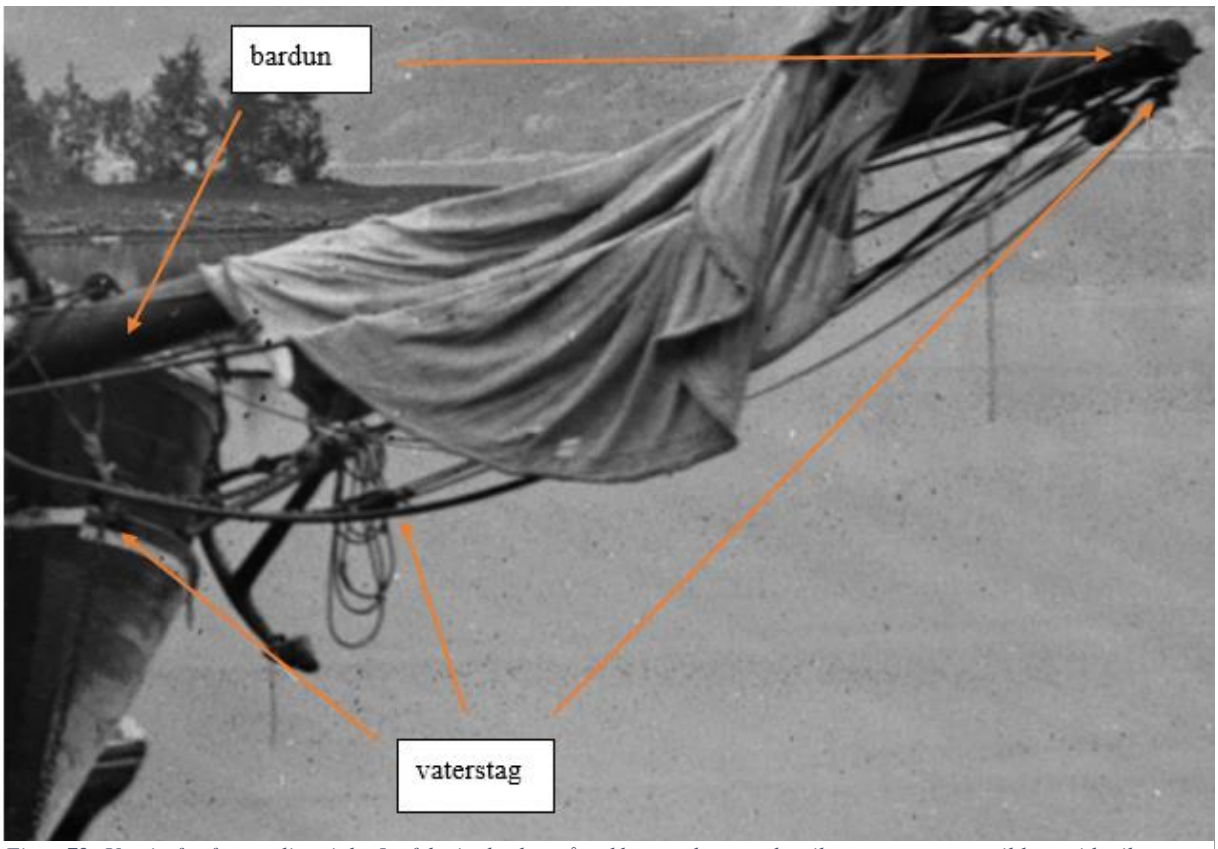

Figur 72: Utsnitt fra foto av liten jakt. Innfelt ringbeslag på nokken med øre under til vaterstag og øre til hver side til barduner (Knudsen, Parti fra Oppedalsbugten -0863, Hardanger, 1872)

Hverken på maleriet eller fotografier er det mulig å se hvordan vaterstaget sitter i stevnen. Men bardunene ser vi på flere foto. De er av tau og sitter med krok eller dyvelsklør i nokkbeslaget som på figur 75. Mot skipssiden sitter de oftest med surringer i øyebolter som sitter i skansekledning eller rekke. Disse har gjerne en bøyle i øyebolten som på figur 76. På figur 77 ser vi en annen løsning hvor bardunen er bendslet rundt en kause i øyebolten. De ser likevel ikke ut som om sist nevnte har vært mye brukt.

Figur 74: Utsnitt fra foto av liten jakt. Vaterstaget er løftet opp med et tau som går gjennom klodre festet til kjettingen. (Knudsen, Alvøen, 1873-1880)

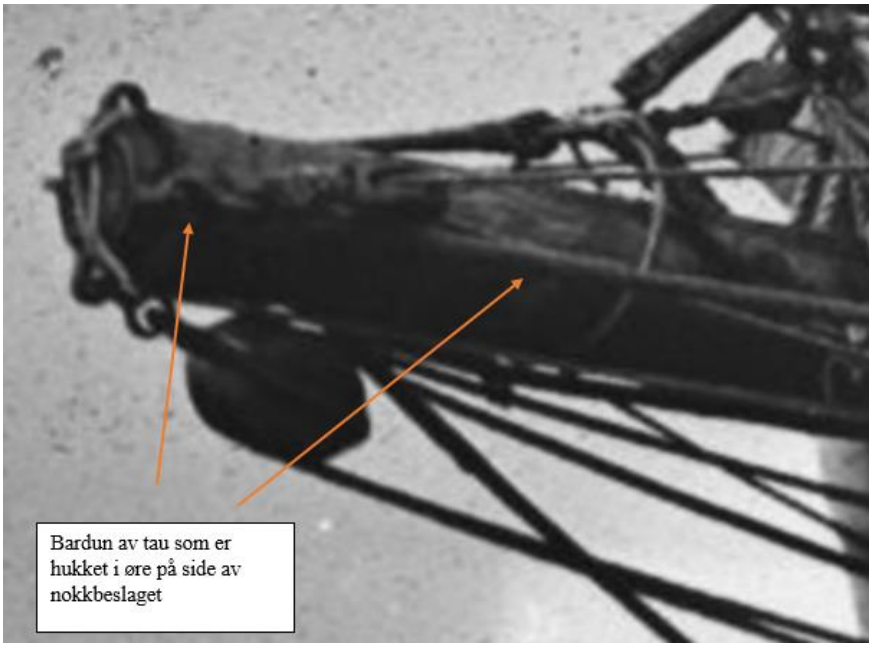

Figur 75: Utsnitt fra foto av liten jakt. Innfelt i nokken sitter et ringbeslag med øre ned til vaterstag, ut til hver side til barduner og et oppetter som ikke ser ut som å være i bruk. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 76: Utsnitt fra foto av liten jakt. Barduner og leider på denne jakta er av wire, men resten av riggen er av hamp. Bardunen er surret til en bøyle som sitter i øyebolten. (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

Figur 77 Utsnitt fra foto av liten jakt. Bardunen er bendslet rundt en kause, i øyebolten som sitter i topprekken. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

På fotografiene ser det ut til at det har vært normen å ha en fotpert på klyverbommen, og at den var satt på styrbord side. Den sitter i en øyebolt i skansekledningen litt foran ankerklysset på de fleste fartøyene. Den andre enden satt fast i bardunen nær kausen ut mot nokken.

Forslag til «Jelse» -vaterstag og barduner:

På nokken felles inn et ringbeslag med tre ører, et nedover og et ut til hver side. I ørene på siden festes bardunene med dyvelsklør, og blokkene til forbrasene bendsles til kausene i bardunene. På styrbord side bendsles enden av fotperten til klørne. Bardunene surres til en sybøyle i øyebolten som boltes til skansekledningen. Kausen i bardunet må være litt romslig for å ha plass til surringen. Fotperten krokes med dyvelsklør til en øyebolt i skansekledningen. Den skal sitte litt fremom ankerklysset på høyde med overkanten av dette. I nokkbeslagets nedre øre hukkes talja til vaterstaget. Det er en 3-skåret talje med taustropp, en dobbelblokk oppe og en enkel nede. Denne nedre festes til kjettingen med dyvelsklør. Dette er ens med det som kan ses på flere fotografier og kan også stemme med det som er på portrettet av «Jelse». Det er umulig å se på noen bilder, eller malerier, hvordan vaterstaget sitter i stevnen. Vårt forslag er å gjøre som det var gjort på bankskøytemodellen ved Norges Fiskerimuseum i Bergen. I en slisse i stevnen sitter en krok på en aksel. Akslingen holdes på plass av et beslag på hver side av stevnen.

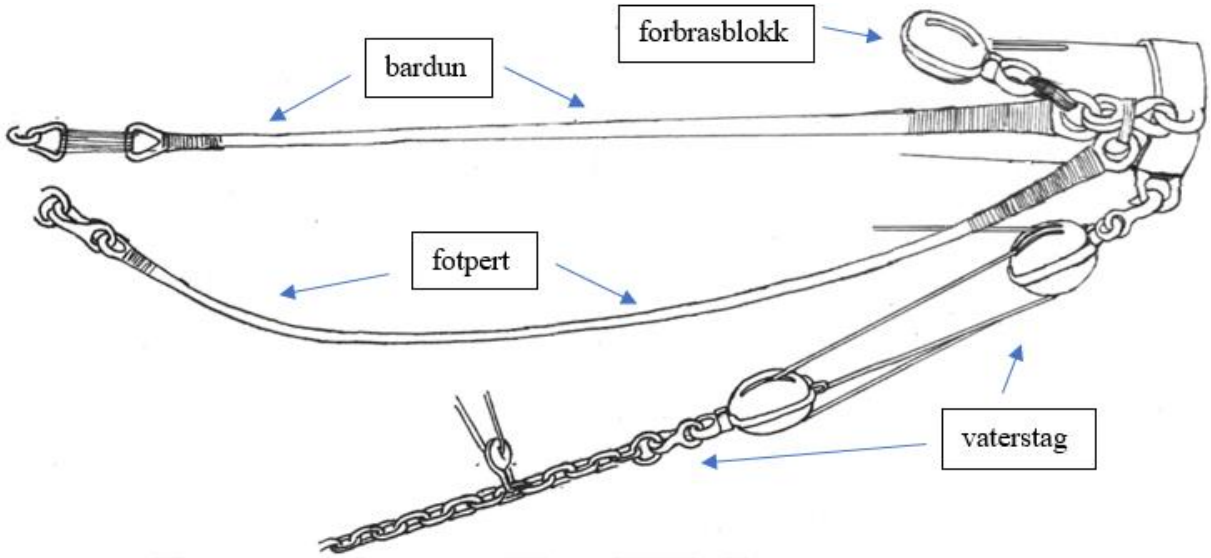

Figur 78: Illustrasjon med forslag til forriggen på «Jelse». illustrasjon: Sarah Sjøgreen

Figur 79: Beslag til vaterstag i stevnen på Storeggen av Ålesund. foto: Hfs

Løpene rigg og seil.

Klyver løpering og uthal

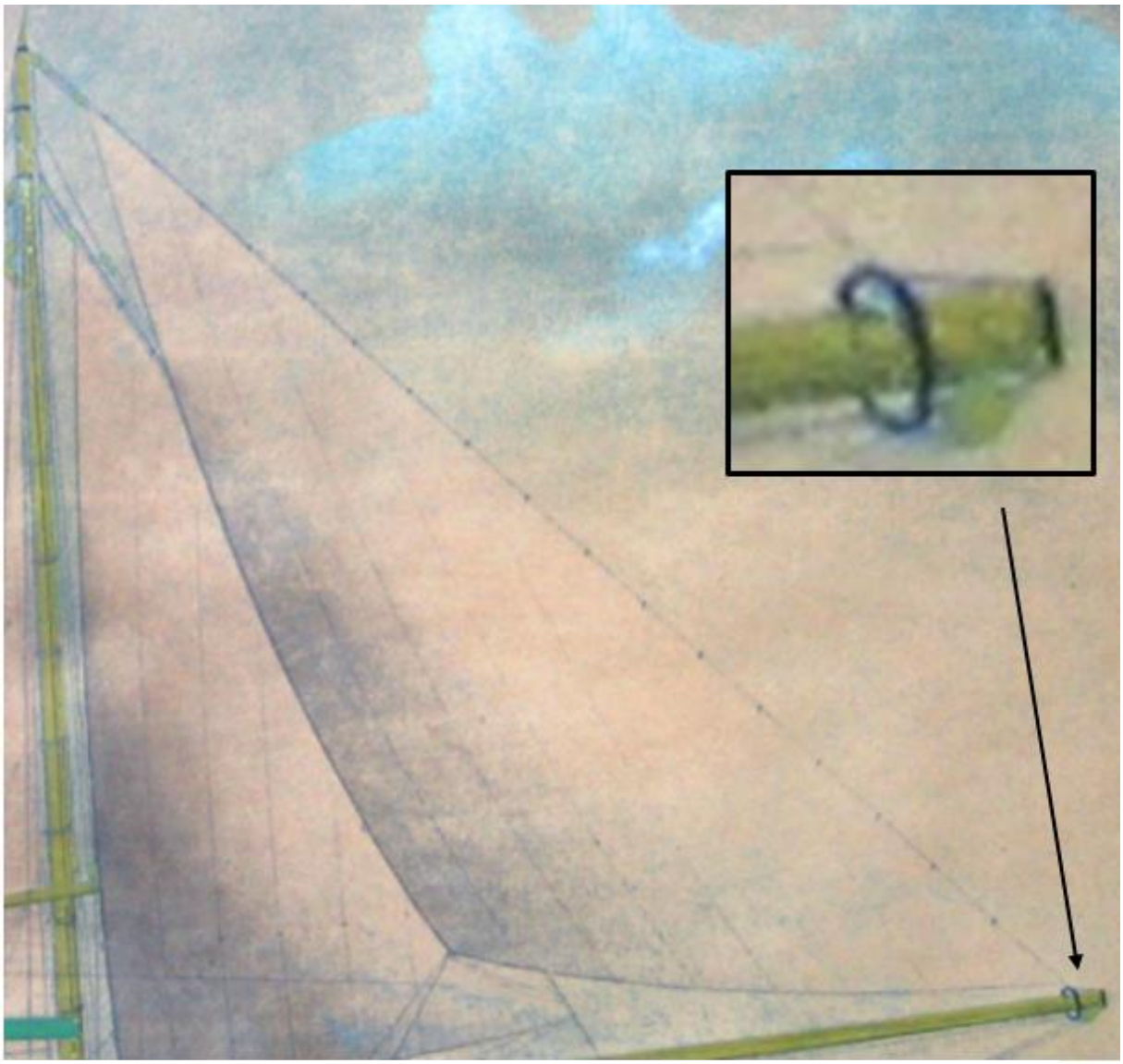

Figur 80: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Klyveren i sin helhet, samt detalje av løperingen (Mikkelsen, Jelse 1898)

På skipsportrettet av «Jelse» fremgår det at klyverleideren og seilet sitter på en løpering på klyverbommen. Flere detaljer rundt dette er vanskelig å få med seg. På fotografier av småjakter kan vi hente ut noe mere informasjon, men det ikke alt der som er helt tydelig heller. På figur 81 har leideren en doppsko som er hukket til kroken av løperingen. Uthalet er spleist i en bøyle på løperingen, men det er umulig å se hvordan blokken til nedhalet eller seilet sitter i ringen. På figur 82 er det vanskelig å se hvordan leider og uthal sitter, men det kan se ut som seilet sitter i en krok med krøll. Blokken til nedhalet ser vi ikke hvordan er festet. På portrettet ser vi kun der uthalet til løperingen går fra ringen og ned til bommen. Det samme gjelder på de fleste foto vi har hatt tilgang til. Det er altså vanskelig å se om det går direkte inn til dekk eller om der er med strekker. Kun på ett foto (Knudsen, Alvøen, 1873-1880) ser vi at uthalet går fra skivgattet og inn til dekk, og der er uthalet laget med utveksling.

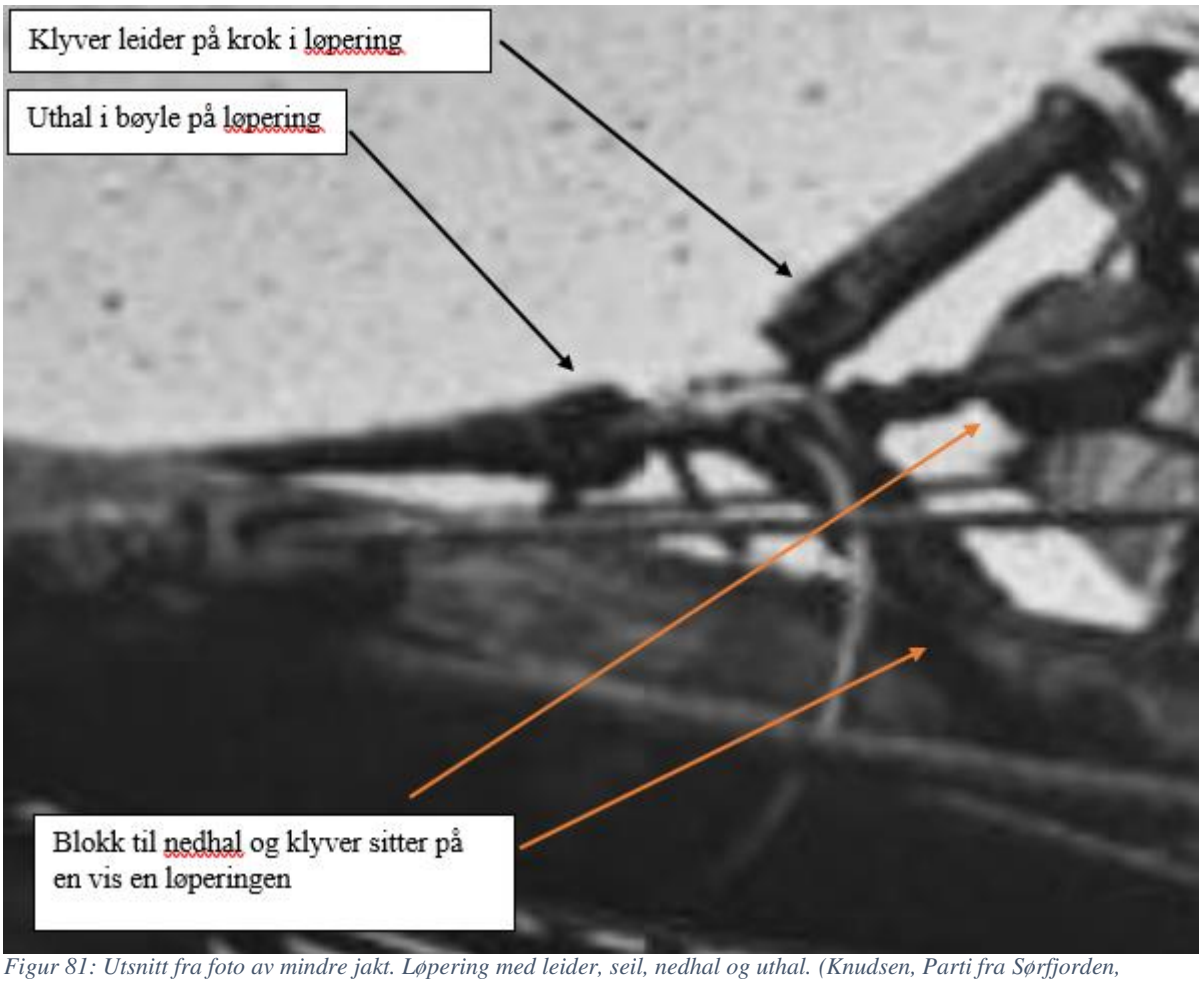

Figur 81: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Løpering med leider, seil, nedhal og uthal. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 82: Utsnitt fra foto av mindre jakt. løpering med leider, seil, nedhal og uthal. (Knudsen, Parti fra Oppedalsbugten -0863, Hardanger, 1872)

På fotografier ser vi tydelig at det har vært nedhaler på klyveren, noe som også er praktisk når klyverne tas ned ute på bommen. På figur 83 kan se vi at den løper inni hegdene og er knytt til fallbarmen. Som det ses på alle hamperigger er hegdene laget av treverk. Vi har dokumentert slik flere steder, og på figur 84 ses et par som eies av Reidar Misund i Molde.

Figur 83: Utsnitt fra foto av jakt. Nedhalet er knytt i fallbarmen og går ned til blokken via åpningene i hegdene. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 84: Trehegder til forseil. Eier: Reidar Misund. Foto: Hfs

Forslag til «Jelse» -løpering og uthal:

Som et forslag til «Jelse» kan det som man ser på fotografier kombineres. Der er ikke noe som taler imot at det kan være gjort slik, og det gir en ganske ryddig løsning for alt som skal festes til løperingen. Uthalet sitter i en bøyle som peker fremover og den griper rundt om to kroker på løperingen. Den ene er en vanlig krok til leideren, den andre kroken har en krøll i enden og er til seilet. Blokka til nedhalet kan for eksempel sitte rett på ringen. Leideren er vormet i full lengde og avsluttes med en doppsko i nedre ende. Det er kledt under denne, og smertet for hvert lag kledning. Leideren kles et stykke oppover, så når seilet er nede hviler hegdene på kledning.

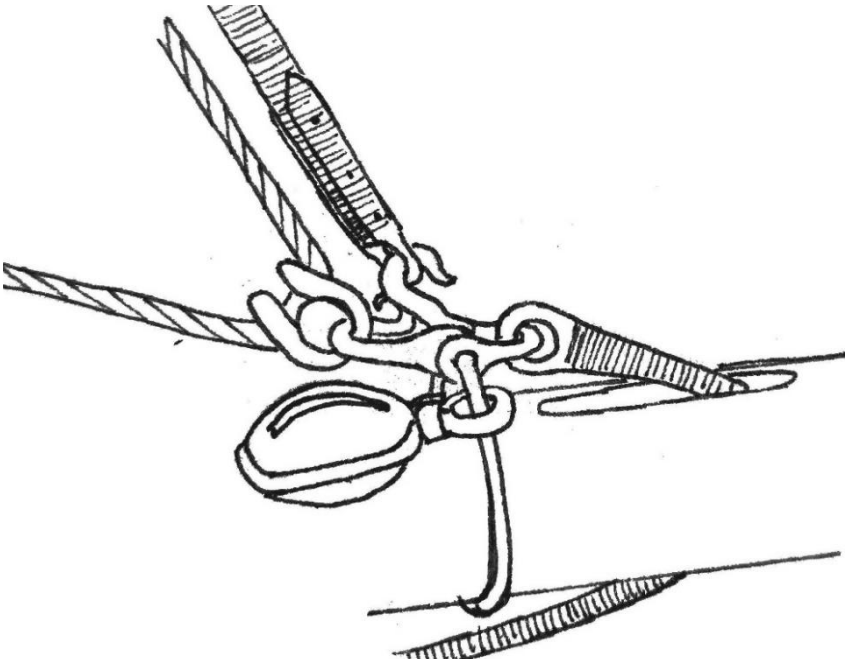

Figur 86: Illustrasjon av forslag til «Jelse». Løpering med klyverlerider, seil, nedhal og uthal. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

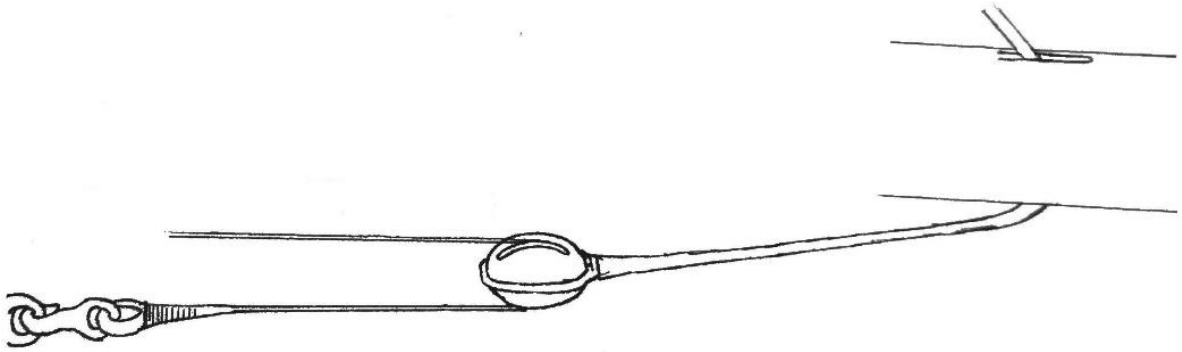

Figur 85 Eksempel på uthal med strekk. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

Et forslag til «Jelse» er å kle uthalet i full lengde, og å spleise inn en enkeltskåret blokk hvor den halende parten kan løpe. Siden leideren sitter på ringen, og seilet sitter på dette med hegder, kan det bli tungt å hale leideren ut uten utveksling. Det ser ikke ut som det sitter en blokk i skansekledningen, så om det er strekker på de fotograferte jaktene regner vi med at blokkene er enkeltskåret. Det er også dette vi vil foreslå for «Jelse», da dette passer best i forhold til det vi ser (eller mangel på det samme) på fotografier. Strekket hukkes til en øyebolt i skansekledningen som sitter tett til stevnen og opp under topprekka.

Klyverleider og klyverfallet

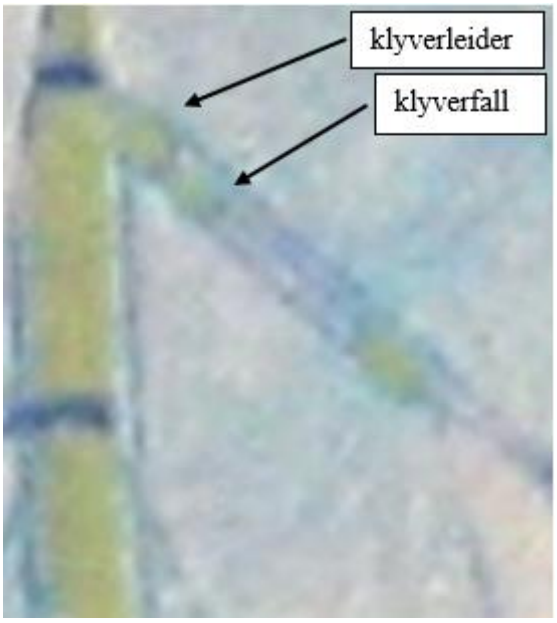

Figur 87: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Leiderblokka i masta, samt klyverfallet som er 2 skåren med blokk i seilet også. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Oppe i masten går leideren via en blokk som sitter i beslag nr. 2 over godset ned mot dekk hvor det slutter i en strekker. Det ser ut som om strekket går på akterkanten av råa, men at blokka nede sitter i topprekka rett fremfor vantet. Det er vanskelig å si med sikkerhet om det går ned langs masta, eller om det følger babord vant. På fotografier går leideren også gjennom en enkeltblokk i masten, men det ser ut som om det har vært mer brukt å ha det i det første beslaget over godset. Figur 88 og 89 viser blokkene til leider og klyverfall. Den øverste blokka er for leideren og i figur 89 er det tydelig å se at leideren er kledd i den delen som står i blokka.

I samme stropp, men i forlengelse av blokka til leideren, sitter blokka til klyverfallet. Slik er det både på maleriet av «Jelse» og på de avfotograferte småjaktene.

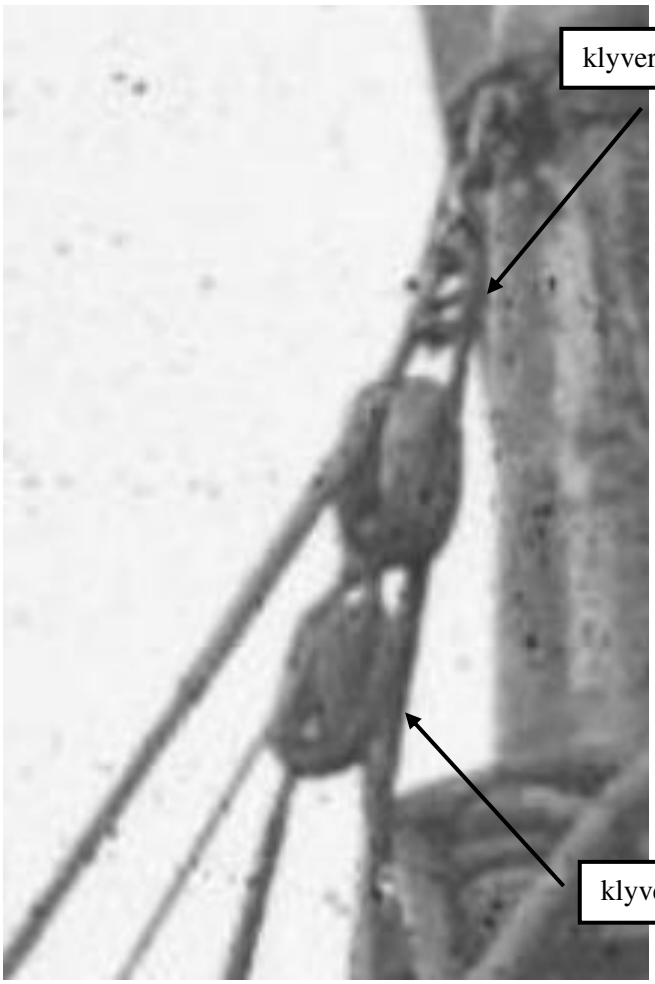

Figur 89: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Leider- og fallblokk i masta. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

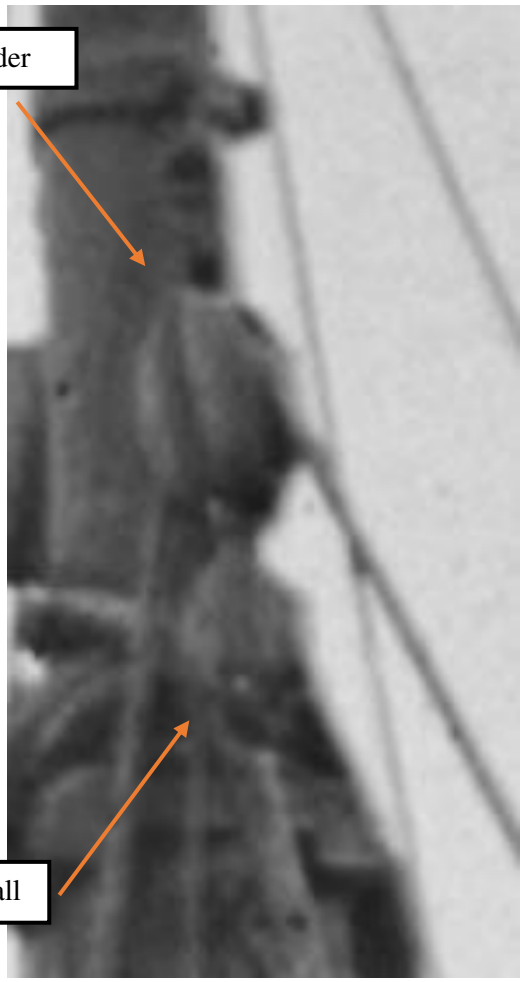

Figur 88: Utsnitt fra foto. Leider- og fallblokka i masta. (Knudsen, Parti fra Oppedalsbugten -0863, Hardanger, 1872)

På maleriet ser det ikke ut som at det er en pærehummer i masta, men på de bildene vi har funnet av småjakter, som ligner på «Jelse», har de fleste det opp til omkring 1880. Fordi klyverleider og -fall så tydelig sitter i andre beslag fra godset på maleriet, foreslår vi at dette gjøres på «Jelse», men på fotografiene er det også her hummeren sitter.

Figur 91: Hummer fra et dansk fartøy som er bevart ved museet i Marstal, Danmark

Figur 90: Utsnitt fra foto av jakt. Bomløftet sitter i en øyebolt i hummeren. Det kan være klyverleideren som ligger rundt masten over hummeren. (Knudsen, Parti fra Oppedalsbukten, Hardanger -0862 år 1872, u.d.)

På foto ser det også ut som det har vært vanligst å la leideren gå ned til babord som det og gjør på maleriet av «Jelse». Strekket sitter i topprekka rett foran eller ved det fremste vantet. På de fleste foto ser det ut som leideren er spleist rundt blokken til strekket, men i figur 93 sitter leideren enten med krok eller er utstyrt med en doppsko. Her er det flere muligheter.

Figur 93: To utsnitt fra maleriet av «Jelse». Til venstre ser vi blokka til leiderstrekket i topprekka rett framfor vantene. Til høyre ser vi blokka til motparten i leideren. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 92: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Det er vanskelig å se hvordan leideren slutter, men kan være en doppsko. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse» -klyverleider og klyverfallet:

Vi ser for oss to alternativer. Én mulighet er å sette en gjennomgående bolt med øye i begge ender, eller legge en stropp over hummeren, slik at det kommer et øye i akterkant av masten, og ett i forkant til leider og fall. På flere foto ser vi at bomløftet sitter i en øyebolt i hummeren i akterkant av masta[5]. Blokka til leideren settes øverst. Leideren kles i den delen som går i blokken, og vormes der hvor seilet løper. Blokka til fallet settes i forlengelse av den andre blokka og fallet lages toskåret slik som vi ser det på maleriet.

[5] (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0850, 1872) (Knudsen, Parti fra Oppedalsbukten, Hardanger -0862 år 1872, u.d.)

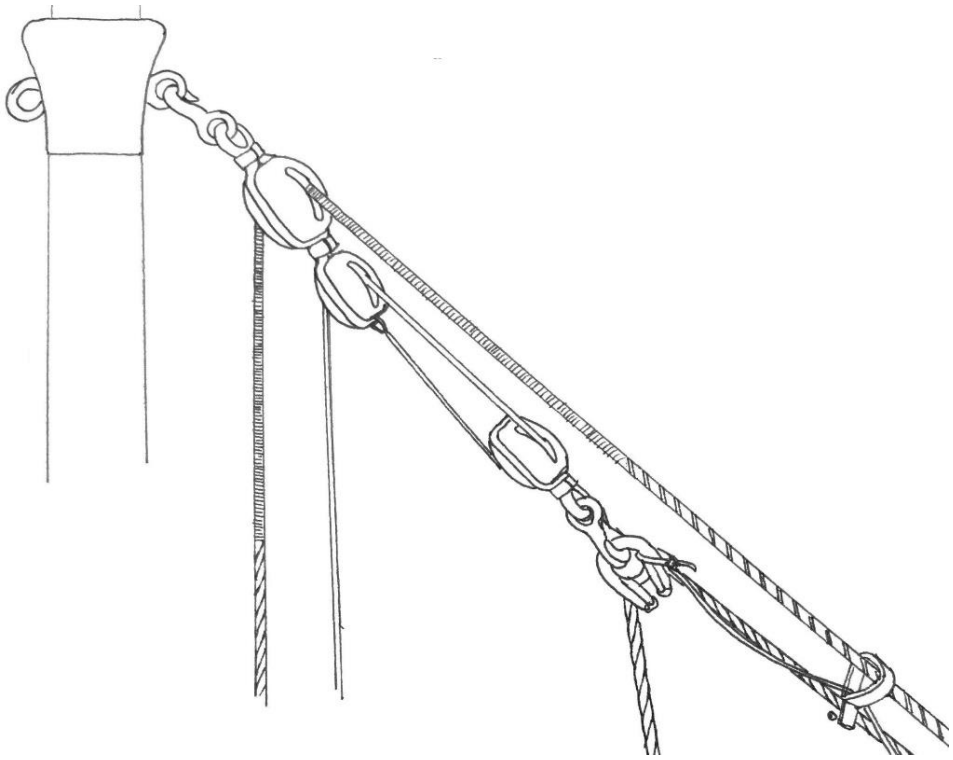

Figur 94: Forslag til «Jelse». Gjennomgående bolt med øye i for og akterkant av masten. Blokker til leider og fall i forlengelse av hverandre. Fallet går toskåret og nedhalet knytes i fallbarmen og går inn i hegdene. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

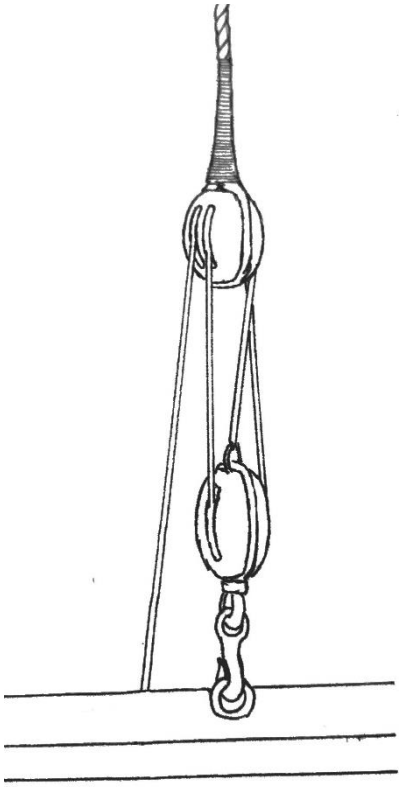

Figur 95: Forslag til strekk på leideren..
Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

Klyverskjøte og -skinkel

Klyverskjøtet på maleriet sitter i en øyebolt på utsiden av skansekledningen. Det er ingen skinkel malt inn, men det er muligens en klodre man ser helt oppe i skjøtsbarmen. Figurene 97 og 98 viser jakter som begge har klodre i klyverens skjøtebarm. Klodrene er innbundet i en jernstropp som sitter i en jernring. I figur 98 ser det ut til at ringen sitter i seilet med dyvelsklør.

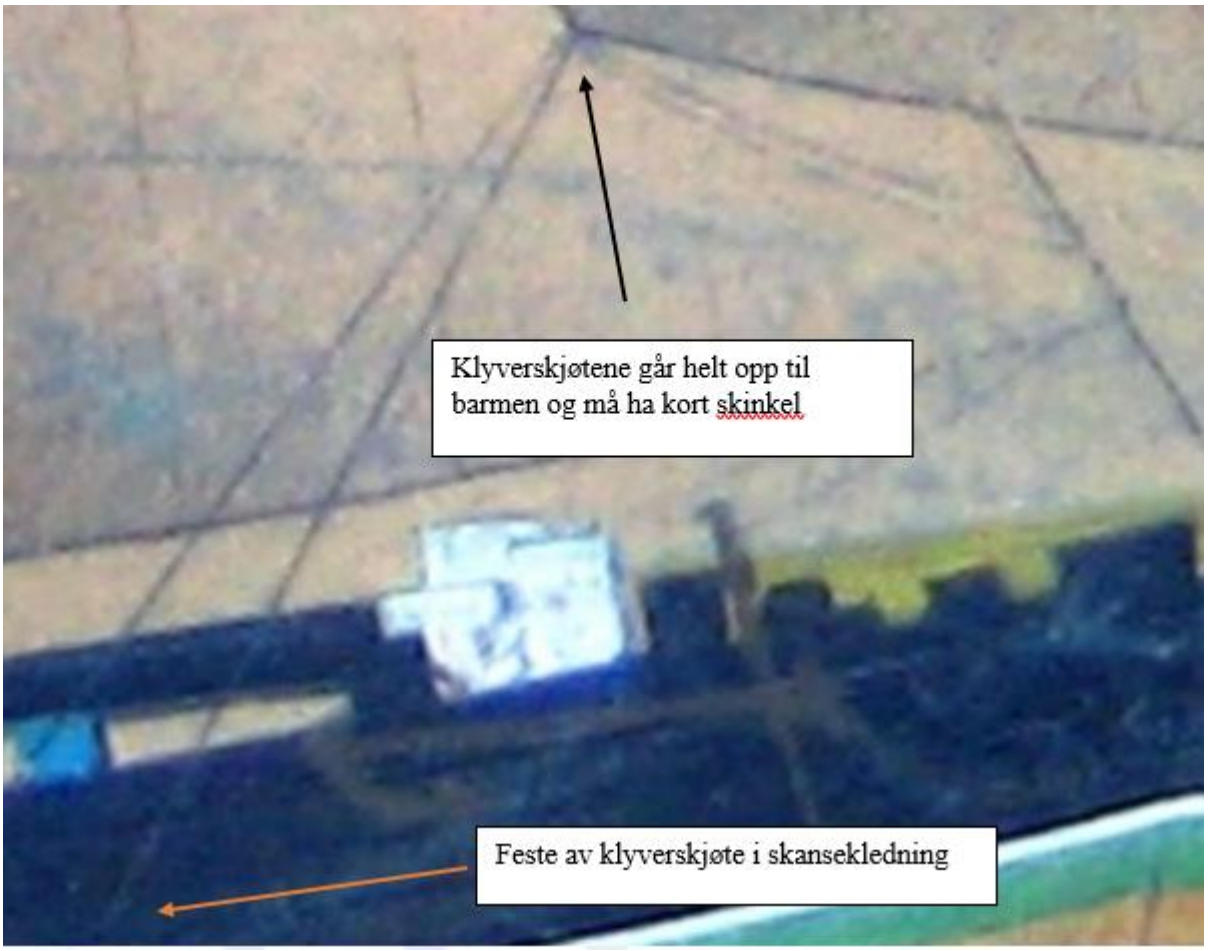

Figur 96: Utsnitt Fra maleriet av «Jelse». Klyverskjøtet sitter i skansekledningen og det kan se ut som det er klodre som skjøtet går gjennom i seilets skjøtebarm.

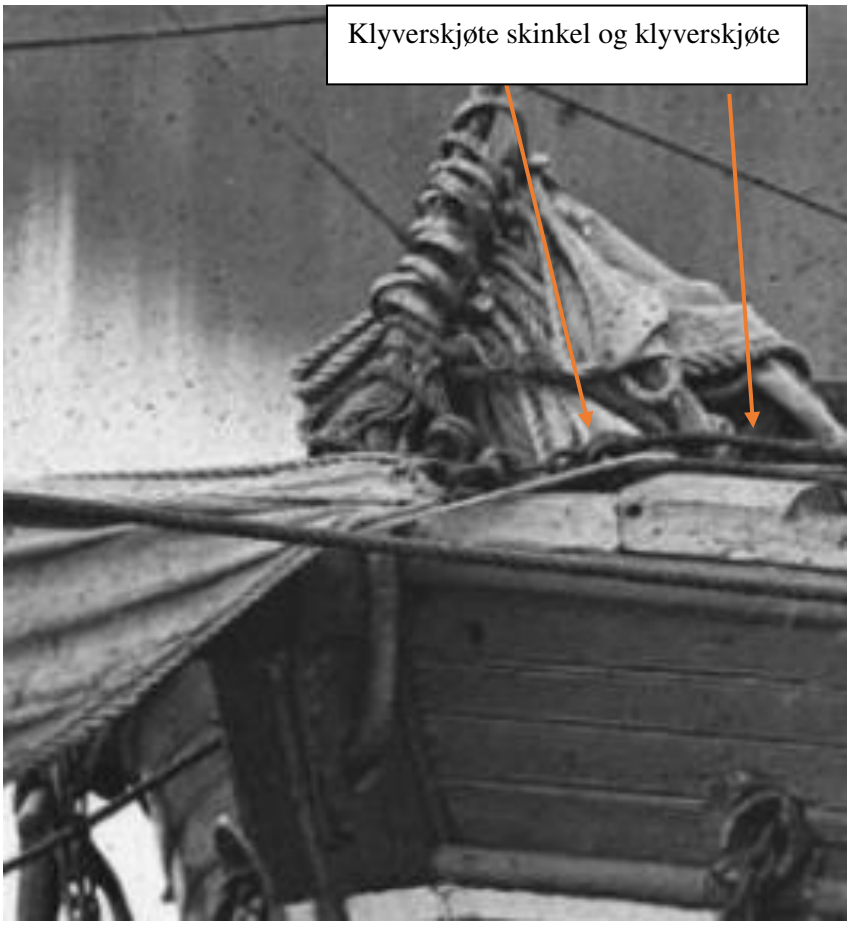

Figur 98: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Klyverskjøtebarm med klodre og skjøte. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

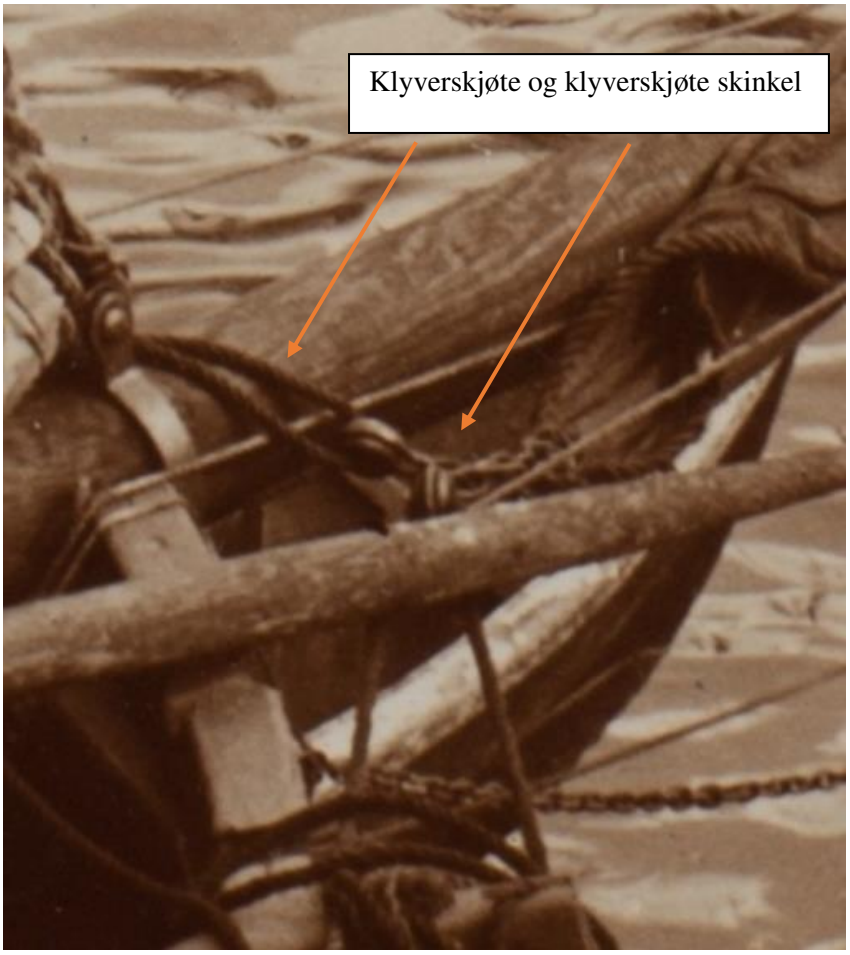

Figur 97: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Klyverskjøtebarm med klodre og skjøte. (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

Forslag til «Jelse» -klyverskjøte og -skinkel:

Som vi ser ut av flere foto foreslår vi å ha to klodrer med jernstropper i en ring, og med dyvelsklør til skjøtsbarmen. Se figur 97 og 98. Klodrene må være romslige i hullene. Skjøtet har sin faste part i skansekledningen, mens den løpende parten går til en kofilnagle litt aktenfor festet.

Figur 99: Utsnitt fra maleri av «Jelse» hvor vi ser plasseringen av klyverskjøtet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

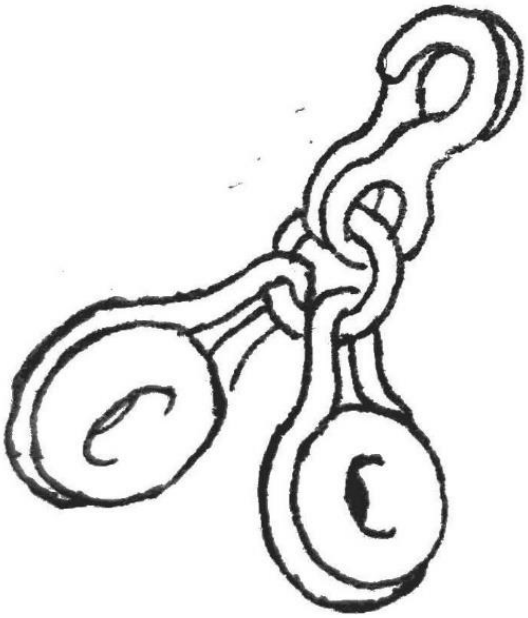

Figur 100: Skisse av forslag til klyverskinkel til «Jelse». illustrasjon: Sarah Sjøgreen

Klyverseilet

Klyveren har stående baner, og er det man kalte for alminnelig skåret (Jensen, 1924). Det ser ut til å ha vært helt vanlig ganske lenge, mens klyverseilene nesten i sin helhet er stjerneskåret i dag. Klyveren har ett rev malt inn, noe som også er uvanlig i dag men som vi ser var mer brukt tidligere.

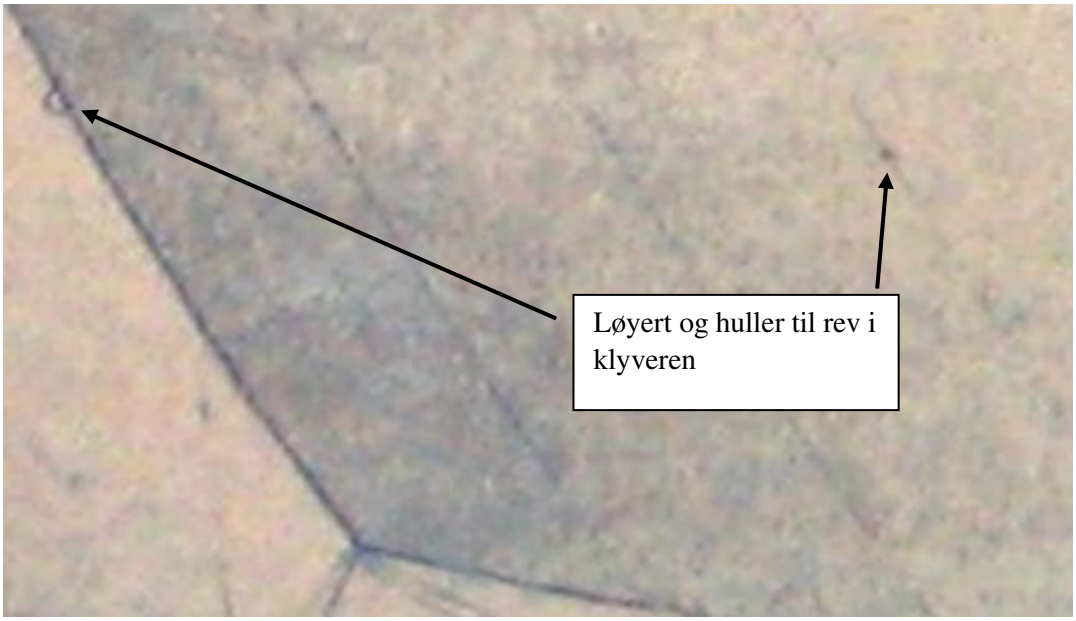

Figur 101: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Revet i klyveren er tegnet inn med løyert i akterliket og huller til lisser. (Mikkelsen, Jelse 1898)

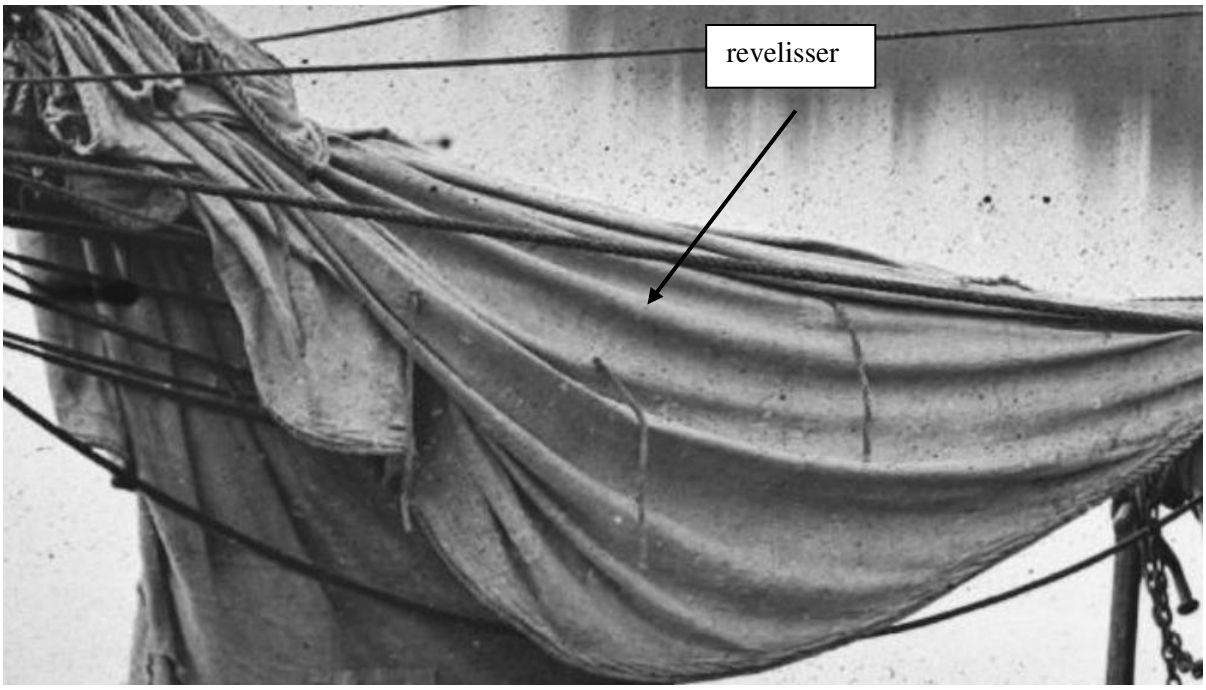

Figur 102: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Lissene til revet ses tydelig i klyveren. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Det er gjennomgående på foto av småjakter med leider og klyver på løpering at seilet ble beslått på bommen når det ikke var i bruk. Seilet ble altså ikke tatt inn på dekk[6]. Hvorfor leider og seil da står på løpering kan man lure på, men sannsynligvis slakket man av på leideren og dro seilet inn på dekk når det måtte reves under seilas.

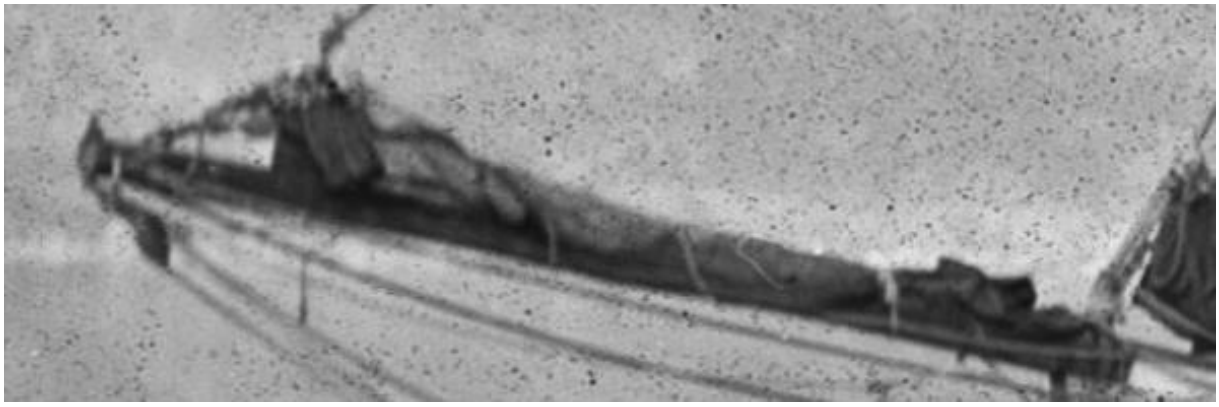

Figur 103: Utsnitt fra foto av mindre jakt. Klyveren er gjort fast på bommen. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0850, 1872)

[6] (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0850, 1872) (Knudsen, Parti af Odde i Hardanger, 1875-1880) (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910) (Selmer, 1894)

Fokken

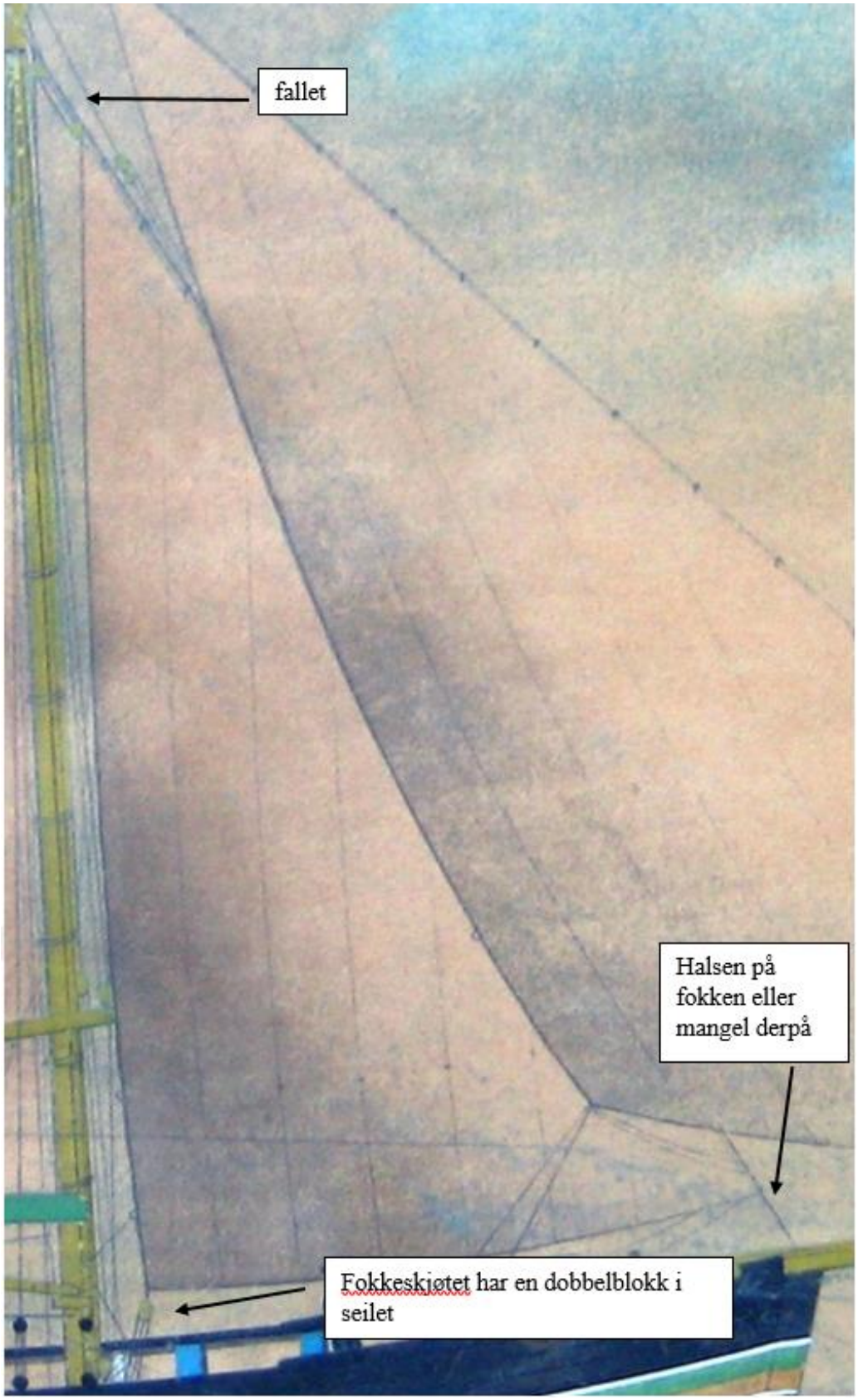

Figur 104: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Fokken. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Fallet

På maleriet er det kun én blokk under stagøyet. Denne blokka går fokkefallet i. Fallet til råa går også opp til det samme område, men det er vanskelig å se hvor, annet enn at det ikke har retning for samme blokk. Blokka til fokka henger ganske høyt oppunder godset og noe ut fra masta, så det kan se ut som at den er hengt opp i stagøyet, og ikke i en bolt på masta. Det er ikke mange foto hvor man kan å se hvordan de to fallblokkene sitter.

Figur 105: Utsnitt fra foto av jakt. Fokkefallsblokka er festet til stagøyet. (Muriås, 1890-1910)

Figur 106: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Fokkefallsblokka i seilbarmen, samt en blokk oppunder stagøyet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 107: Utsnitt fra foto av jakt 'Haabet'. Til høyre sitter blokka til fokken i øyet fra galgen og til venstre sitter blokken til råa i en egen øyebolt. (Wallevik A. P., 1912)

Forslag til «Jelse» -fallet:

Som forslag for «Jelse» foreslår vi at fallblokka surres til stagøyet, som det ser ut som er gjort på maleriet og som også er gjort på figur 105. Den nedre blokka hukker tak i seilet med dyvelsklør.

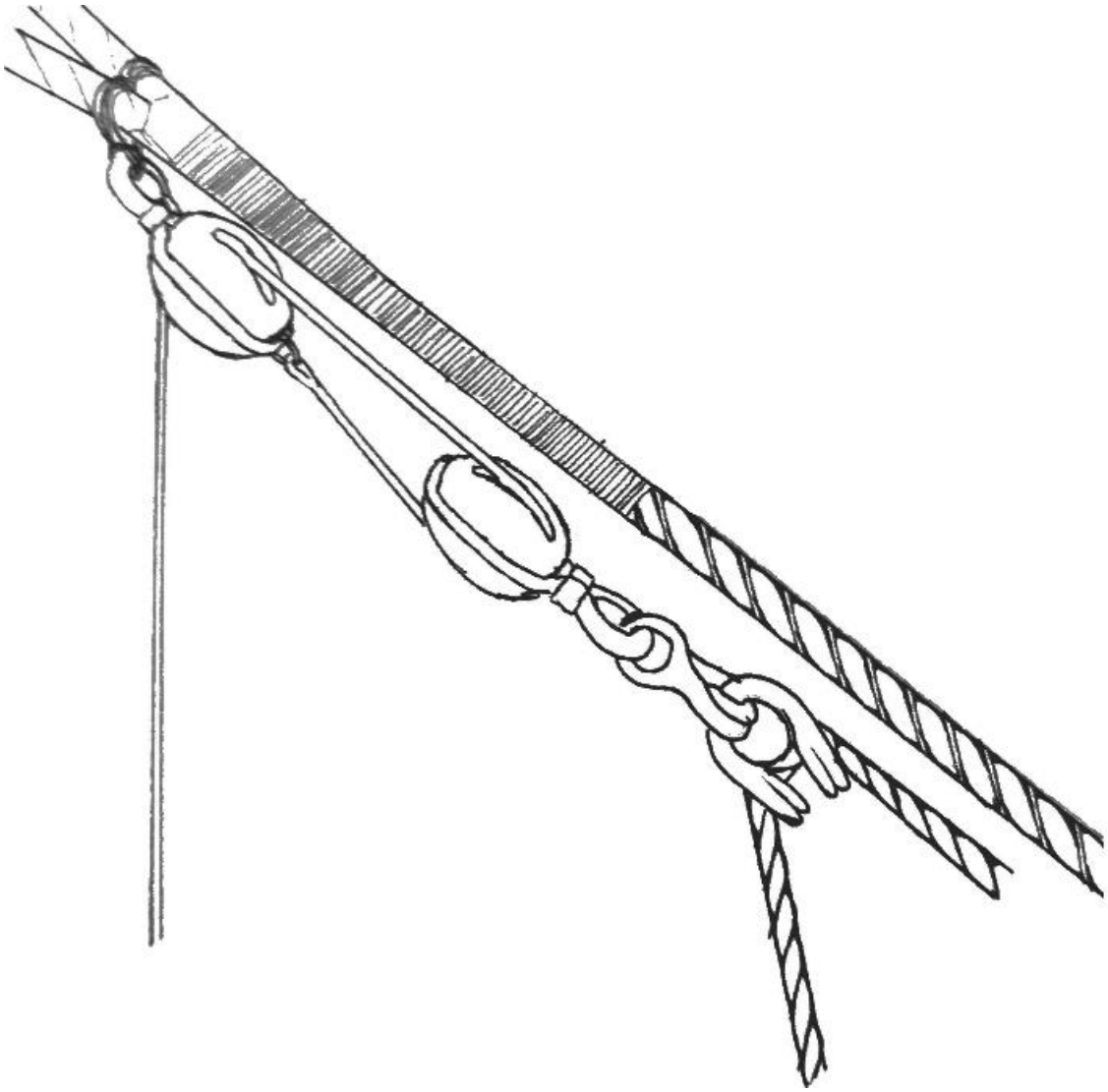

Figur 108: Forslag til «Jelse». Blokka i seilet settes med dyvelsklør og den øverste surres til stagøyet. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

Halsen

På maleriet er det ikke mye informasjon å få ut om halsen av fokken, annet enn at den sitter litt over klyverbommen.

Figur 109: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Halsen er ikke malt. (Mikkelsen, Jelse 1898)

På et fotoet av S/K *Vallevik* er halsen surret til staget, og det kan være det samme som er gjort på andre fotografier, men det er vanskelig å se med sikkerhet.

Figur 110: Utsnitt fra foto av stor jakt S/K Vallevik. Halsen er surret til staget. (Wallevik A. p., 1925-1926)

Forslag til «Jelse» -halsen:

Vi foreslår at halsen blir surret til staget, men det kan vise seg at et annet punkt er bedre når man står med det i virkeligheten.

Skjøtet, løygang og ørefiken

Siden vi ikke har sett hvordan detaljene i fokkeskjøtet er på noen av de fotografiene vi har funnet av andre småjakter, har vi måttet forholde oss til andre referanser. På maleriet er det en blokk i skjøtsbarmen, og fordi det er tegnet inn flere enn to streker fra den kan man tenke seg at det er en blokk nede som sitter på en løygang.

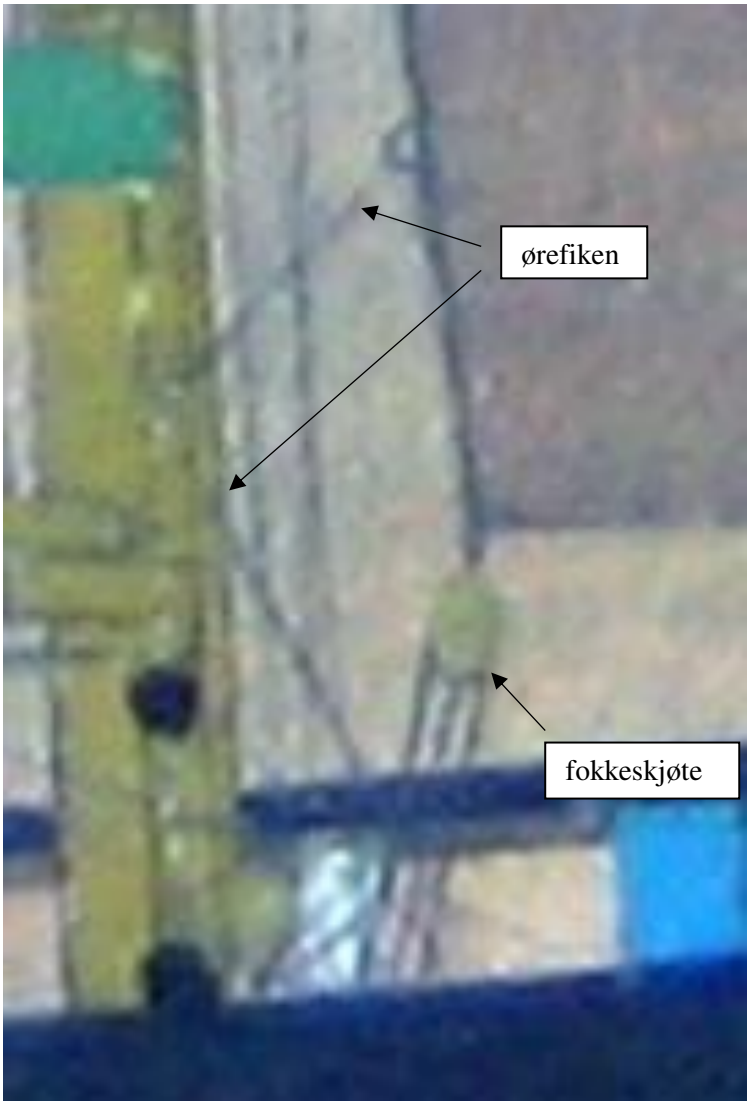

Figur 111: Utsnitt fra maleriet av «Jelse». Fokkeskjøtet i skjøtsbarmen og ørefiken går fra seilet, ut i vantet og ned. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Løygangen kan sitte i dekket på ulikt vis. På større jakter er det som i figur 113. Figur 114 viser hvordan det er gjort på Brødrene af Sand, og figur 112 viser løygangen på Storeggen av Ålesund.

Figur 113: Feste og sjakkel på løygang til Svanhild. (museum, u.d.)

Figur 112: Feste av løygangen på Storeggen av Ålesund. Kopi av løygang på modell

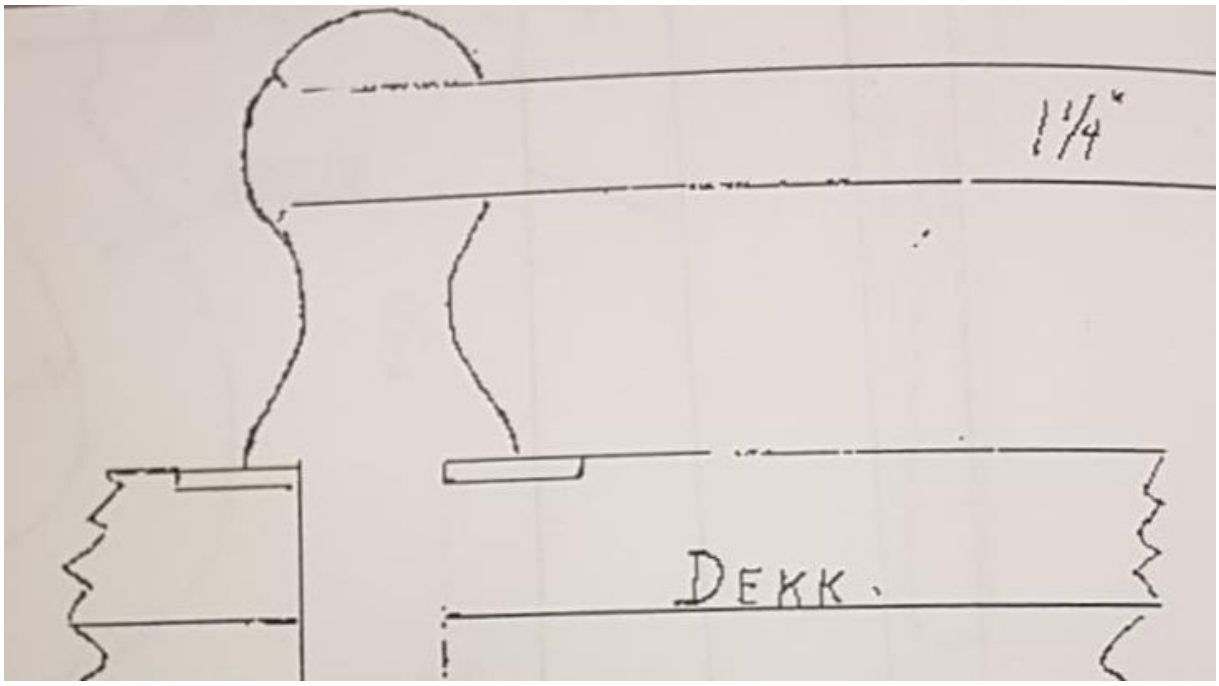

Figur 114: Feste av løygangen på Brødrene af Sand. illustrasjon av Tor Bjørn Djupevåg, fra rapporten Brødrene av Sand.

Ørefiken på maleriet går fra løyerten i første rev og ut til vantet midt mellom lanternekasse og jomfru. Det kan se ut som den går ned mot topprekker eller en ikke synlig naglebenk. Figur 115 og 116 viser to ulike fartøy sine klodrer i vantene til ørefiken.

Figur 115: Utsnitt fra foto av jakt. Stroppen med klodren til ørefiken er festet til to vant . (Knudsen, Parti fra Hardanger (Motiv for Malere) -1653, 1875-1876)

Figur 116: Utsnitt fra foto av jakt. Klodre til ørefiken er festet med en stropp til mellomste og nederste vant. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse» -skjøtet, løygang og ørefiken:

Vi foreslår at fokkeskjøtet går på en løygang og at skjøtet blir 3-skåret, slik figur 117 viser. Blokken nede bør ha en utvendig jernstropp med kryssholt på siden. Mellom nedre blokk og løygang brukes en tvistet sjakkel som løper på løygangen.

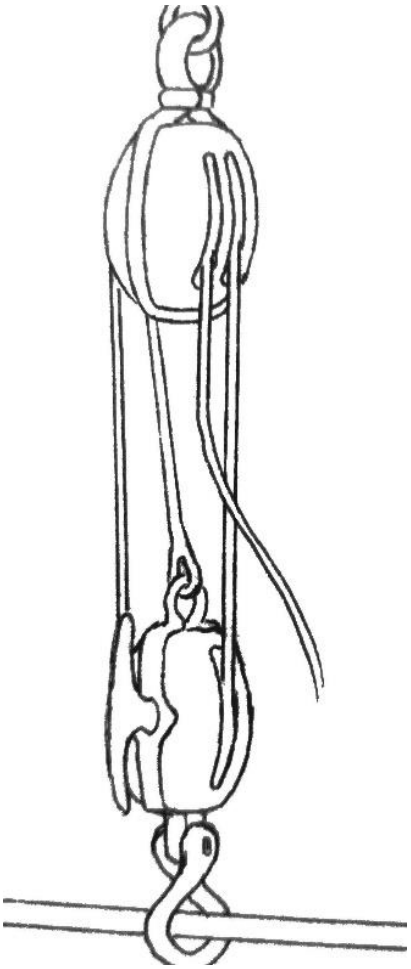

Figur 117: Forslag til fokkeskjøte på «Jelse». Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Forslag til ørefiken på «Jelse» er bendsle en klodre omkring på midten av et tau som har øye i hver ende og passer slik at klodren går ut frem på fremste vant og de to øynene kan bendsles til mellomste vant.

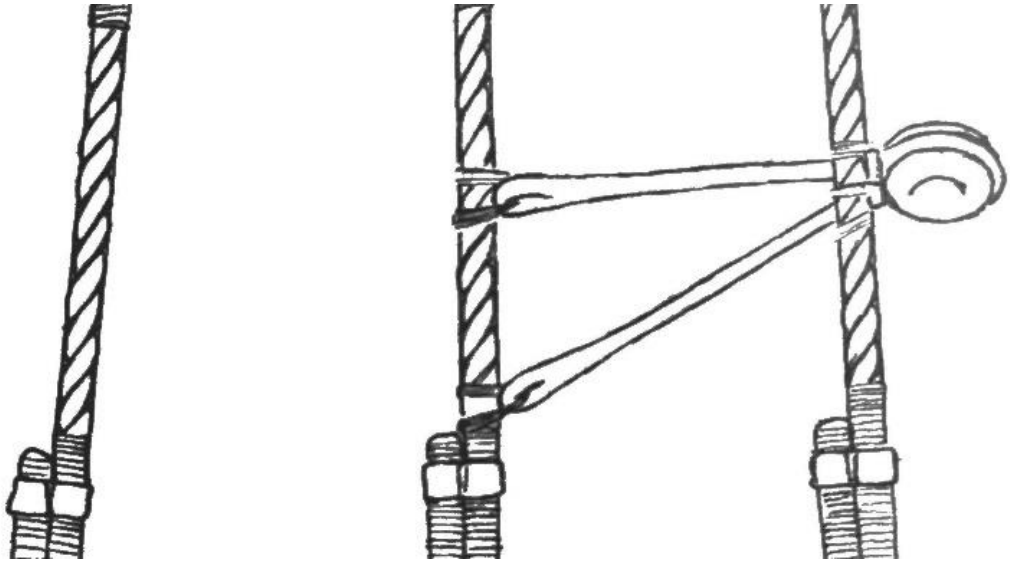

Figur 118: Forslaget for «Jelse» viser hvordan klodren til ørefiken kan settes i vantet. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Breifokk og rå

Figur 119: Utsnitt fra maleriet av «Jelse». Breifokka er ikke satt men råen henger et stykke over dekk. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Breifokk fallet

Midt på råen ser vi en blokk hvor to streker går opp mot godset i masten. På noen fotografier av mindre jakter kan det se ut som at blokka har vært hukket til en stropp som ligger rundt råen, og at det er enkeltblokk med taustropp.

Figur 121: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Blokka til høyre er fallet til råa, hvor to streker går fra den og opp mot godset. (Mikkelsen, Jelse 1898)

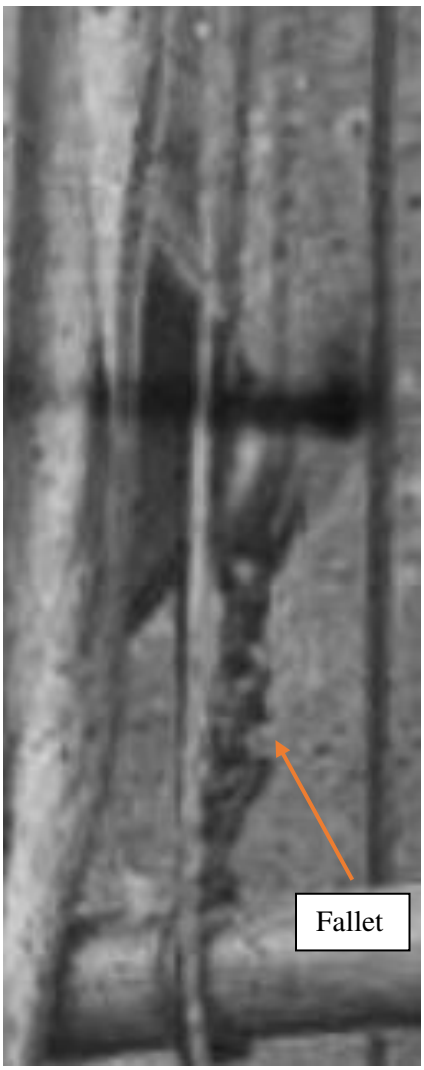

Figur 120: Utsnitt fra foto av jakt. Fallblokka på råa er satt i stropp. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

På maleriet har strekene fra råfallsblokka retning mot godset under vantene. Men det er som tidligere nevnt ikke andre blokker enn fokkefallsblokka der. På de fotografiene vi har av småjakter er det heller ikke lett å se, enten på grunn av feil vinkel, uskarpt foto eller at de er for mørke.

Vi har tidligere nevnt at det på maleriet ser ut som om fokkefallsblokka henger i stagøyet. Det vil isåfall gi plass til å ha råfallsblokka i øyet på fremkanten av galgens bolt.

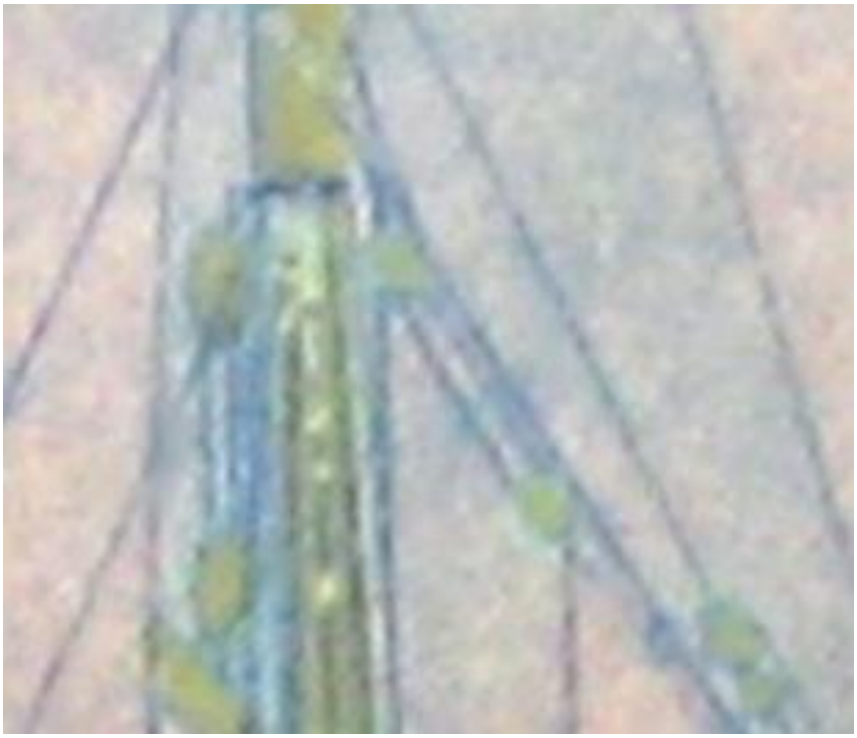

Figur 122: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Vi ser ikke råfallsblokka på maleriet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Forslag til «Jelse» -breifokk fallet:

Vi forslår å gjøre likt som på figur 120 med en stropp rundt råa, og å ha en enkel blokk med taustropp som hukkes til stroppen. Enten med dyvelskør eller krok.

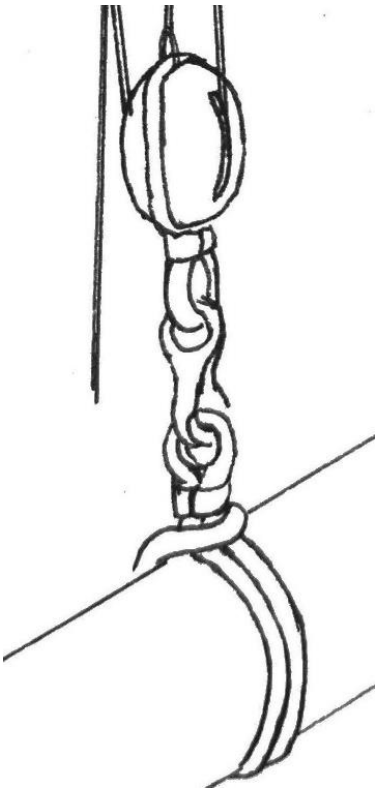

Figur 123: Forslag til råfallsblokka og innfestingen på råa.
Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

På illustrasjonen i figur 124 har vi skissert en treskåren løsning på fallet. Det vil lette kraften vi må heise med, men den kan være nok med en toskåren talje. Det ser gjerne slik ut på maleriet, og på fotografiene er det vanskelig å se hva som var vanlig.

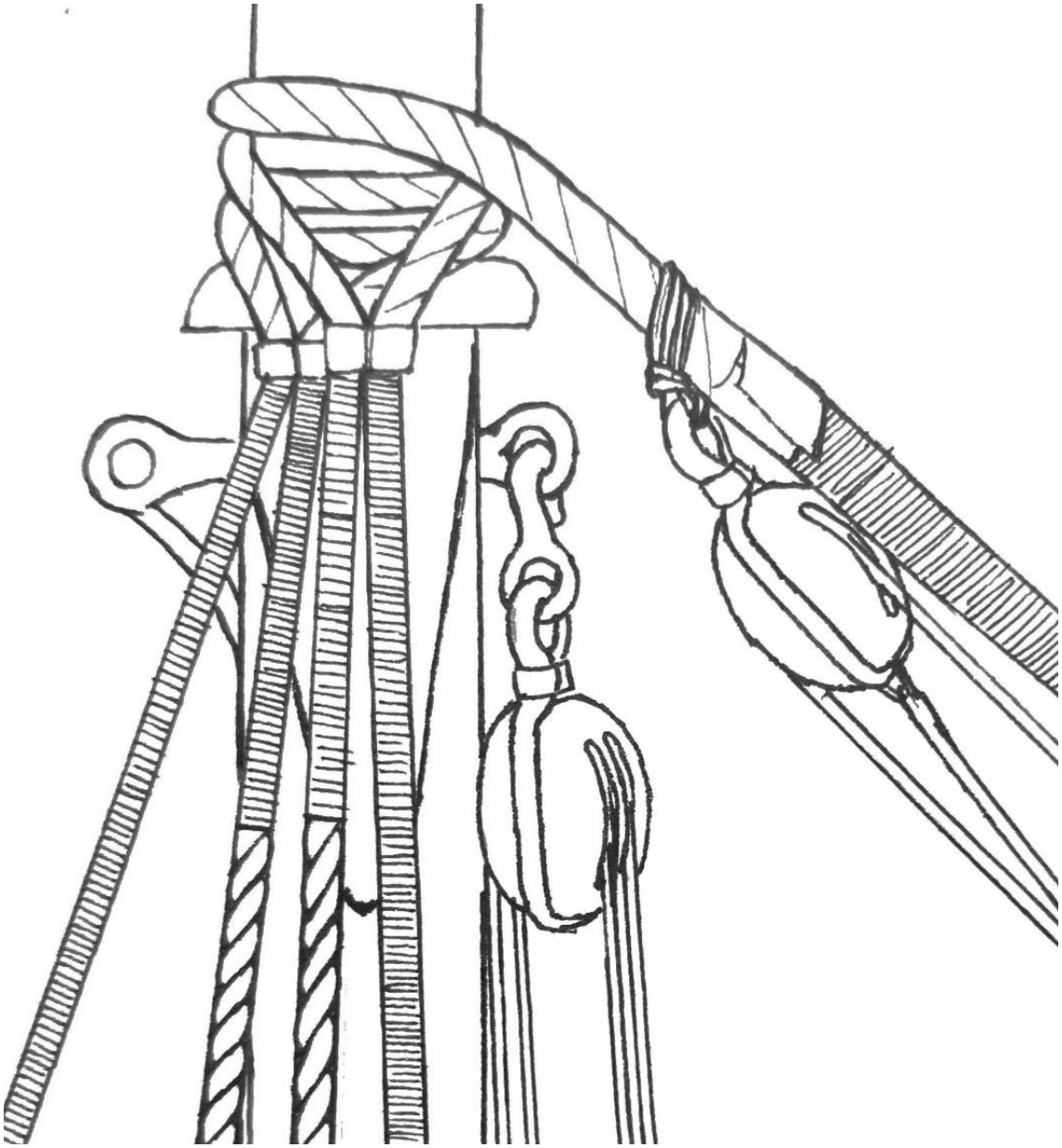

Figur 124: Forslag for «Jelse». Fokkefallsblokken henges i stagøyet og råfallsblokka i bolten fra galgen. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Breifokk hanger, toplente, uthal og braser.

Råa henger også i topplenter som går fra rånokken og opp til øverste blokk i hangeren på hver side av masta. Hangeren sitter i første beslag over godset på maleriet og enda en blokk henger i forlengelse av den. Den nedre blokka er til råseilsuthalet. På maleriet går uthalet ned til råen litt innenfor nokken på figur 84, og videre ned til topprekken litt foran vantene. Dette forstår vi som om det er et skivgatt i råa for uthalet.

Figur 125: Utsnitt fra maleri «Jelse». Hangeren til topplentet og uthalet sitter i første beslag over godset. Den øverste blokka, den store, er til topplentet, mens den minste er til uthalet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

På de to fotoene, figur 126 og 127, ser vi det samme fartøy fra to forskjellige vinkler. Hangeren til topplentet og uthalet er en lang stropp, som er lagt rundt masten rett over første beslag fra godset. Den øverste blokka er til topplentet og den nederste går uthalet i. Det er to enkle blokker som sitter i forlengelse av hverandre i samme stropp.

Figur 127: Utsnitt fra foto av jakt aktenfra. Blokkene henger i forlengelse av hverandre. Den øverste blokka er til topplentet, mens den nederste er til uthalet.. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger -0844, 1872)

Figur 126: Utsnitt fra foto av jakt. Hangeren er en stropp som ligger rundt masta, over første beslag fra godset. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Råa har for- og akterbraser som er festet i rånokken. Det er en ganske kort nokk vi ser på maleriet, men det ser ikke ut som det er noe beslag. På fotografiet i figur 128 ligger topplente og brasene rundt rånokken, som har en lengde som er lang nok til at øynene ikke sklir av. På fotoet går for- og akterbrasene i ett, med et øye som er bendslet og lagt rundt nokken. Akterbrasens løpende part går nesten helt akterut, og forbrasen går via en blokk som er bendslet til bardunen ytterst på klyverbommen (se ‘forslag til «Jelse» -vaterstag og barduner) og inn til dekk.

Figur 129: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Rå-nokken med uthal, topplente og braser (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 128: Utsnitt fra foto av jakt. Breifokkråa med uthal som går gjennom et skivgatt, og topplente og braser som er festet i rånokken. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse» -breifokk hanger, topplente, uthal og braser:

Vårt forslag er å lage et beslag i masten med øyer på siden hvor hangeren hukkes i med kroker. På akterkanten av beslaget lages et tredje øye, hvori peakfallsblokka sitter. Det er slik vi tolker det vi ser på maleriet. To stroppeblokker settes i forlengelse av hverandre med bendsel mellom dem. På maleriet er det tydelig at den øverste blokka, som er til topplenten, er større enn den nedre som er til uthalet. Uthalet går fra dekk inne ved masta, opp gjennom blokka og ned gjennom et skivgatt i råa. Når breifokken ikke er satt festes enden i rekka, og når seilet settes knytes de fast til hver sin barm så seilet kan strekkes ut langs råa. Topplentet ligger rundt nokken med et kledt spleist øye, mens brasene ligger utenpå disse. Alle øynene er kledd der de går rundt nokken. Akterbrasene går akterover til kofilnagler, som sannsynligvis sitter i rekka. Det er nemlig ikke tegn til en naglebenk på maleriet. Forbrasene går i blokkene på klyverbommen og inn til dekk og festes på kofilnagler som sitter i åsen på ankerspillet.

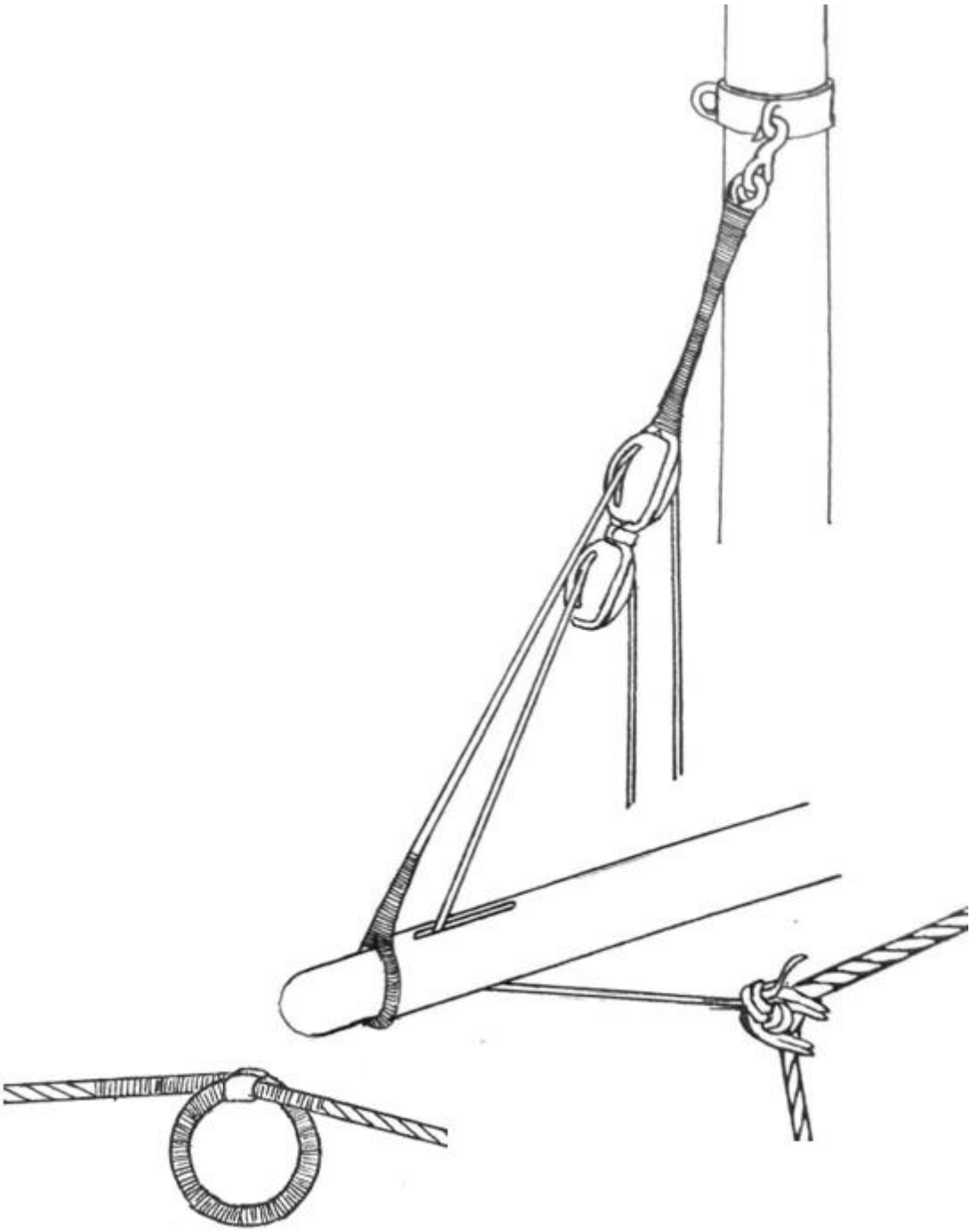

Figur 130: Forslag for «Jelse». Hangeren hukkes i mastrebeslaget med krok og har to enkeltblokker i forlengelse av hverandre til topplente og uthal. Uthal går i skivgatt i råa og topplente ligger rundt nokken. Brasene er et langt tau som legges rundt nokken og bendsles. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Breifokk -seilet

På fotografier vises det at breifokken normalt ikke er like bred som råa er lang på jakter etter 1870-tallet. Dermed slapp halve seilet å ligge i le av storseilet og råseilet kunne dras ut til motsatte siden av det storseilet sto på figur 132. For å sette breifokka brukte man uthalene og fokkefallet figur 131. Det ser videre ut som at det kun har vært ett tau i skjøtsbarmen. Det samme tauet har altså blitt brukt både til hals og skjøte. Det er et medvinds seil.

Figur 132: Utsnitt fra foto av jakt. Breifokka er smalere enn råa er lang, slik at seilet kan dras ut i motsatt side av storseilet. (Larsen, 1900)

Figur 131: Utsnitt fra foto av jakt. Breifokken er satt med fokkefallet. (Nergaardsamlingen, u.d.)

Toppseil

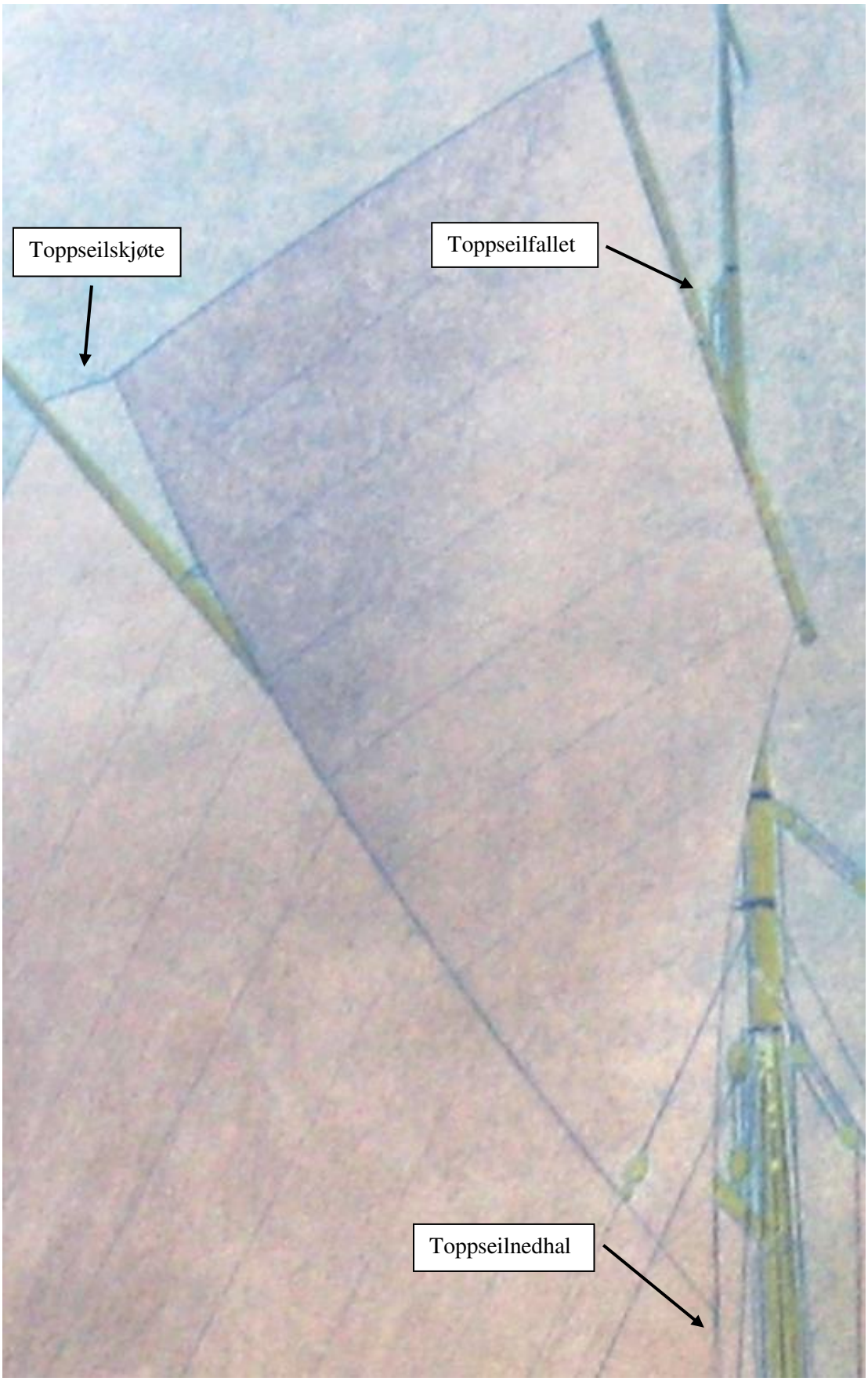

Figur 133: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Toppseilet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Toppseilskjøtet

På maleriet er toppseilskjøtet malt som en strek inn til gaffelen, der peakbarmen er festet. Ut fra foto ser vi at det var vanlig at skjøtet gikk i en liten blokk som sitter med stropp rundt råa rett utenfor surringen av peakbarmen, figur 134.

Figur 134: Utsnitt fra foto av jakt. Toppseilskjøtet går gjennom en blokk som sitter på gaffelen med en stropp. (Knudsen, Parti af Bergen fra Søen -1605, år1888-1894, u.d.)

Forslag til «Jelse» - toppseilskjøte:

Vårt forslag for «Jelse» er som figur 135 viser. Blokka til toppseilskjøtet er omkring like lang som gaffelen er tykk inne ved mast, og sitter med en taustropp rundt gaffelen. Rett foran blokka sitter surringen til storseilet og begge stoppes av hver sin klamp, som er spikret til gaffelen.

Skjøtet blir vist ned til dekk ved masta via en blokk som henger under kloa på gaffelen. Se kapittelet om storseil og gaffel.

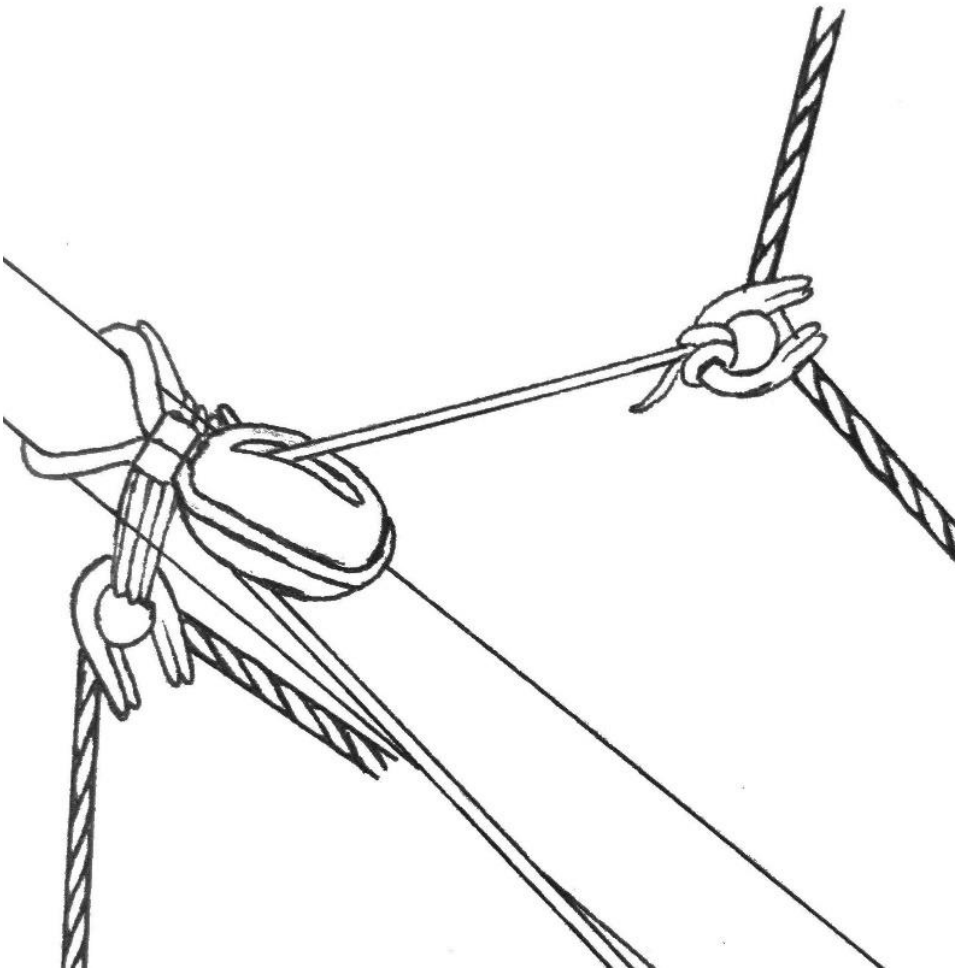

Figur 135: Vårt forslag for toppseilskjøtet på «Jelse». Illustrasjon Sarah Sjøgreen.

Toppseilfallet

Om fallet sitter i en stropp, eller er knytt rundt råen, er vanskelig å se skikkelig på maleriet, men det ser ikke ut som det er beslag på råen. Det er ikke mange foto som viser toppseilsråa, men ut fra de foto hvor vi kan se dette, ser det ut til at det har vært vanlig å knyte fallet rundt råa på småjaktene. Fallet går opp til en blokk som sitter i et beslag på masta. Det er gjennomgående på foto av småjakter at det er en blokk og ikke et skivgatt i masta. Det kan på den annen side se ut som at stropper rundt masta har vært like mye brukt som en jernring.

Figur 136: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Toppseilfallet går i en blokk i masta som sitter i beslag (kraftig sort strek). Vi tolker det dithen at det ikke er beslag på råa, for strekene er lysere markert enn beslagene. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 137: Utsnitt fra foto av jakt. Toppseilsfallet er knytt rundt om råa. (ukjent, bryggen -11872, 1890-1910)

Figur 138: Utsnitt fra foto av jakt. Blokka til toppseilfallet sitter med en stropp rundt masta. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 139: Utsnitt fra foto av en mastetopp. Toppseilfallblokka er hukket i et beslag på masta. (ukjent, ubb-bros-03175, u.d.)

Forslag til «Jelse» - toppseilfallet:

Vårt forslag er å montere et ringbeslag i masta til toppseilfallsblokka. Blokka er ca. dobbelt så tykk som råas diameter, eller 1/3 større enn mastdiameteren der blokka er festet. Fallet knytes fast rundt råen. Det kan eventuelt være en stropp på råen som fallet hugges i lik fallet på breifokkråen, men uten blokken.

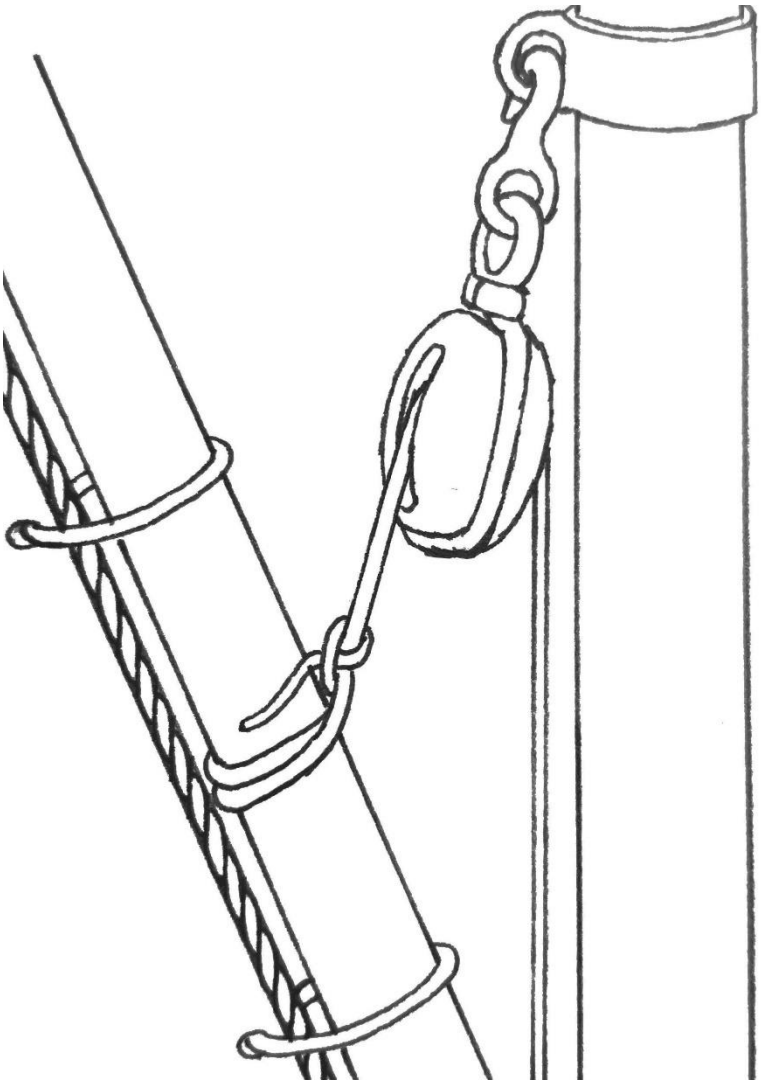

Figur 140: Forslag til toppeilsfallet på «Jelse». Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Forslag til «Jelse» - toppseilnedhal, -rå og -lisser:

Hverken på maleriet eller foto ser vi noen utveksling på nedhalet, så man kan jo tenke seg at det er et tau som er spleist i halsen på seilet og går rett ned til dekk.

På fotografier sitter seilet med lisser til råen og er surret i hver ende. Om det er en lang lissing eller separate for hvert øye, er vanskelig å se, men begge varianter er mulig for «Jelse». For å gjøre det enkelt å feste og løsne seilet fra råen, er det et forslag å ha separate lisser og surringer som er spleiset fast i hver barm.

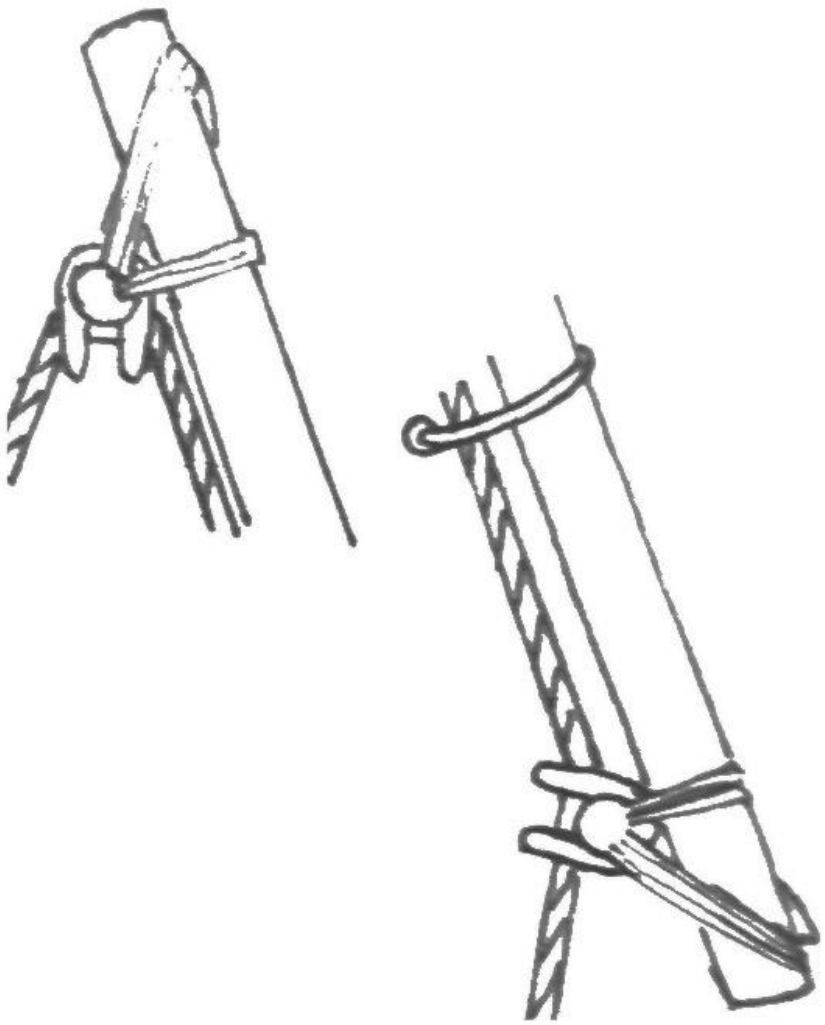

Figur 141: Forslag til «Jelse». Toppseilet surres til råa i hver ende, og med separate lisser for hvert øye. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Storseilet

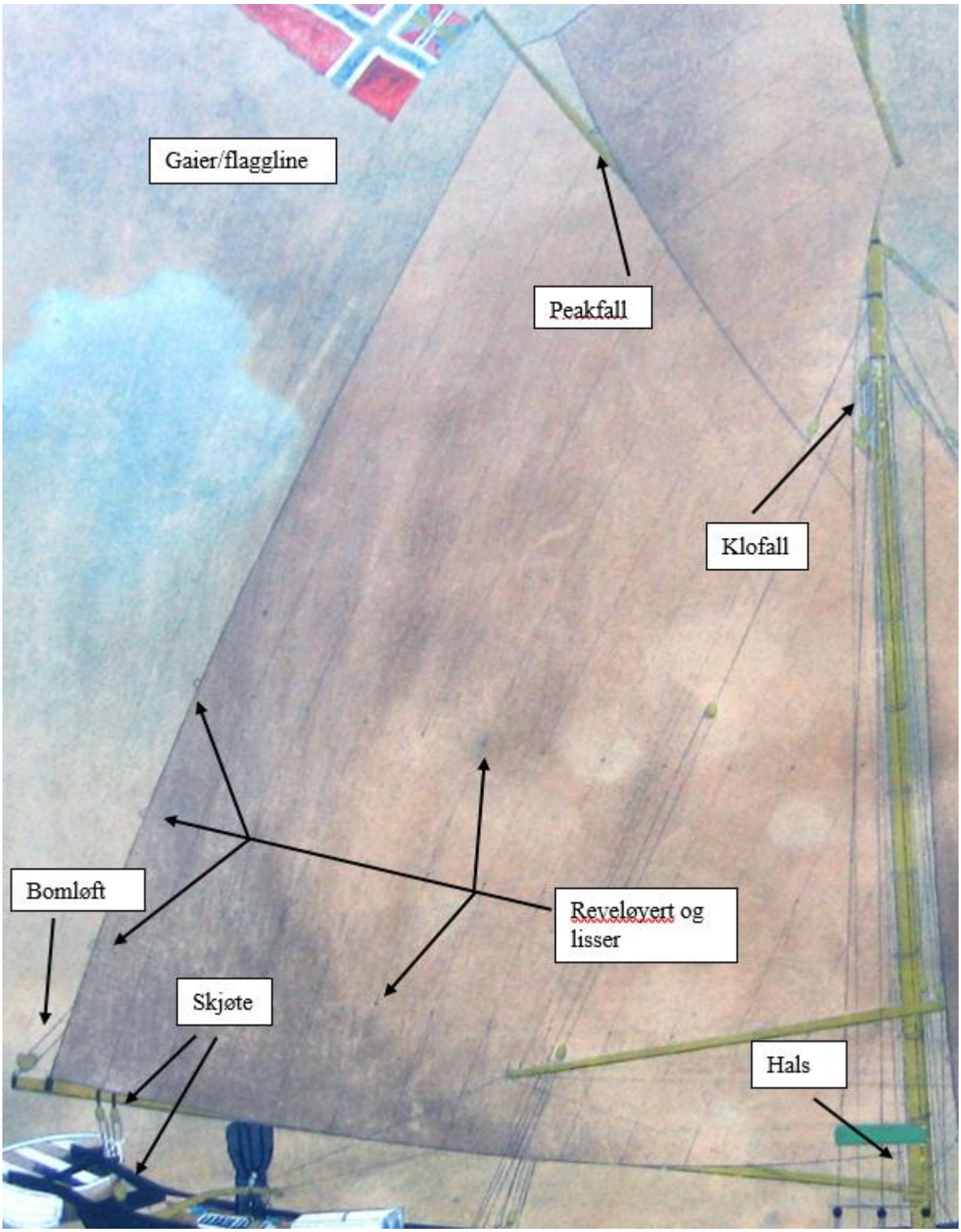

Figur 142: Utsnitt fra maleri viser «Jelse» storseil. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Halsen

På maleriet er halsen tegnet som en enkel strek ned til bommen, og det er masteringer nesten helt ned. Dersom det har vært slik på «Jelse» vil halsen stå fast uten mulighet for å hive opp halsen. Om vi ser på andre malerier av samme maler er halsen tegnet på samme vis, men om vi ser på foto av småjakter ser vi at å de alle har stoppet masteringene høyere oppe på seilet, slik at de har kunnet heise opp halsen[7]. Noen har da hatt lissing den siste biten. (Knudsen, Parti af Vaagen i Bergen i de første Dage af Januar 1864, 1864)

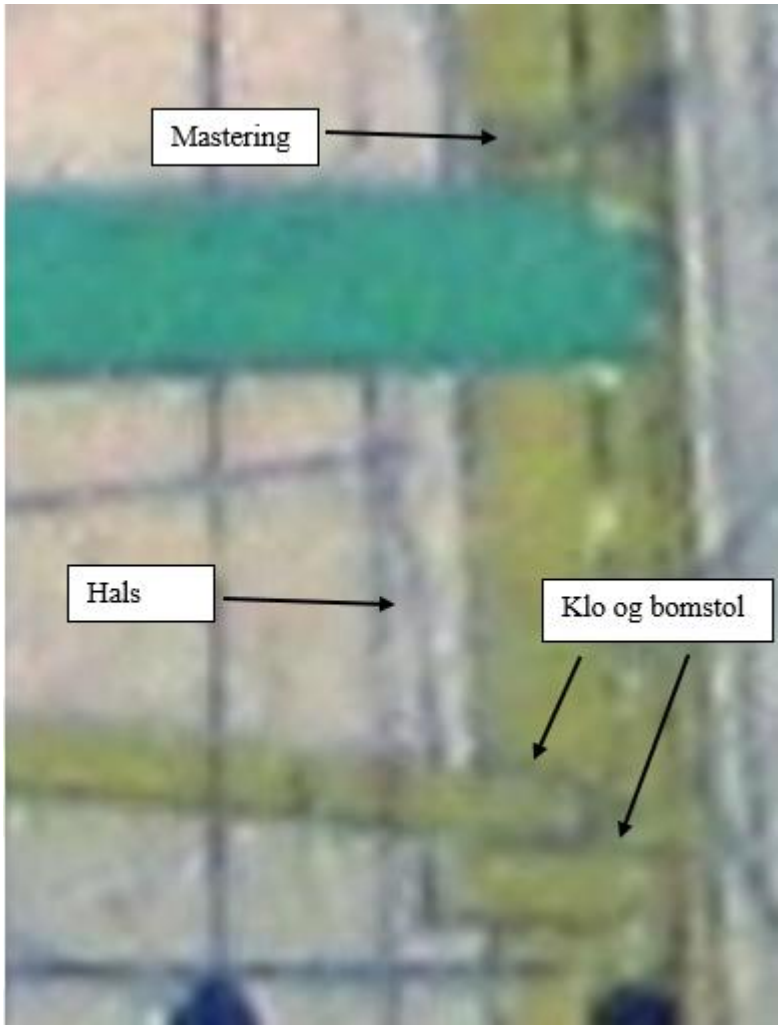

Figur 143: Utsnitt fra maleriet av «Jelse». Mastering nær halsen, og halsen er markert med en enkel strek. Vi ser også, klo og bomstol. (Mikkelsen, Jelse 1898)

[7] (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872) (Knudsen, Parti af Bergen fra Søen -1605, år1888-1894, u.d.) (Knudsen, Parti fra Muralmindingen i Bergen -0048, 1864)

Figur 145: Utsnitt fra maleri av jakt Ingolv. Hals og mastering-plassering er ganske lik «Jelse»-maleriet. (Mikkelsen, Ingolv, 1892)

Figur 144: Utsnitt fra maleri av Elida. Hals og mastering er lik maleriet av «Jelse». (Mikkelsen, Elida, 1894)

Det er ikke alle foto som viser halsen, enten fordi fotografiet er uklart eller noe henger i veien. Men det virker som om det har vært vanlig å feste halsen i et tau med krok som går gjennom bommen og har strekk. I figur 146 ser vi blokka til strekket som sitter med en stropp rundt bommen hvor man spikret fast en liten klamp for å hindre stroppen i å gli og i figur 147 ser vi halsen som er hukket i barmen.

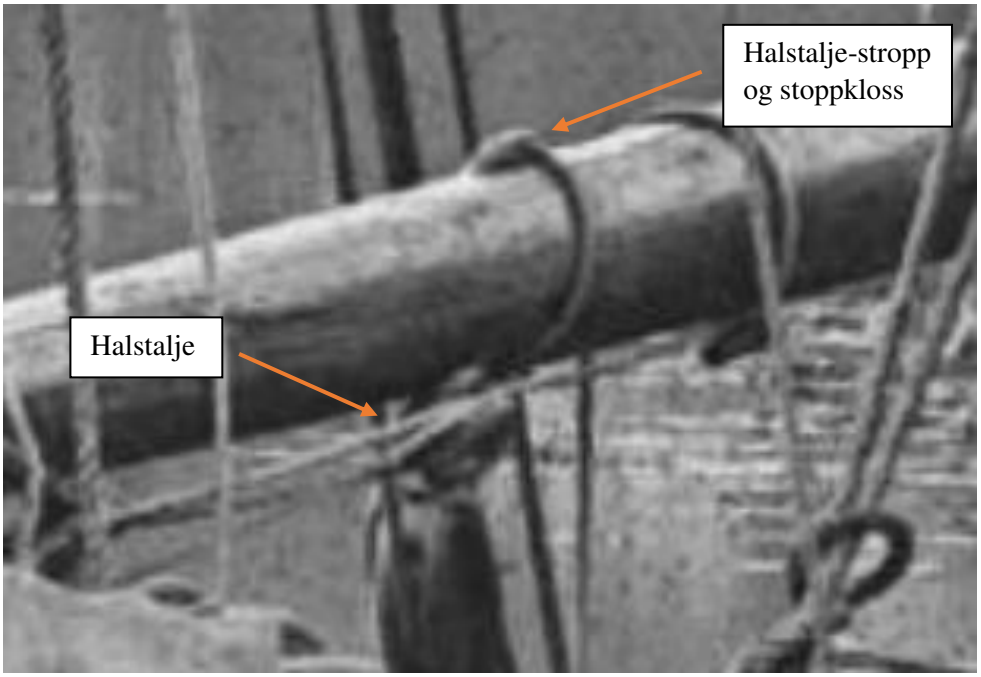

Figur 146: Utsnitt fra foto av jakt. Blokka til halsstrekket sitter med stropp rundt bommen, og på toppen sitter en liten stoppekloss som stopper talja i å skli framover. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 147: Utsnitt fra foto, ukjent opphav. Halsen er hukket i halsbarmen med krok.

Forslag til «Jelse» - storseil hals:

Som forslag til «Jelse» mener vi halsstroppen bør være fullkledd og hukkes i halsbarmen med en krok. Kroken må være passe stor til at den er lett å hukke i barm og reveløyerter. Halsstroppen går gjennom et hull i bommen, som skal være romslig og godt avrundet slik at tauet glir lett. I den andre enden spleises inn en enkel blokk for strekktalja, slik figur 148 viser. Den andre blokka til strekket sitter i en stropp på bommen, gjerne med krok så den er til å ta ned for stell. Strekket festes til et kryssholt på bommen, og denne sitter noe aktenfor stroppen.

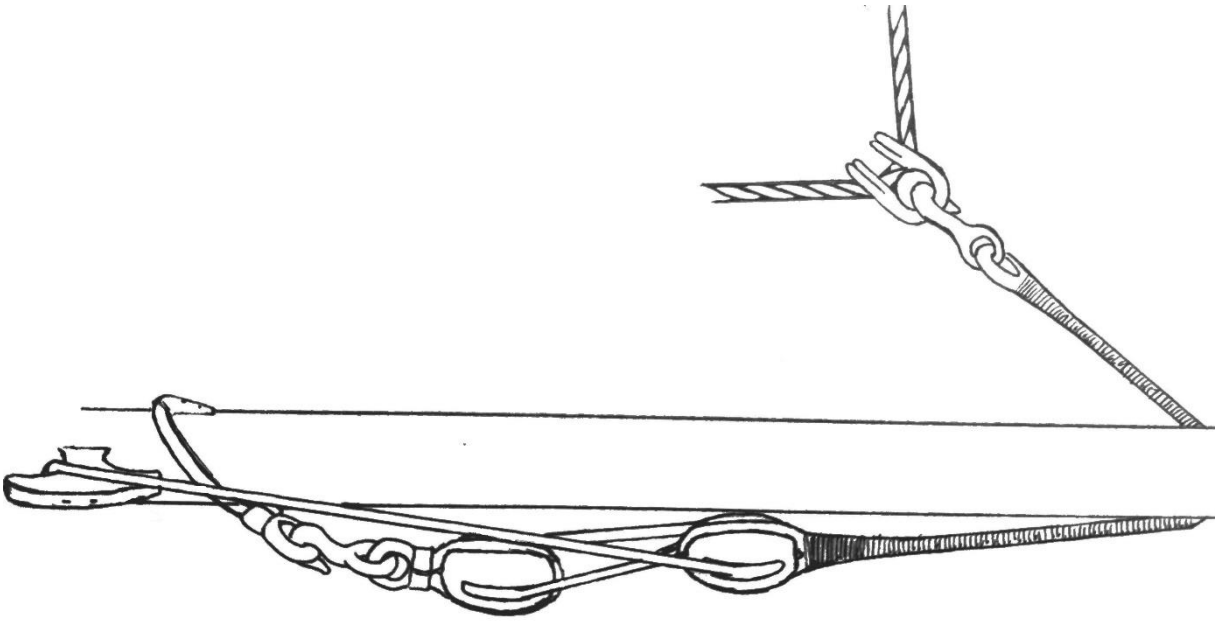

Figur 148: Forslag til «Jelse». Lengdene på halsstropp og talje må avpasses, slik at det passer til bruken.. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

Ved skjøtsbarmen

På maleriet ender skjøtabarmen i en ganske bred sort strek på bommen. Det kan enten være et beslag eller en surring. Siden beslag er tegnet med sorte markeringer andre steder i riggen, mens surringer er noe lysere, kan det tyde på det er et beslag. Det vi ser mest av på foto er at seilet sitter med en surring, men beslag forekommer også. I figur 150, 151 og 152 vises eksempler på to beslag for å fastgjøre skjøtsbarmen.

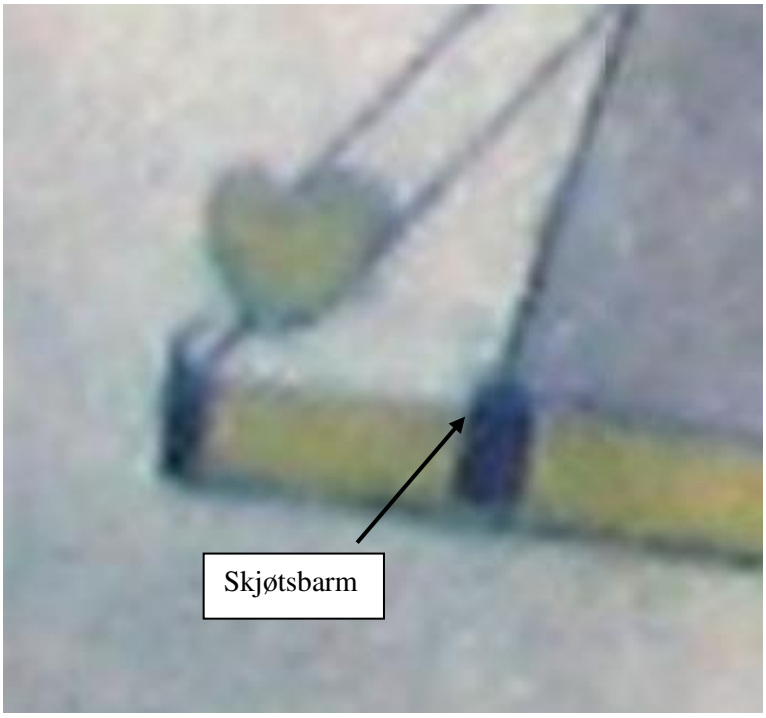

Figur 149: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Skjøtsbarmen festes til bommen med det vi tolker som et beslag. Det kan også være en kompakt surring. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 150: Beslag til skjøtebarmen. Foto: HFS

Figur 151: Beslaget i figur 150 brukes slik illustrasjonen viser. Illustrasjon av Sarahs Sjøgreen.

Figur 152: Utsnitt av bilde viser beslaget som storseilets skjøtsbarm er festet til. (Huun, u.d.)

Forslag til «Jelse» - skjøtsbarm:

Vårt forslag er at skjøtebarmen sitter i et beslag, og da enten som figur 151 eller 152 viser.

Storseilskjøtet og løygangen

Et stykke foran festet for skjøtsbarmen sitter skjøtet. På maleriet er dette to blokker som henger under bommen, og siden de henger et stykke ned kan det tolkes som at de henger i stropper, men innfestingen er sortmalt og tyder på beslag. Skjøtet går til en dobbeltblokk, som tilsynelatende svever over topprekka. Fotografiet av maleriet er ikke veldig skarpt, men det kan tyde på at dobbeltblokka løper på en løygang. På maleriet av Ingolv er det tydelig at det er malt en løygang, se figur 153. Dersom det er en løygang på «Jelse», virker den kortere, siden vi ser en mørk strek på innerspeilet, som kan være en markering av foten.

Figur 154: Utsnitt fra maleriet av «Jelse». Storseilskjøtet går mellom to enkle blokker oppunder bommen og en dobbeltblokk ved topprekka. Under topprekka er det en liten strek som kan være foten på en løygang. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 153: Utsnitt fra maleri av Ingolv. Ser ut til å være festet på innsiden av speilet. (Mikkelsen, Ingolv, 1892)

Forslag til «Jelse» - Storeseilskjøtet og løygang:

Fordi blokka ikke sitter like høyt over topprekka på maleriet av «Jelse» som på maleriet av Ingolv, kan det tenkes at løygangen er flatere utformet, og sitter på innsiden av rekka. På illustrasjonen er et forslag til hvordan det kan se ut, figur 155. For å få vinkelen på blokka riktig sitter det en smidd 8-tallsring på løygangen som blokken er hukket i med dyvelsklør.

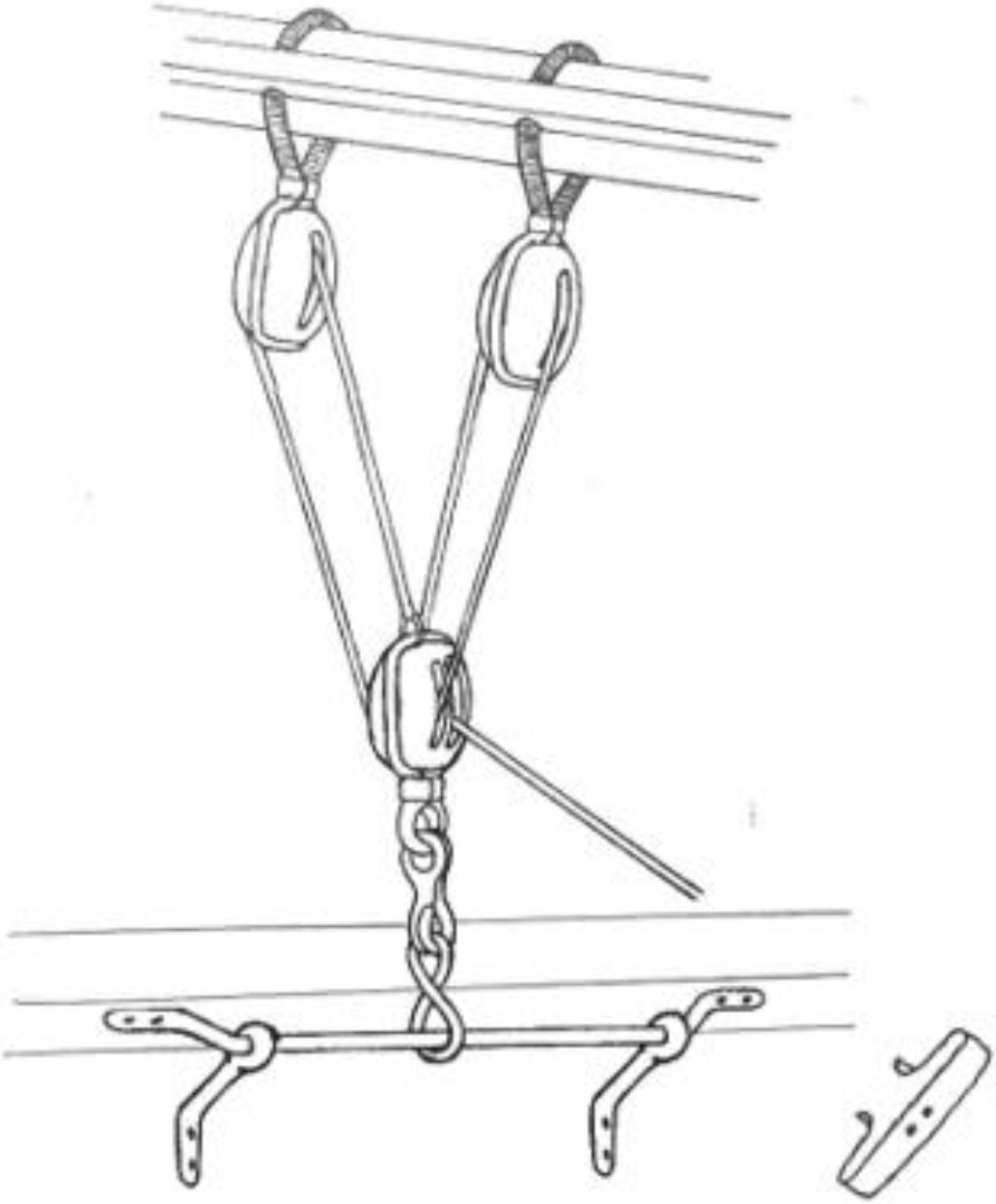

Figur 155: Forslag til «Jelse». Storseilskjøte med to enkle blokker oppe og en dobbelblokk nede på løygang.. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Innfesting av bomstoppertalja

På bommen er det kun malt inn skjøteblokkene, men på nesten alle fotografier er det revelister på siden av bommen, og ofte også en bomstopperstropp. Ofte ser vi at det kun er en enkelt stikkbaut som sitter innskåret. Stroppene fra skjøteblokken går gjennom listene, og fremst sitter en stropp med kause. Figurene 156 og 157 viser en kort og en lang stropp. Disse brukes til innfesting av bomstoppertalja.

Figur 157: Utsnitt fra fotografi av jakt. Stroppene til skjøtsblokka samt bomstopperstropp sitter i revelisten. Akter i lista ser vi at det kommer ned en stikkbaut. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0846, 1872)

Figur 156: Utsnitt fra fotografi. Kort stropp til bomstoppertalje ved siden av skjøteblokken. (Knudsen, Parti af Bergen fra Søen -1605, år1888-1894, u.d.)

Forslag til «Jelse» - skjøtsbarm:

Vårt forslag for «Jelse» er å lage revelista med plass til stikkbauten akter, blokkene til skjøtet i midten og stropp til bomstoppertaljen fremst. Stikkbauten ser det ut til at de har flyttet opp til neste rev når nødvendig, og slik foreslår vi at det gjøres på «Jelse» også. Stroppen til preventeren kan gjøres som en kort stropp med øye rett under bommen, eller det kan også være at den har en lang forløper for å få talje inn forbi rekka når det har vært nødvendig å bruke den på lens.

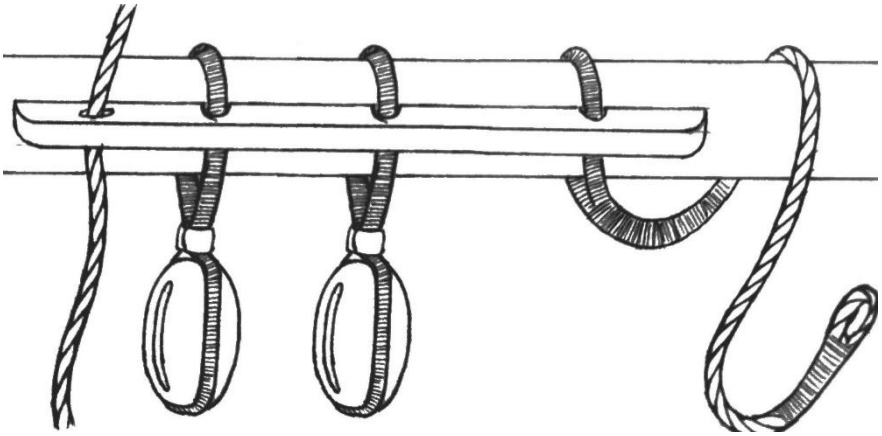

Figur 158: Forslag til «Jelse». Reveliste med stikkbaut akter, stropp til bomstopper taljer fremst og to blokke til skjøtet mellom de to. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Bomløft og gaffelgaier.

På nokken av bommen sitter et beslag hvori blokka til bomløftet er hukket i med krok. Kroken er meget tydelig i forhold til alle andre blokker på maleriet, og den står langskips figur 159. Det ser ut som den går rett i beslaget, som altså ikke har kjettingløkke i beslaget. Det kan tolkes dithen at blokka har innvendig beslag. Det er vanskelig å være sikker siden fotografiet ikke er skarpt, og det er heller ikke sikkert maleren har vært like nøye på slike smådetaljer. Men når vi studerer foto av jakter er det ulikt om bomløftsblokka har taustropp eller jernbeslag, og på noen få fartøy er det innvendige beslag, men det er ikke mange. Det er nokså uvanlig at kroken står langskips. For at det skal være slik, må beslaget sitt øye stå tverrskips slik som figur 160 viser.

Figur 159: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Bomløftsblokka er hukket i nokkbeslaget. Vi ser også en liten blokk på siden til av hovedblokka, og den er til flaggline/gaffelgaier. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 160: Jernring med tvistet øye, som vil passe på «Jelse». Beslag tilhørende, Stein Rykkje. Foto: HFS

Det at tauet fra gaffelnokken går ned gjennom en blokk, eller klodre, ved bomnokken, er det ikke ofte vi ser. Hvorfor det er gjort slik vet vi ikke før det eventuelt testes ut. I figur 161 ser vi en liten blokk ved skjøtsbarmen, så det har vært brukt og ikke noe maleren har innbilt seg. På maleriet sitter flagget i lina under gaffelnokken i tauet fra gaffelnokken. Det er kun på malerier at vi ser flagget satt, og det ser ut til at lina har vært oftere brukt som gaffelgaier som på figur 162. Det ser ikke ut som at den hadde en fast plass å bli gjort fast, men sitter ofte fra midt på bommen til noe fremfor midten, figur 163. Endene av lina går, etter fotografier å dømme, ofte ned på hver sin side av seilet. Blokka har gjerne samme størrelse som den til toppseilfallet, (se 'forslag til «Jelse» - toppseilfallet). På noen fartøy er den noe mindre, eller erstattet med en klodre. Det ser også ut som lina er dimensjonert så den passer i blokka. Blokka henger i en øyebolt som er slått inn i enden av gaffelen. Gaffelen har da et krympebeslag om enden, for å hindre at den kløyves.

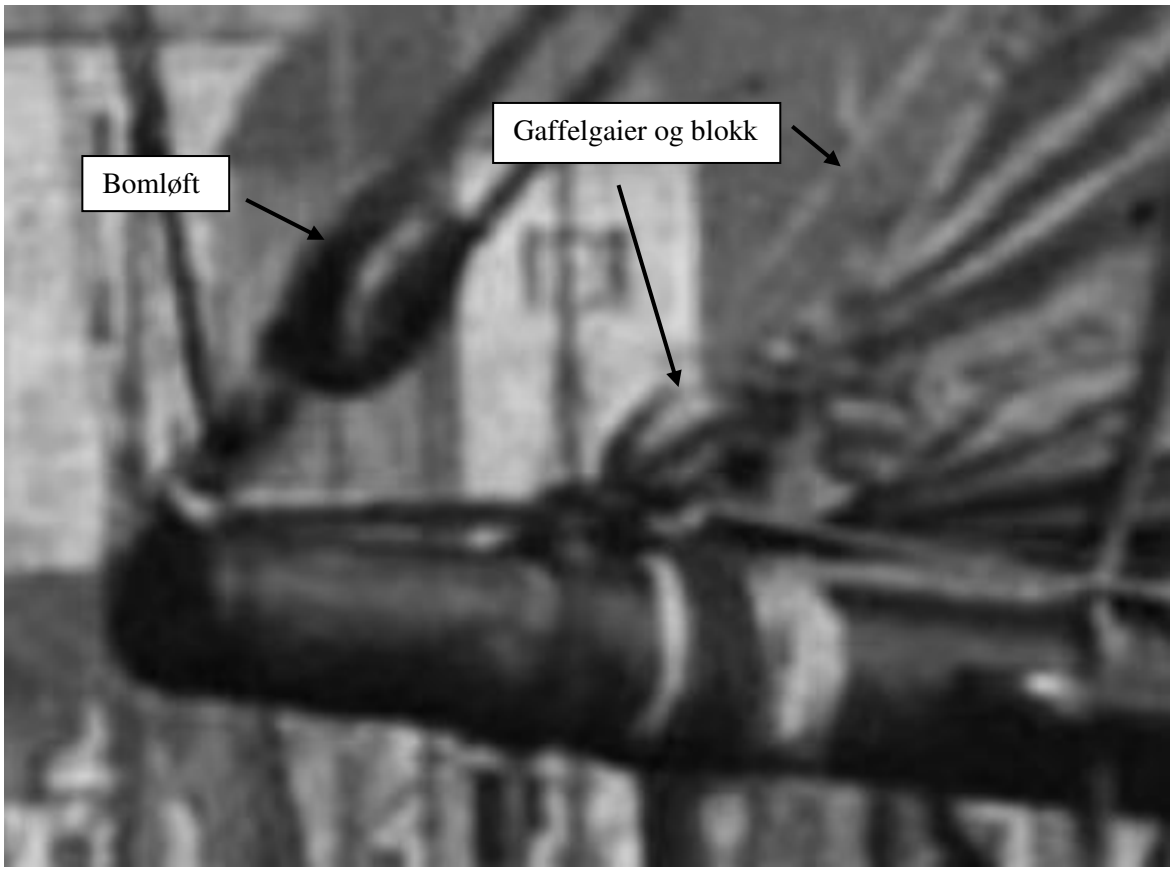

Figur 161: Utsnitt av fotografi av større jakt. En liten blokk sitter fremfor bomløftet hvor lina fra gaffelnokken går gjennom. (Knudsen, Parti af Bergen fra Søen -1605, år1888-1894, u.d.)

Figur 117: Utsnitt fra maleri av «Jelse». I nokken av gaffelen sitter en blokk eller klodre, og en bit lengre inne sitter storseilets peakbarm festet rett fremfor toppseilskjøtet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

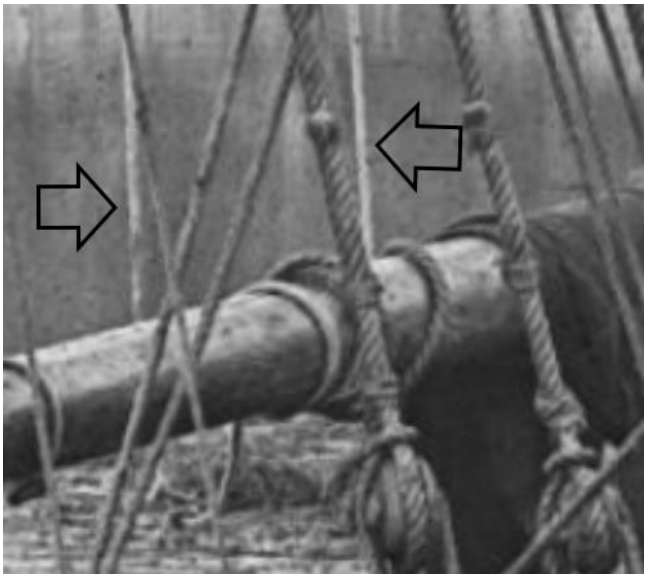

Figur 163: Utsnitt fra foto av jakt. Pilene peker på linen fra gaffelnokken. De er forholdsvis kraftig dimensjonert og gjort fast rundt bommen. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Figur 162: Utsnitt fra foto av fartøy i havn. Lina fra gaffelnokken går ned på hver side av seilet og holder gaffelen fra å svinge til sidene. (Knudsen, Parti fra Muralmindingen i Bergen -0048, 1864)

Forslag til «Jelse» - bomløft og gaffelgaier:

En enkelblokk med taustropp hukkes med krok i øyet av den gjennomgående bolten i hummeren. Blokka nede i bommen settes i et beslagøye på bomnokken. Øyet settes tverskips som på figur 160. For å få klodre/blokk i posisjon som på maleriet kan den festes som forslaget i figur 164.

Blokkene til bomløftet er ca. like lange som bommen er tykk på det tykkeste.

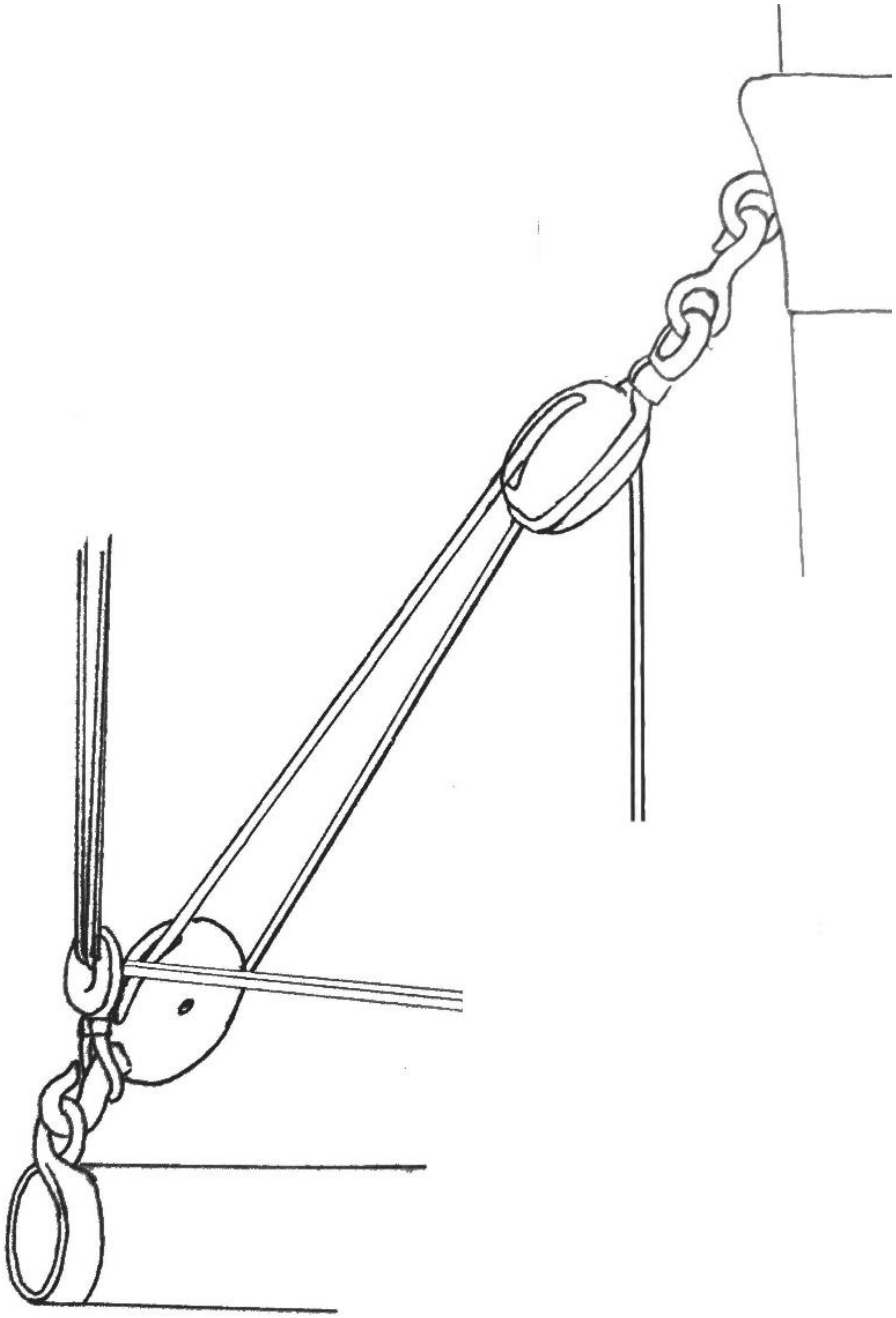

Figur 164: Forslag til «Jelse». Bomløftet med klodre til linen fra gaffelnokken. Det kan ha vært en liten blokk og festet av den er et forslag som ikke er dokumentert. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Peakbarm

Litt lengre fremme på gaffelen og rett framfor toppseilskjøtet sitter storseilets barm surret. En klamp på gaffelen hindrer surringen fra å skli. Noen fartøy har et hull i gaffelnokken, hvor et par tørn går gjennom i stedet for klamp. Men slik er det ikke gjort på maleriet. Seilets gaffellik er festet til gaffelen, enten med separate lissinger som på figur 166, eller med en lang lissing.

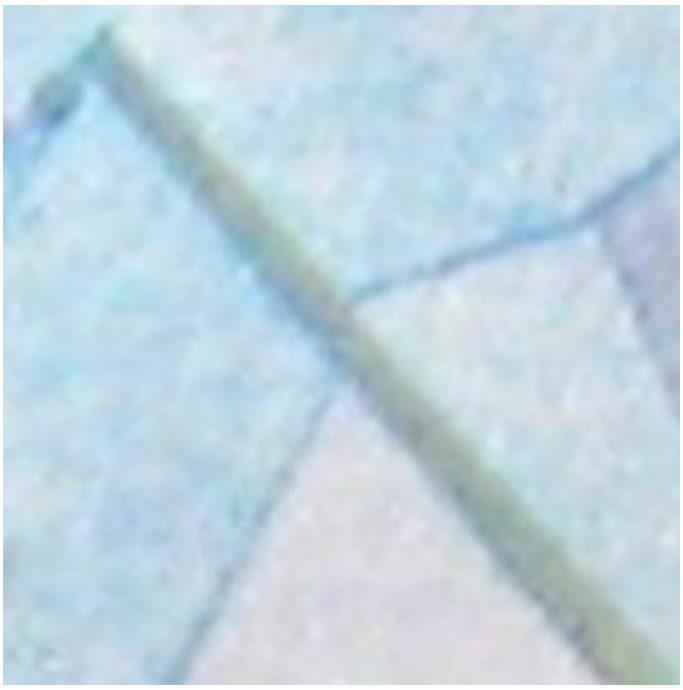

Figur 165: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Storseilets peakbarm er festet rett fremfor toppseilskjøtet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 166: Utsnitt fra foto av jakt. Surringen til seilet stroppes av en kloss og det gjør stroppen til toppseil skjøtet også. Seilet er lisset med separate lissinger. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse» - skjøtsbarm:

Vårt forslag for «Jelse» er at blokka i nokken settes i en øyebolt som drives inn i enden av gaffelen. Litt inn på gaffelen sitter blokka til toppseilskjøtet og rett foran denne er storseilet surret. Vi foreslår å bende seilet med separate lisser og ikke én lang.

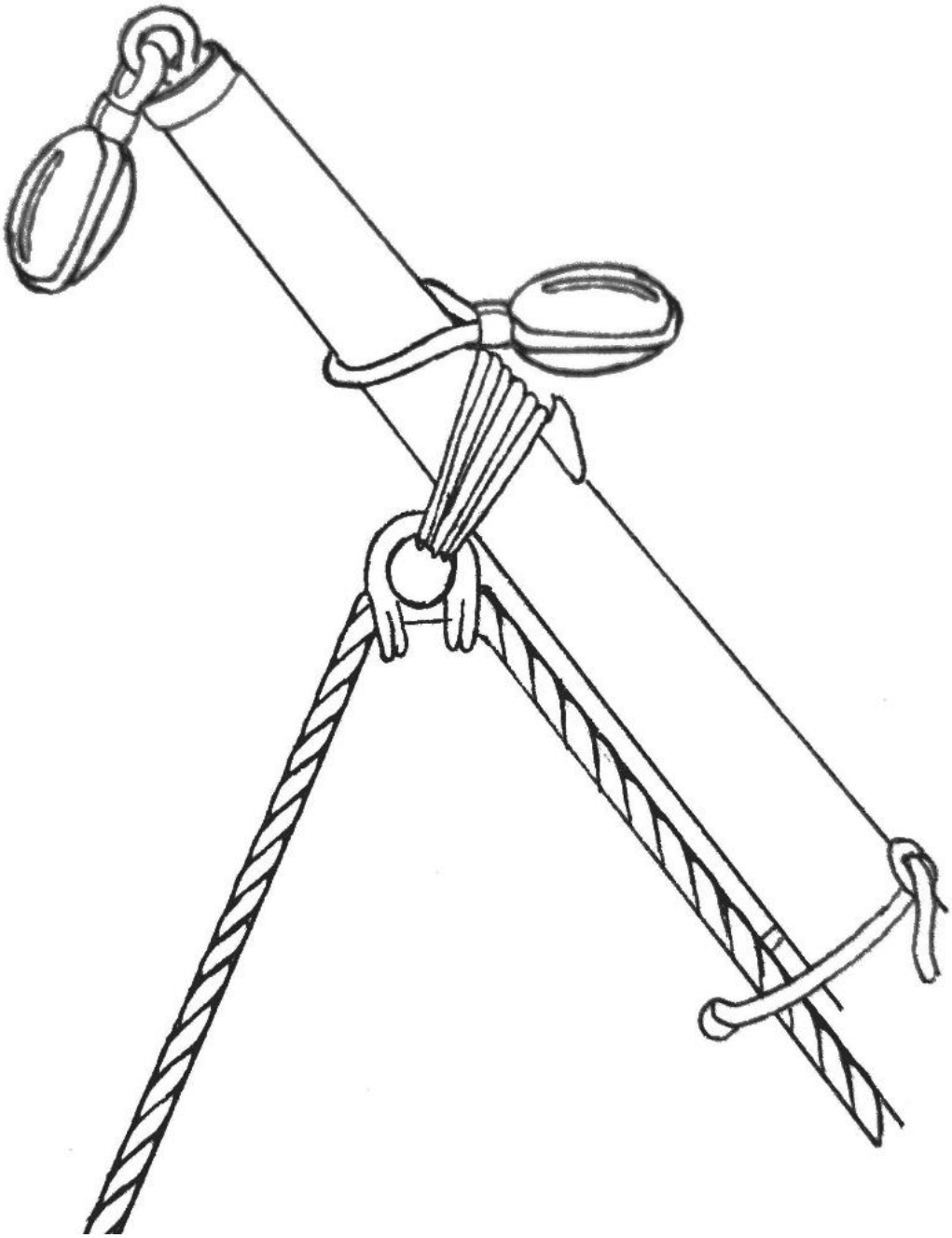

Figur 167: Forslag for «Jelse». Feste av blokka i nokken og storseilet til gaffelen. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen.

Peakfallet

Akkurat i kanten av toppseilet på maleriet er det mulig å se en krok som sikkert er til peakfallet. Det er det eneste vi ser av peakfallet, resten er gjemt bak toppseilet. På fotografier av mindre jakter er det ganske gjennomgående at det kun er én enkelt blokk i masta, oftest en dobbeltblokk, men noen har trippel. Der det er trippelblokker ser det ut til at det er et annet tau enn peakfallet som går på den ene skiven. På gaffelen sitter to enkeltblokker og blokkhusene er ca. like lange som masten er tykk på det tykkeste. Det varierer om det er jern- eller taustropp som er på blokkene, men det virker som taustropper har vært vanligst på små og eldre jakter.

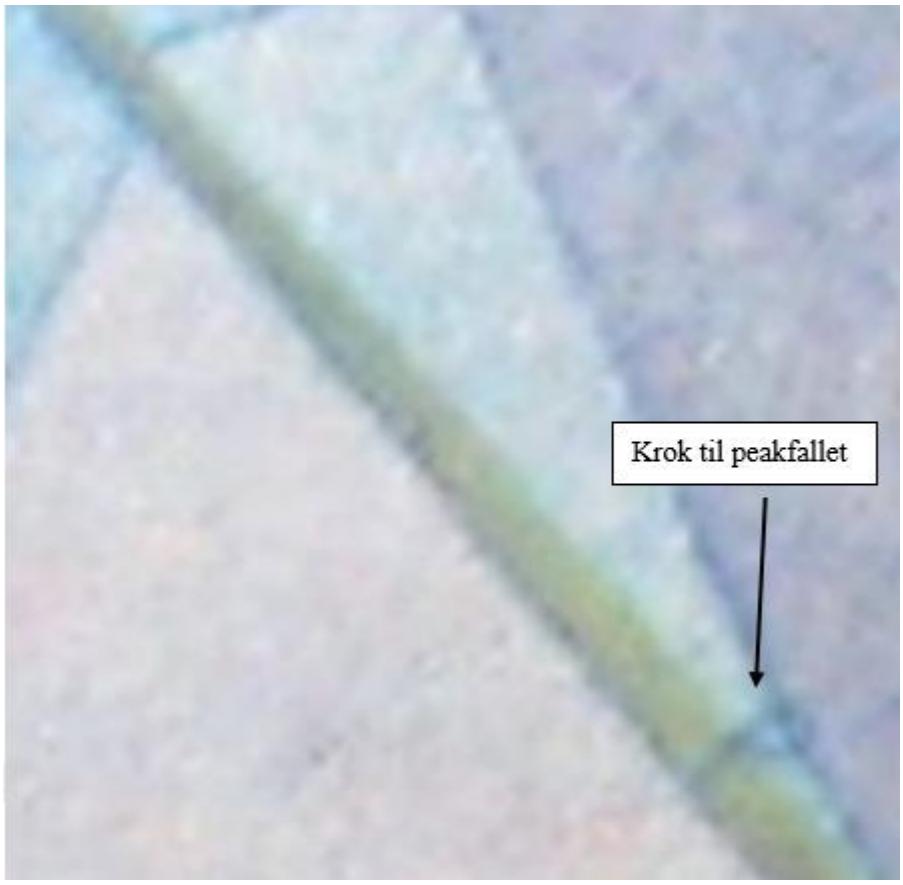

Figur 168: Utsnitt av maleri. En krok fra peakfallet er såvidt synlig for toppseilet. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Tross blokkenes størrelse virker det ikke som om peakfallet er dimensjonert opp til blokkenes størrelse, se figur 169, men er kanskje noe nærmere bomløftet sin dimensjon. I figur 170 er peakfallet enda litt mindre enn bomløftet der det er kledt.

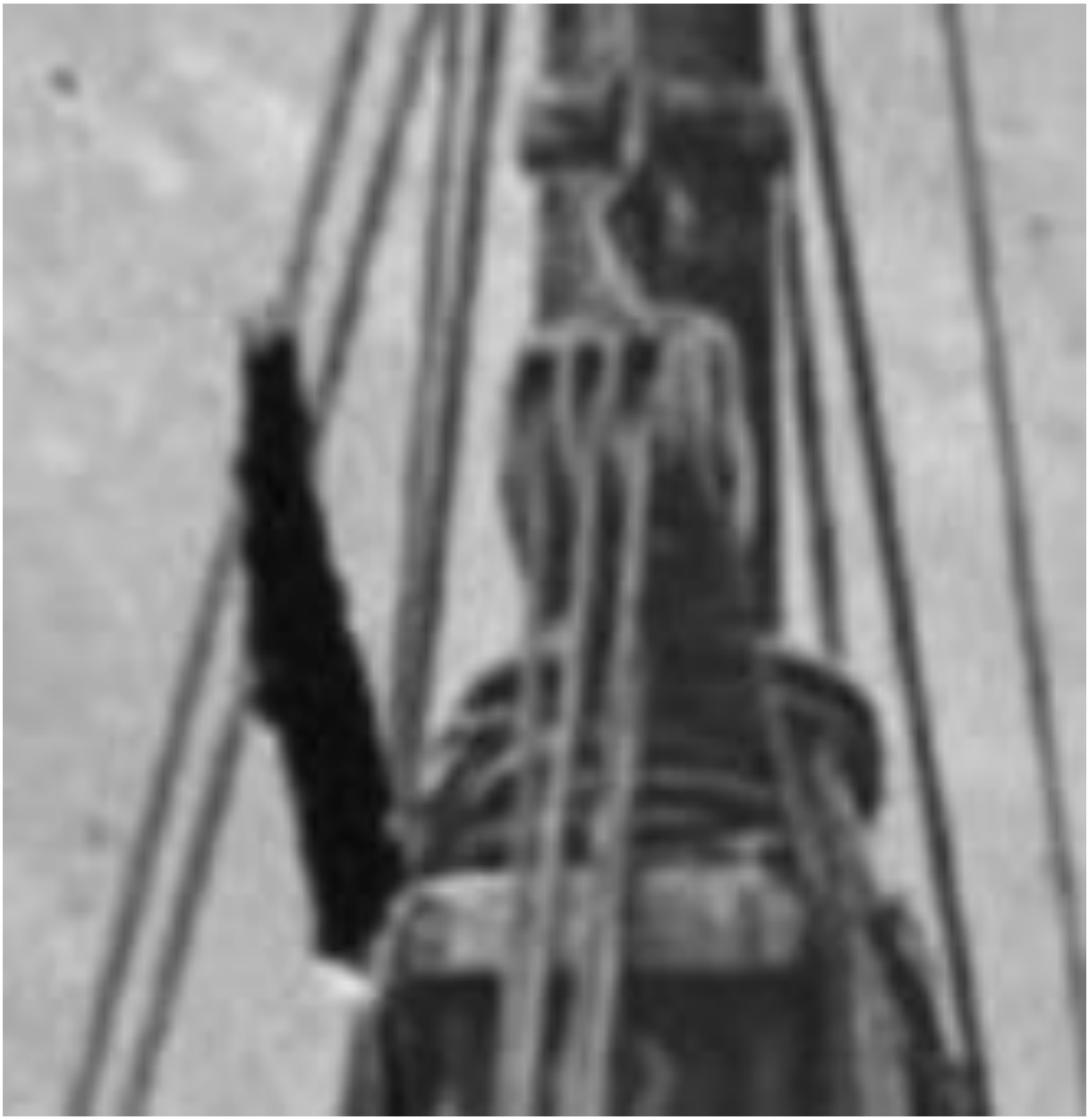

Figur 169: Utsnitt av foto. Peakfallsblokka i masta er her med tre skiver, men det er ikke mulig å se hvordan fallet løper. (Knudsen, Parti fra Oppedalsbukten, Hardanger -0862 år 1872, u.d.)

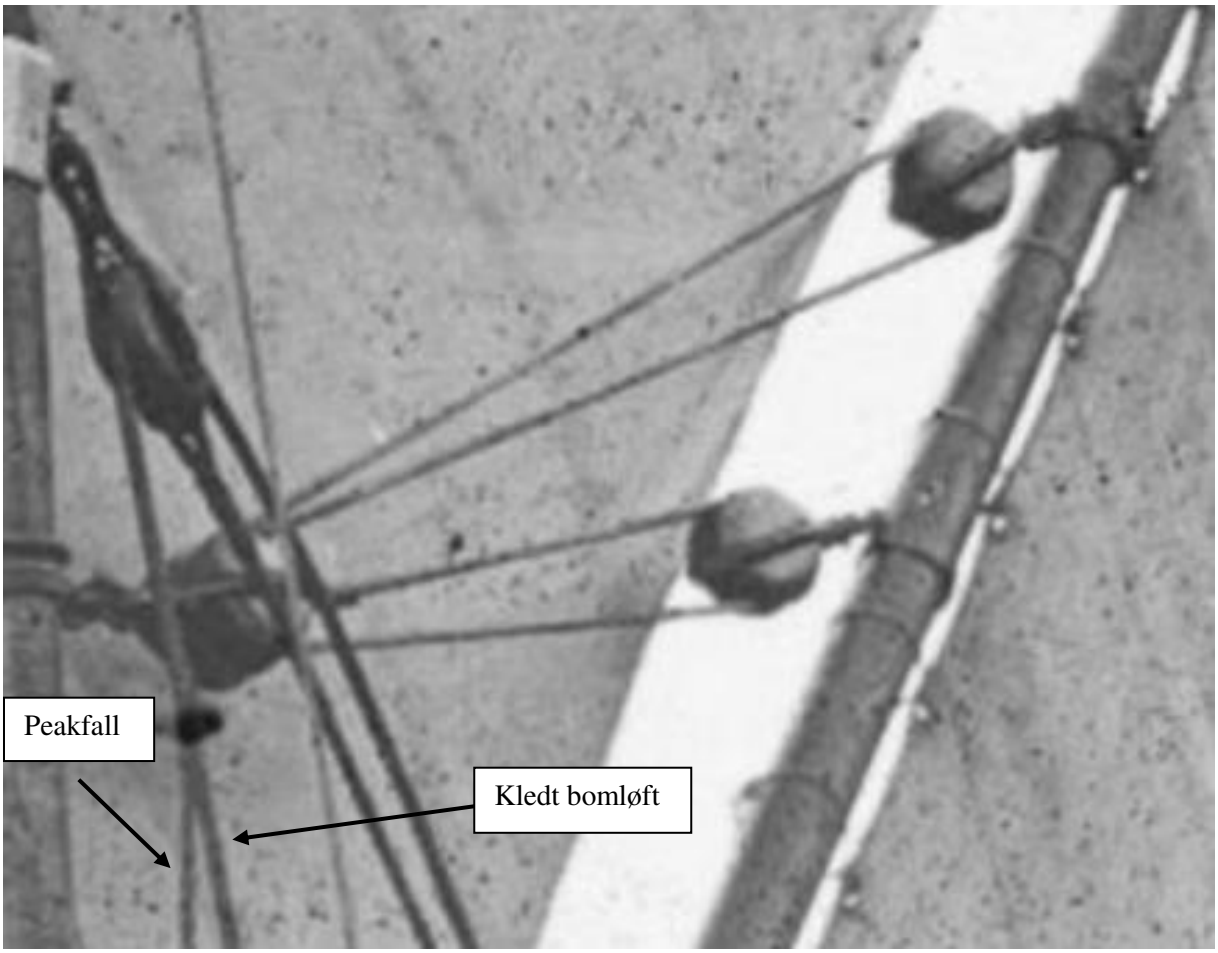

Figur 170: Utsnitt av bilde. Peakfallet har en dobbelblokk i masta og to enkeltblokker på gaffelen. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845, 1872)

Forslag til «Jelse» - peakfall:

Forslaget for «Jelse» er å gjøre peakfallet ganske likt det vi ser på figur 170. Blokkene må være like lange som masten er tykk på det tykkeste, men tauet dimensjoneres som vanlig.

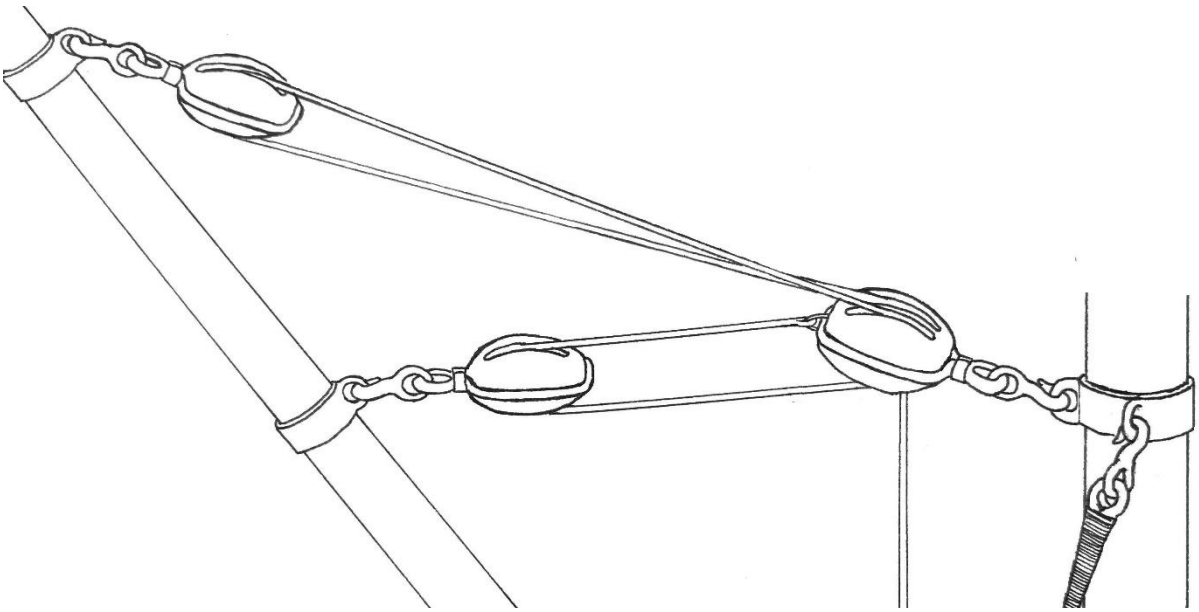

Figur 171: Forslag til «Jelse». Peakfall. Illustrasjon av Sarah Sjøgreen

Klofall

Lengst inn mot masta sitter klofallet, men på maleriet ser vi ikke detaljer på gaffelen. Det er ikke noe klart svar å få fra fotografier, men det virker som om løsningen med en hengslet øyebolt som løper i en slisse har vært mye brukt. Se figur 173. Under klørne sitter klobarmen festet, men detaljene får vi hverken fra maleriet eller foto. Det var vanlig å ha en blokk oppunder kloa på hver side av seilet. Den ene til å føre toppseilskjøtet inn til masten og den andre til halsopphalet. Se illustrasjon 176.

Figur 172: Utsnitt fra maleri av «Jelse». Klofallet sitter i et øye på gaffelen, og i masta sitter den høyt oppunder godset. (Mikkelsen, Jelse 1898)

Figur 173: Klo fra Skaarlurensamlinga viser slisse i gaffelen. Øverst: sett ovenfra hvor kroken til klofallblokka er hukket i øyet på løftearmen. Denne går gjennom gaffelen i en slisse. Nederst: Armen sitter på en tverrgående aksel som er spikra fast. I klørne er en arm klinket fast på hver side med en aksel mellom til seil og blokke til toppseilfall og halsopphal. Foto: HFS

Figur 175: Utsnitt fra fotografi av jakt. Stag, vant og lensetakkel ligger rundt masten og klofallblokk sitter under godset. (Knudsen, Parti fra Oppedalsbukten, Hardanger - 0862 år 1872, u.d.)

Figur 174: Utsnitt fra fotografi av mindre jakt. Stag, vant og lensetakkel ligger rundt masten og klofallsblokk sitter under godset. (Knudsen, Parti fra Sørfjorden, Hardanger -0844, 1872)

På maleriet henger klofallsblokka i masta i en forlengelse av den sorte streken som utgjør godset. Som tidligere nevnt kan det være maleren sin måte å male godset på, uten at det nødvendigvis var slik, siden det er så likt på alle maleriene hans og vi ikke ser beslag på noen bilder. Med et beslag sitter vant og lensetakkel i dette, og på akterkanten er en galge som klofallsblokka sitter i. Men på fotografier, se figur 174 og 175, ligger vant, stag og lenstakkel rundt masta og klofallsblokka sitter i masta oppunder godset. Det er vanskelig å se hva den sitter i, men det kan tenkes det er en galge så blokken kommer litt ut fra masten. Legg også merke til at det er et slags bolster også i akterkant av masta. På fotoene er klofallet en treskåren talje med en dobbeltblokk i masta og en enkeltblokk på gaffelen.

Forslag til «Jelse» for hvordan klofallet festes.

Klofallets øvre blokk henger i galgen, se figur 124 (kapittel: Forslag til «Jelse» -breifokk fallet)

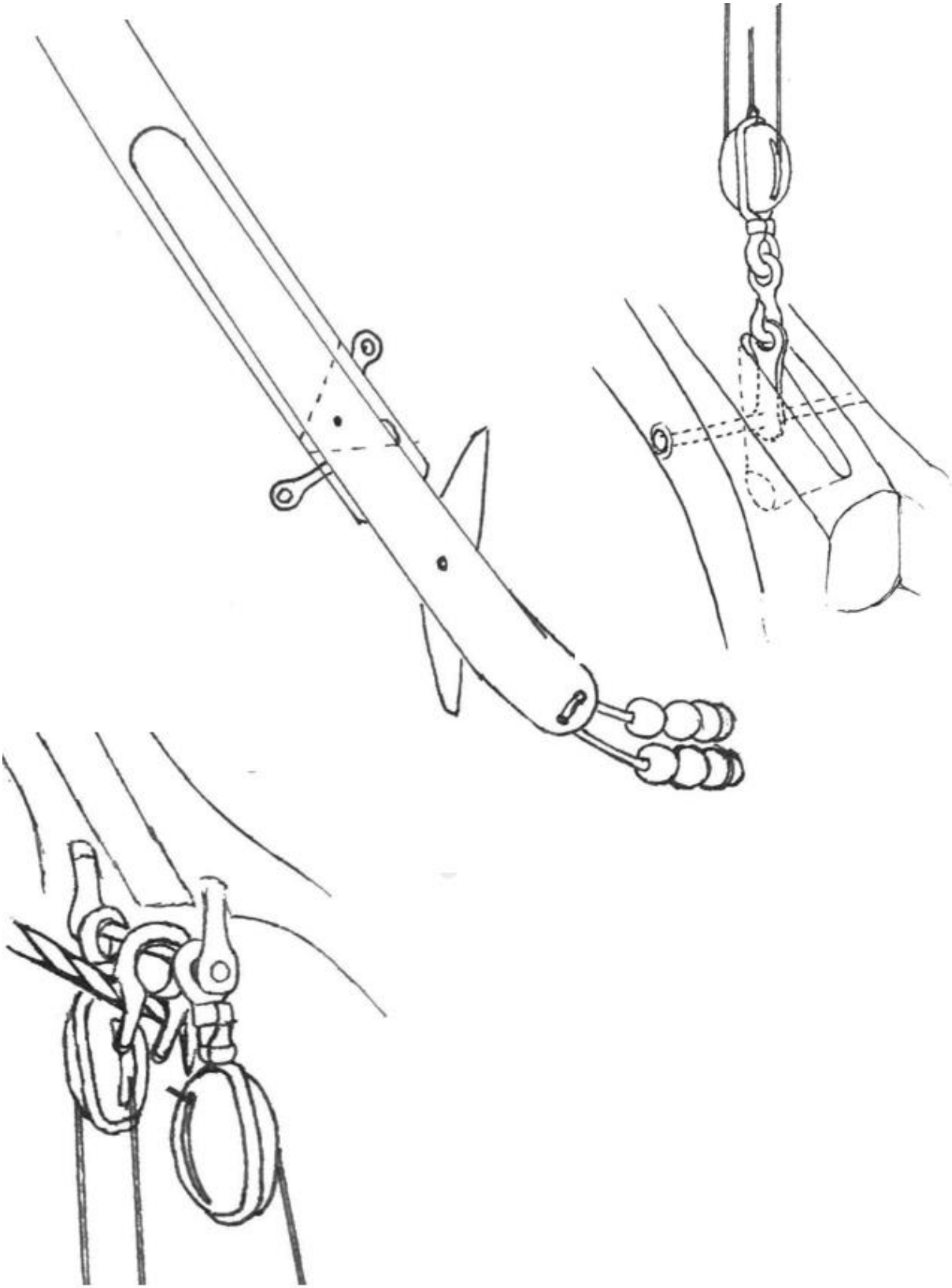

Figur 176: Forslag til feste av klofall i kloa. Illustrasjon: Sarah Sjøgreen

Konklusjon

Jakt «Jelse» er en av de mer spennende småjaktene fra Vestlandet. I våre undersøkelser og forslag har vi lite konkret å holde oss til når det gjelder selve «Jelse», men ved å bruke skipsportretter aktivt og samtidig støtte oss på funn fra andre småjakter, mener vi å ha belegg for at forslaget likevel er rimelig. Rimelig i den forstand at de løsninger vi foreslår har eksistert, generelt sett. Vi skulle gjerne hatt mer konkret å forholde oss til, men uten kjente kilder i den retning er vi fornøyde med resultatet.

Kilder

Referanser

Jakt Oline
Jakt Brødrene af Sand

Upublisert materiale omkring gaffelriggen, Hardanger Fartøyvernsenter

Trykte kilder, foto og malerier

Huun, B. (u.d.). *Sandvikstorvets brygge med skibe og gutter -0158. År 1913-1917*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-huun-0158.html

Jensen, J. K. (1924). *Haandbog i praktisk sømandskab.* Høst og søn forlag.

Kjennerud, J. (1870-1914). *seilbåt i havn*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bs-ok-15050.html

Knudsen, K. (1864). *Parti af Vaagen i Bergen i de første Dage af Januar 1864*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-ns-0087.html

Knudsen, K. (1864). *Parti fra Muralmindingen i Bergen -0048*. Hentet fra macus.no: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-ns-0048.html

Knudsen, K. (1872). *Parti fra Oppedalsbugten -0863, Hardanger*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-0863.html

Knudsen, K. (1872). *Parti fra Sørfjorden, Hardanger -0844*. Hentet fra Marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-0844.html

Knudsen, K. (1872). *Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0845*. Hentet fra Marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-0845.html

Knudsen, K. (1872). *Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0846*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-0846.html

Knudsen, K. (1872). *Parti fra Sørfjorden, Hardanger. -0850*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-0850.html

Knudsen, K. (1873-1880). *Alvøen*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-nbx-0372.html

Knudsen, K. (1875-1876). *Parti fra Hardanger (Motiv for Malere) -1653*. Hentet fra marcus.no: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-1653.html

Knudsen, K. (1875-1880). *Parti af Odde i Hardanger*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-2292.html

Knudsen, K. (u.d.). *Parti af Bergen fra Søen -1605, år1888-1894*. Hentet fra http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-2127-1605.html

Knudsen, K. (u.d.). *Parti fra Oppedalsbukten, Hardanger -0862 år 1872*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-kk-1318-0862.html

Larsen, L. J. (1900). *Hardangerjakt ca. 1900*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bros-02078.html?fbclid=IwAR0A0197UPoQJY68jXOfJAw4wXJ84stmK6YbD6lS8uaNL2wyPUjquVl2m6M

Mikkelsen, H. (u.d.). *De Forenede, bygd 1847.*

Mikkelsen, H. (u.d.). *Elida, 1894.*

Mikkelsen, H. (u.d.). *Fremad, 1896.*

Mikkelsen, H. (u.d.). *Hønerevskøyta Lyna 1895.*

Mikkelsen, H. (u.d.). *Ingolv, 1892.*

Mikkelsen, H. (u.d.). *Jelse 1898.*

Monsen, G. T. (u.d.). *Schanche Monsen og Georg T. Monsen seiler på Vågen*. Hentet fra digitaltmuseum.no: https://digitaltmuseum.no/021018275298/schanche-monsen-og-georg-t-monsen-seiler-pa-vagen

Muriås, K. (1890-1910). *Ulf*. Hentet fra marcus.dib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bs-ok-20037.html

museum, N. (u.d.). *Skipsbeslag. Svanhild*. Hentet fra digitaltmuseum.no: https://digitaltmuseum.no/021026396841/skipsbeslag

Nergaardsamlingen. (u.d.). *Jakt 'Alma' (b.1893, Halvor Gausvik) under seil i frisk seilas*. Hentet fra digitaltmuseum.no: https://digitaltmuseum.no/021015993854/jakt-alma-b-1893-halvor-gausvik-under-seil-i-frisk-seilas

Rasmussen, T. (1994). *D/S Stord 1. Historisk dokumentasjon.* Norheimsund: Hardanger Fartøyvernsenter.

Selmer, T. (1894). *Fra Sildefisket i Engevikhavn 1894*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bs-ok-16421.html

Svendsen, M. (u.d.). *Fiskere i Ålesund, 1890-1920*. Hentet fra http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bs-ok-14075.html

ukjent. (1890-1910). *bryggen -11872*. Hentet fra marcus.uib: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bs-ok-11872.html?fbclid=IwAR290PhEP2eXnVFWPAFqFMTyzMgMVzYdHJMpjLvdf91RLqGcHiqOTBf9jJ4

ukjent. (u.d.). *ubb-bros-03175*. Hentet fra marcus.no: http://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-bros-03175.html

Wallevik, A. P. (1912). *"Haabet" jakt ved land, lasting*. Hentet fra digitaltmuseum.no: https://digitaltmuseum.no/011012847216/haabet-jakt-ved-land-lasting

Wallevik, A. p. (1925-1926). *S/K "Vallevik" for fulle segl*. Hentet fra https://digitaltmuseum.no/011012844702/s-k-vallevik-for-fulle-segl

Wilse, A. B. (1907). *Jakt med bovenseil. Antagelig Trøndelag 1907.* Hentet fra digitaltmuseum.no: https://digitaltmuseum.no/011013401127/jakt-med-bovenseil-antagelig-trondelag-1907